

Poliisi aina poliisi
Poliisin tekemäksi epäiltyjen rikosten tutkinta

Riikka Hellgren

Poliisi aina poliisi – poliisin tekemäksi epäiltyjen rikosten tutkinta

Pro gradu – tutkielma

Oikeustiede

Kevät 2024

TIIVISTELMÄ

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on esitutkintalain 2 luvun 4 §:ssä säädettyjä erityisiä tutkintamenetelmiä tarkempi tutkiminen sekä erityisesti siitä näkökulmasta, milloin syyttäjä voi ottaa tutkinnanjohtajuuden, kun poliisimiehen epäilyksi tekemä rikos on tapahtunut muussa yhteydessä kuin virantoimituksessa. Tämän lisäksi tutkielmassa on tutkittu sitä, kuinka paljon vapaa-aikaa koskevia poliisirikosilmoituksia on ja onko olemassa oikeudellisia keinoja, jolla voidaan ehkäistä toistuvasti samasta asiasta uusia ilmoituksia tekevien henkilöiden toimintaa. Tutkimuksen tarkoituksena on myös valottaa suomalaista poliisirikostutkintaa ja sitä, miten prosessi toimii. Tutkimuksen tekemisessä on käytetty tutkimusmenetelminä sanamuodonmukaisen tulkinnan lisäksi myös tavoitteellista tulkintaa ja empiiristä oikeustutkimusta.

Tutkimuksen johtopäätöksenä on ollut se, että syyttäjä voi toimia tutkinnanjohtajana vapaa-aikaa koskevassa rikosepäilyssä silloin, kun rikoksen vakavuus tai asian laatu sitä edellyttävät. Hallituksen esityksessä on mainittu esimerkinomainen lista siitä, missä tilanteissa syyttäjä voi toimia tutkinnanjohtajana vapaa-aikaa koskevissa rikosepäilyissä ja listaus ei ole poissulkeva vaan arvioitaessa syyttäjän tutkinnanjohtajuutta käytetään tapauskohtaista harkintaa. Mikäli poliisimiehen tekemä rikos on rikoksen vakavuuden tai asian laadun vuoksi sellainen, että se vaarantaa kansalaisten luottamuksen poliisiin, on syyttäjän tutkinnanjohtajuuden vähintään painavat perusteet.

Tässä tutkimuksessa ei kyetty selvittämään sitä, onko vapaa-aikaa koskevia rikosepäilyjä paljon vai vähän. Asiasta ei ole tilastotutkimusta ja saatavilla olevat tilastot ohjaavat erilaiseen suuntaan. Tutkimuksessa kävi kuitenkin ilmi, että vapaa-aikaa koskevia rikosepäilyjä on tavanomaisesti eivätkä ne ole poikkeuksellisia.

Oikeussuojakeinot, joilla voidaan estää, toistuvasti samasta asiasta ilmoituksia tekevien henkilöiden toimintaa ovat tällä hetkellä heikot. Yksittäinen poliisimies joutuu itse tekemään rikosilmoitukset, mikäli kokee, että ilmoituksen tekijä on syyllistynyt rikokseen. Oikeussuojakeinoksi tulevaisuudessa voisi olla maalittamisen kriminalisointi, organisaatiolle mahdollisuus tehdä rikosilmoitus virkamiehen puolesta, kun maalittaminen on alkanut jonkinlaisen virkatehtävän yhteydessä ja mahdollisesti rikosilmoitusten tekemiseen vaadittava jonkinlainen määrämuoto. Lainsäädännössä näitten uudistusten osalta on toki huomioitava se, että perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen edelleen säilyy ja kansalaisilla on edelleen mahdollisuus kritisoida virkamiesten toimintaa.

SISÄLLYSLUETTELO

Lähteet.....	V
Lyhenneluettelo.....	X
1. Johdanto.....	11
1.1 Johdatus aihepiiriin.....	11
1.2 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset.....	13
1.3 Metodit	15
1.4 Aineisto, aihepiirin keskeiset säännökset ja haastattelukysymykset.....	16
1.5 Termien määrittely.....	18
1.6 Pro gradu – työn rakenne.....	19
2. Poliisirikosprosessi.....	20
2.1 Taustaa.....	20
2.2 Prosessin kulku.....	26
2.3 Syyttäjän rooli poliisirikosprosessissa.....	30
2.4 Eduskunnan oikeusasiamiehen kannanotot.....	33
3. Syyttäjän tutkinnanjohtajuus vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjen rikosten osalta.....	36
3.1 Lainsäädäntö, esityöt ja oikeuskirjallisuus.....	36
3.2 Haastattelu.....	39
3.3 Poliisirikosprosessin sääntelyn tavoitteet ja keinot tavoitteiden saavuttamiseen.....	39
3.4 Analyysi.....	46
3.5 Päätelmät.....	53
4. Vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjen rikosten määrä.....	55
4.1 Poliisirikostutkinnan toimintakertomukset.....	55
4.2 Haastattelu.....	58
4.3 Päätelmät.....	58
5. Oikeussuojakeinot toistuvasti samasta asiasta ilmoituksia tekevien henkilöiden toimintaa vastaan.....	61
5.1 Lainsäädäntö ja esityöt.....	61
5.2 Poliisirikostutkinnan toimintakertomukset.....	62
5.3 Havaintoja aineistosta.....	63
5.4 Toistuvien ilmoitusten tekemisen taustalla olevia mahdollisia syitä.....	63
5.5. Maalittaminen.....	66
5.6 Yksittäisen poliisimiehen tämänhetkiset oikeussuojakeinot.....	69
5.7 Ehdotetut ratkaisut.....	73

6. Johtopäätökset ja tulevaisuus.....	77
---------------------------------------	----

LÄHTEET

VIRALLISLÄHTEET

Hallituksen esitys HE 222/2010 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

Hallituksen esitys HE 131/1996 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle Suomen Hallitusmuodon ylintä syyttäjää koskevien säännösten muuttamisesta sekä laiksi yleisistä syyttäjistä ja eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.

Hallituksen esitys HE 217/2022 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi pakkokeinolain ja esitutkintalain muuttamisesta ja niihin liittyviksi laeiksi.

Hallituksen esitys HE 19/2013 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta.

Illman Mika, Järjestelmällinen maalittaminen ja häirintä. Valtioneuvoston selvityksiä 3/2020.

Lakivaliokunnan mietintö 20/1996 vp, Lakivaliokunnan mietintö Hallituksen esityksestä Eduskunnalle Suomen Hallitusmuodon ylintä syyttäjää koskevien säännösten muuttamisesta sekä laiksi yleisistä syyttäjistä ja eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.

Poliisihallituksen ohje, Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinta. POL-2021-144918. 26.1.2022.

Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2020 1.4.2021 Dnro 036/01/21.

Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2021 19.4.2022 Dnro SY/471/2022.

Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2022 14.4.2023 Dnro SY/914/2023.

Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2023 3.4.2024 Dnro SY/551/2024.

Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020.

Poliisin kohdistuva sisäinen laillisuusvalvonta 2013. Sisäministeriön julkaisuja 19/2013 Sisäministeriö Helsinki 2013.

Vuorensyrjä Matti – Rauta Jenita – Hämäläinen Emilia – Attila Henna – Koivula Johanna – Ollila Pauli, Poliisibarometri 2022 Kansalaisten arviot poliisin toiminnasta ja Suomen sisäisen turvallisuuden tilasta. Sisäministeriön julkaisuja 2023:25. Sisäministeriö Helsinki 2023.

Maalittamisen vastaisten toimien tehostaminen – työryhmäraportti. Sisäministeriön julkaisuja 2021:3. Sisäministeriö Helsinki 2021.

OIKEUSKIRJALLISUUS

Fredman Markku – Kanerva Janne – Tolvanen Matti – Viitanen Marko, Esitutkinta ja pakkokeinot. 6., uudistettu painos Alma Talent Oy 2020. (Fredman ym. 2020)

Gottschalk, Petter, Police Criminality and Neutralization: An Empirical Study of Court Cases. Police Practice and Research 2012, s. 501–512.

Hallberg Pekka – Karapuu Heikki – Ojanen Tuomas – Scheinin Martin – Tuori Kaarlo – Viljanen Veli-Pekka, Perusoikeudet. Toinen uudistettu painos. WSOYPRO OY 2011. (Hallberg ym.)

Helminen Klaus – Kuusimäki Matti – Rantaeskola Satu, Poliisilaki. Alma Talent Oy 2012.

Koivukari Kristiina, Voisiko maalittaminen olla rangaistavaa? Lakimies 6/2021. 963-992.

Kortesalmi Leo – Springare Sanna – Rantaeskola Satu, 4 Esitutinnan Periaatteet. Rantaeskola Satu (toim.), Esitutkintalakikomentaari. Juvenes Print Tampere 2014.

Kääriäinen, Juha – Isotalus, Pekka – Thomassen, Gunnar, Does public criticism Erode trust in the police? The case of Jari Aarnio in the Finnish news media and its effects on the public's attitudes towards the police. Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention Vol 17, No 1, 2016, s. 70–85.

Melander Sakari, 13. RL 24: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset. *Lappi-Seppelä Tapio – Hakamies Kaarlo – Helenius Dan – Melander Sakari – Nuotio Kimmo – Ojala Timo – Rautio Ilkka*: Rikosoikeus. Viides, uudistettu painos. Balto Print Liettua 2022.

Nuotio Kimmo – Majanen Martti, 5. RL 15: Rikokset oikeudenkäyttöä vastaan. *Lappi-Seppelä Tapio – Hakamies Kaarlo – Helenius Dan – Melander Sakari – Nuotio Kimmo – Ojala Timo – Rautio Ilkka*: Rikosoikeus. Viides, uudistettu painos. Balto Print Liettua 2022.

Parvianen Johanna – Rantaeskola Satu, 2 Esitutkintaan osalliset. Rantaeskola Satu (toim.), Esitutkintalakikomentaari. Juvenes Print Tampere 2014.

Rikander Henri, Poliisimiesten kokemuksia hallinto- ja rikosprosessista. Edilex 2018/17. (Rikander 2018)

Rikander Henri, Näkökulmia poliisin oikeusturvaan. Oikeus 2019 (48) 3: 312-320. (Rikander 2019)

Saraviita Ilkka, Perustuslaki. Toinen uudistettu painos. Kariston kirjapaino Oy. Hämeenlinna 2011.

Tolvanen Matti – Kukkonen Reima, Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Alma Talent Oy 2011.

Viitanen Marko, Valvojien valvonta – Mahdoton tehtävä? Katsaus poliisin valvonta- ja tutkintajärjestelyihin. Oikeus 2004 (33) 1: 88-100.

Viitanen Marko, Poliisin rikokset. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 28/2007. Edita Prima Oy, Helsinki 2007.

Van Craen, Maarten – Skogan, Wesley G., Trust in the Belgian police: The importance of responsiveness. European Journal of Criminology 2015, Vol. 12(2), S. 129–150.

Vuorenpää Mikko – Helenius Dan – Hietanen-Kunwald Petra – Kupli Tuomas – Koulu Risto – Lappalainen Juha – Lindfors Heidi – Niemi Johanna – Rautio Jaakko – Saranpää Timo – Turunen Santtu – Virolainen Jyrki, Prosessioikeus. 6. Uudistettu painos. Alma Talent Oy 2021.

EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIEHEN RATKAISUT

EOAK/84/2019

EOAK/188/2018

EOAK/2875/2019

EOAK/6488/2018

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu 22.10.2007 Dnro 474/4/07.

OIKEUSTAPAUKSET

Hovioikeuden ratkaisu

Helsingin HO 27.6.2019 t. 128376.

Korkeimman oikeuden ratkaisu

KKO 2013:6.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut

Anguelova v. Bulgaria 13.6.2002.

Assenov ja muut v. Turkki 28.10.1998.

Barbu Anghelescu v. Romania 5.10.2004.

Bursuc v. Romania 12.10.2004.

Çakici v. Turkki 8.7.1999.

Dikme v. Turkki 11.7.2000.

Gül v. Turkki 14.12.2000.

Krastanov v. Bulgaria 30.9.2004.

Martinez Sala ja muut v. Espanja 2.11.2004.

Mahmut Kaya v. Turkki 28.3.2000.

McShane v. Yhdistyneet kuningaskunnat 28.5.2002.

Mikheyev v. Venäjä 26.1.2006.

Ognyanova ja Choban v. Bulgaria 23.2.2006.

Salman v. Turkki 27.6.2000.

Selmouni v. Ranska 28.7.1999.

Sevtap Veznedaroglu v. Turkki 11.4.2000.

Sunal v. Turkki 25.1.2005.

Toteva v. Bulgaria 19.5.2004.

Velikova v. Bulgaria 18.5.2000.

Yasa v. Turkki 2.9.1998.

Önder v. Turkki 8.1.2004.

HAASTATTELUT

Erikoissyyttäjä Jonna Ryynäsen haastattelu 1.3.2024.

Poliisilakimies Ilkka Jukaraisen haastattelu 22.3.2024.

MUUT

Yle: Poliisin toiminta hämmentää Lapualla: Tärkeä video katosi ja kadonneen pojan pahoinpitelystä epäilty poliisi teki rikosilmoituksen vanhemmista. <https://yle.fi/a/74-20031031> 2.2.2024.

Yle: Rasmus Takaluoman katoamisillan kahakasta pahoinpitelysyyte vapaalla olleelle poliisille. <https://yle.fi/a/74-20077547> 4.3.2024.

Yle: Uutta tietoa ex-poliisin epäillyistä seksuaalirikoksista: kokonaisuudessa epäiltynä toinenkin henkilö <https://yle.fi/a/74-20072740> 14.2.2024.

Yle: Poliisi puuttuu rikoksiin Itä-Suomessa myös vapaa-ajalla – ilmoituksia hätäkeskukseen viikoittain <https://yle.fi/a/3-12346447> 15.3.2024.

<https://syyttajalaitos.fi/-/ita-uudenmaan-syyttajanviraston-tiedote-aarnion-juttu-siirtyi-syyteharkintaan> 7.5.2024.

Yle: Rasmus Takaluoman katoaminen oli mysteeri lähes vuoden – tämän kaiken tiedämme koko Suomea kiinnostaneesta tapauksesta <https://yle.fi/a/74-20052751> 12.3.2024.

Yle: Poliisi tuomittiin Rasmus Takaluoman lievistä pahoinpitelystä päiväsakkoihin <https://yle.fi/a/74-20087299> 13.5.2024.

Sisäministeriö: Maalittaminen rapauttaa yhteiskunnan luottamusta <https://intermin.fi/poliisiasiat/viharikollisuus/maalittaminen> 19.2.2024.

Sisäministeriö: Suurin osa viharikoksista on rasistisia rikoksia <https://intermin.fi/poliisiasiat/viharikollisuus> 19.2.2024.

<https://poliisi.fi/-/helsingin-poliisilaitoksen-entista-poliisia-epaillaan-rikoksista> 22.2.2024.

Lyhenneluettelo

HL	Hallintolaki 434/2003
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus SopS 63/1999
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
ETL	Esitutkintalaki 805/2011
VETL	Esitutkintalaki 449/1987
LKS	Laki kuolemansyyn selvittämisestä 459/1973
LSR	Laki sakon ja rikesakon määräämisestä 754/2010
PL	Perustuslaki 731/1999
PoliisiL	Poliisilaki 872/2011
PoliisiHL	Laki poliisin hallinnosta 110/1992
RL	Rikoslaki 39/1889
VAP	Valtioneuvoston asetus poliisista 1080/2013

1 Johdanto

1.1 Johdatus aihepiiriin

Suomalaisten luottamus poliisiin on korkealla tasolla, mistä kertoo se, että poliisiin luottaa melko tai erittäin paljon vuonna 2023 julkaistussa poliisibarometrin mukaan 91 % vastaajista.¹ Poliisilain (PoliisiL, 872/2011) 1 luvun 1 §:n mukaan poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, ylläpitää turvallisuutta ja järjestystä, ennaltaehkäistä rikoksia, mutta myös selvittää, paljastaa ja saattaa syyteharkintaan rikoksia. Poliisissa on kuitenkin poliisimiehiä, jotka tekevät myös rikoksia tai toimivat muuten epäasiallisesti.² Kun poliisin epäillään syyllistyneen rikokseen virkatoimien yhteydessä tai vapaa-ajalla, käynnistyvät esitutkintalain (ETL, 805/2011) 2 luvun 4 §:n mukaiset erityiset tutkintatoimet ja esitutkinnassa tutkinnanjohtajana toimii syyttäjä. Oikeuskirjallisuudessa on tuotu esille se, että poliisimiehen syyllistyessä rikokseen tämän kyseisen poliisimiehen uskottavuuden lisäksi myös koko poliisiorganisaation uskottavuus kärsii.³ Kansalaisten ja poliisin välisen luottamuksen rakentumisessa keskeistä on se, että kansalaisten huolenaiheet ja ehdotukset huomioidaan. Kun taas kansalaiset kokivat, ettei heidän huolenaiheitaan kuunneltu poliisissa ja kokivat poliisin kohtelevan ihmisiä eri-arvoisesti, kansalaisten luottamus poliisiin heikkeni.⁴ Mediassa poliisista syntyy usein myönteinen kuva, mikä osaltaan syntyy rikosuutisten, erilaisten tosi-tv-ohjelmien esimerkiksi Poliisit – sarjan sekä muut fiktiiviset televisiosarjojen myötä, joissa poliisi esitetään positiivisessa valossa. Yleisö odottaa, että poliisi noudattaa lakia ja toimii moitteetta. Silloin, kun poliisi rikkookin lakia tai ei toimi moitteetta, sellainen uutinen saa paljon huomiota mediassa.⁵ Edellä mainitun poliisibarometrin tulosten mukaan luottamus poliisiin on siis korkealla, mutta poliisimiehen rikosepäilyt voivat heikentää tätä luottamusta.

Poliisirikoksia ilmenee vuosittain, mutta tässä pro gradu – työssä keskitytään nimenomaan sellaisiin poliisin epäillyksi tekemiin rikoksiin, jotka ovat tapahtuneet muussa yhteydessä kuin virkatehtävien yhteydessä. Toisin sanoen kiinnostuksen kohteena on vapaa-ajalla tapahtuneet rikokset. Viime aikoina julkisuudessa on ollut esillä tapaus, jossa alaikäinen henkilö katosi Lapualla ja ennen katoamista henkilö oli joutunut yhteenottoon vapaa-ajalla olleen poliisin kanssa, jota epäiltiin pahoinpitelystä.⁶ Syyttäjä nosti syytteen pahoinpitelystä.⁷ Käräjäoikeus käsitteli asiaa toukokuussa

¹ Vuorensyrjä ym. 2023, s. 8.

² Gottschalk 2012, s. 502.

³ Rikander 2018, s. 71.

⁴ Van Craen – Skogan 2015, s. 142-143.

⁵ Kääriäinen – Isotalus – Thomassen 2016, s. 71-72.

⁶ Yle: Poliisin toiminta hämmentää Lapualla: Tärkeä video katosi ja kadonneen pojan pahoinpitelystä epäilty poliisi teki rikosilmoituksen vanhemmista.

⁷ Yle: Rasmus Takaluoman katoamisillan kahakasta pahoinpitelysyyte vapaalla olleelle poliisille.

2024 ja tuomitsi poliisimiehen lievistä pahoinpitelystä sakkorangaistukseen.⁸ Tämän pro gradu – työn kirjoittamisen aikaan ilmeni myös toinen poliisia koskeva rikosepäily, jonka tutkinta on tätä kirjoittaessa vielä kesken. Helsingin poliisilaitos on omassa julkaisussaan viitannut Iltalehden artikkeliin, jossa on kerrottu, että poliisimiestä epäiltäisi lukuisista seksuaalirikoksista muun muassa lapsen törkeästä seksuaalisesta hyväksikäytöstä.⁹

Poliisirikosprosessin takana voi nähdä perustuslain (PL,731/1999) 21 §:ssä oikeusturvan. Perustuslain 21 §:ää koskevassa oikeuskirjallisuudessa on todettu, että perustuslain 21 §:n oikeusturva on osa hyvää hallintoa, koska periaatteen piiriin kuuluu ripeä ja asianmukainen menettely, käsittelyn julkisuus, kuulemisoikeus, päätöksen perusteleminen ja oikeusturvan saatavuus.¹⁰ Esitutkintalain tavoitteena poliisirikosprosessissa on se, että esitutkinta suoritetaan puolueettomasti epäillyn asemasta huolimatta ja niin, että yleisön luottamus säilyy.¹¹ Erityisesti korostuu se, että poliisirikosprosessissa halutaan turvata käsittelyn asianmukaisuus sekä epäillyn, asianosaisen, mutta myös yleisön kannalta. Hyvän hallinnon periaate tuo turvaa sekä rikoksesta epäillylle, että myös ilmoittajalle, koska poliisimies voi luottaa siihen, että epäilty rikos tutkitaan asianmukaisesti ja toisaalta myös ilmoittaja voi luottaa siihen, että hänen ilmoittamansa rikosepäily tutkitaan asianmukaisesti, vaikka epäiltynä olisikin poliisimies. Ilman tätä periaatetta voisi nousta soraääniä siitä, että viranomaiset yrittäisivät peitellä toistensa rikoksia. Hallituksen esityksessäkin tuodaan esille se, että esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä, koska aiheeton viivytys voisi antaa kuvan siitä, että esitutkinta ei ole puolueeton ja erityisesti tämä koskee tilanteita, jossa epäillyn asemassa olisi poliisimies.¹² Erityisillä tutkintajärjestelyillä voidaan taata sitä, että yleisön luottamus viranomaisiin säilyy korkealla tasolla ja kaikki rikosepäilyt tutkitaan samalla vakavuudella, vaikka rikoksesta epäilty tekijä olisi poliisimies.

Poliisirikosprosessin tarkoituksena on taata, että tutkinta suoritetaan epäillyn asemasta huolimatta ja niin, että yleisön luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen säilyy.¹³ Tällä poikkeavalla prosessilla on tarkoitus varmistaa, että poliisi ei voi omilla toimilla lakkauttaa poliisimiestä koskevaa esitutkintaa.¹⁴ Hallituksen esityksessä on mainittu, että EIT:n oikeuskäytännön mukaan

⁸ Yle: Poliisi tuomittiin Rasmus Takaluoman lievästä pahoinpitelystä päiväsakkoihin.

⁹ Yle: Uutta tietoa ex-poliisin epäillyistä seksuaalirikoksista: kokonaisuudessa epäiltynä toinenkin henkilö.

¹⁰ Saraviita 2011, s. 285.

¹¹ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 1.

¹² HE 222/2010 vp, s. 188.

¹³ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 1.

¹⁴ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 1.

poliisirikostutkinta on toimitettava joutuisasti, asianmukaisesti, riippumattomasti ja tehokkaasti.¹⁵ Näiden periaatteiden tarkoituksena on turvata sekä epäillyn asema, mutta myös yleisön eli kansalaisten luottamus siihen, että myös poliisin epäillyksi tekemät rikokset tutkitaan asianmukaisesti. EIT:n ratkaisukäytäntöön palataan myöhemmin.

Poliisibarometrissä on listattu seikkoja, jotka lisäävät luottamusta poliisiin ja mitkä taas heikentävät luottamusta. Eniten luottamukseen vaikuttaa yleinen luottamus poliisiin 28.1 % osuudella. Muita mainittuja seikkoja, jotka lisäävät luottamusta poliisiin ovat olleet poliisin asiallisuus, kunnioittava kohtelu, oikeudenmukaisuus sekä poliisin koulutus. Eniten luottamusta vähensi poliisin liian vähäiseksi koetut resurssit 12.9 % osuudella. Muita poliisin luottamusta heikentäviä seikkoja ovat olleet poliisin epäasiallinen käytös, rikosten selvittämättä jääminen, poliisin heikko näkyvyys ja poliisin epäoikeudenmukaisuus. Poliisibarometrissa vastaajat ovat maininneet myös poliisin tekemät rikokset (3.0 %) ja Aarnion tapauksen (3.0 %) seikoiksi, jotka ovat heikentäneet luottamusta poliisiin. Poliisin tekemät rikokset eivät siis ole suurin tekijä, joka heikentää kansalaisten luottamusta, mutta Aarnion tapaus nousee silti esille, vaikka kyseinen tapahtuma on noussut esille jo yli 10 vuotta sitten.¹⁶ Poliisin tekemät rikokset ja Aarnion tapaus ovat kuitenkin ovat osaltaan seikkoja, jotka heikentävät luottamusta poliisiin. Mediassa on noussut esille aika ajoin tapauksia, joissa poliisimiestä on epäilty rikoksista, joista viimeisimpinä ovat nuoren henkilön katoamisen yhteydessä tapahtunut epäilty pahoinpitely sekä Helsingin poliisilaitoksen entistä poliisimiestä epäillään vakavista lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista.

1.2 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Poliisirikosprosessia on käsitelty oikeuskirjallisuudessa niukasti, vaikka kyseessä on tärkeä prosessi, jolla kansalaisten luottamusta poliisiin ja puolueettomaan esitutkintaan pidetään yllä.¹⁷ Asian niukka käsittely osaltaan puoltaa aiheen tutkimusta. Poliisibarometrissä nousi esille, että poliisin luotettavuutta heikentää muun muassa poliisin rikokset ja Jari Aarnion tapaus nousi edelleen esille, vaikka asian esiin nousemisesta on jo yli 10 vuotta.¹⁸ Nämäkin seikat osaltaan puoltavat sitä, että prosessin tarkempi käsittely on tarpeen. Poliisin tekemäksi epäiltyjen rikosten tutkinta on yhteiskunnalliselta kannalta katsottuna tärkeää ja sekin osaltaan osoittaa aiheen käsittelyn tarpeellisuutta. Poliisin rikoksia koskien on julkaistu Marko Viitasen väitöskirja Poliisin rikokset

¹⁵ HE 222/2010 vp, s. 32.

¹⁶ Vuorensyrjä ym. 2023, s. 71-74.

¹⁷ HE 131/1996 vp, s. 29 ja 45.

¹⁸ Vuorensyrjä ym. 2023, s. 72-73.

vuonna 2007, mutta sen jälkeen esitutkintalakia on muutettu vuonna 2011 ja myös poliisirikosprosessiin on myös tullut muutoksia, viimeisimpänä vuonna 2023, joten vuonna 2007 julkaistu väitöskirja ei kaikilta osin ole enää ajantasainen. Väitöskirjaa kuitenkin hyödynnetään soveltuvilta osin tässä tutkimuksessa. Koska prosessi on tärkeä ja sen tarkoituksena on osaltaan pitää yllä kansalaisten luottamusta viranomaisiin, prosessin käsittely on tarpeen. Poliisirikosprosessissa on normaaliin esitutkintaan verrattuna erityiset tutkintajärjestelyt, joiden tarkempi käsittely on myös tarpeellista.

Tutkimuksen tekemisen kannalta oikeuskirjallisuuden ja muunkin kirjallisuuden vähäinen määrä on osaltaan aiheuttanut haasteita, mutta tätä on paikattu haastattelulla, joka on osaltaan antanut aiheeseen lisää materiaalia ja syvyyttä. Aineistoa on ollut useammassa eri kirjassa pieninä murusina ja tämän johdosta aineistoa on joutunut etsimään useammasta eri lähteestä. Oikeustieteellisissä oppikirjoissa poliisirikosprosessi ohitetaan usein muutamalla kappaleella eikä näitä esitutkintalain 2 luvun 4 §:n erityisiä tutkintatoimia ole sen enempää käsitelty. Tarvittavilta osin olen käyttänyt myös muuta oikeuskirjallisuutta taustottavana apuna.

Tutkimuskysymyksissä tutkimusongelmaksi on muodostunut se, että laissa on jätetty harkinnanvaraiseksi se, milloin syyttäjä ottaa tutkinnanjohtajuuden vapaa-ajalla epäillyksi tehdyn rikoksen osalta. Esitutkintalaissa mahdolliseksi seikoiksi on mainittu vakavuus tai asian laatu ja tämän lisäksi esitutkintalain hallituksen esityksessä on mainittu erilaisia seikkoja, joiden perusteella syyttäjä voi ottaa tutkinnanjohtajuuden. Aihe vaatii kuitenkin tarkempaa perehtymistä. Koska tässä pro gradu – työssä ollaan kiinnostuneita nimenomaan vapaa-ajalla epäillyksi tehdyistä rikoksista on myös perusteltua selvittää sitä, kuinka paljon ylipäättään on sellaisia rikosepäilyjä, jotka liittyvät vapaa-aikaan eli niitä ei ole tehty virantoimituksen yhteydessä. Kolmanneksi tutkimusongelmaksi nousi esille poliisirikostutkinnan toimintakertomuksista se, että erityisen työllistäviä ovat henkilöt, jotka tekevät toistuvasti samasta asiasta uusia ilmoituksia. Onko tällaisten henkilöiden toimintaan oikeudellisia puuttumiskeinoja, jolla voitaisiin vähentää toistuvasti samasta asiasta uusien ilmoitusten tekemistä?

Tutkimuskysymyksiä tässä tutkimuksessa ovat:

- 1) Millä perusteella syyttäjä voi päättää esitutkinnasta ja tutkinnanjohtajuudesta, kun poliisin epäillään syyllistyneen rikokseen muussa yhteydessä kuin virantoimituksessa?
- 2) Tehdäänkö poliisirikosilmoituksia paljon vapaa-aikana eli virantoimituksen ulkopuolella tapahtuneista tapahtumista?

3) Voidaanko toistuvien ilmoitusten tekoa estää oikeudellisilla keinoilla?

1.3 Metodit

Tässä pro gradu – työssä tutkintametodeina käytetään pääsääntöisesti lainopillista tutkimusmetodia, koska tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, milloin syyttäjä voi ottaa esitutinnan tutkinnanjohtajuuden, kun poliisin epäillään syyllistyneen rikokseen muualla kuin virkatehtävän yhteydessä. Tavoitteellinen laintulkinta on myös yksi tutkimusmenetelmä, jota pyrin pro gradu – työssäni käyttämään eli pyrin selvittämään sen, mikä on lain ja näiden erityisten tutkintajärjestelyiden tavoite. Lainopillisen tulkinnan lisäksi tässä pro gradu – työssä käytetään myös sanamuodon mukaista tulkintaa varsinkin ensimmäisen kysymyksen osalta, jossa perehdytään tarkemmin pykälän sanamuotoon.

Lainopillisen metodin lisäksi tutkimuksen tekemiseen on perusteltua käyttää haastattelua, jossa aihetta voi syventää. Kaikkiin tutkimuskysymyksiin ei ole mahdollista saada vastausta lainopillisen tutkimuksen kautta. Haastattelu on empiiristä oikeustutkimusta, joten se on yksi metodi, jota tässä pro gradu – työssä on käytetty tutkimusta tehtäessä. Haastateltaviksi on valittu sellaiset henkilöt, jotka työskentelevät sellaisissa tehtävissä, että heillä on kokemusta poliisirikosprosessista. Haastattelu on antanut Valtakunnansyyttäjän toimistossa työskentelevä erikoissyyttäjä, poliisirikosyksikön koordinaattori Jonna Ryyänen. Tämän lisäksi pro gradu – työtä varten on esitetty myös yksi kysymys Itä-Suomen poliisilaitoksen poliisilakimiestä Ilkka Jukaraiselle. Erityisesti toista tutkimuskysymystä on pyritty selvittämään haastattelun ja viranomaisten julkaisemien tilastojen avulla. Soveltuvien osien haastattelusta ja tilastosta saatuja tietoja on käytetty myös muiden kysymysten osalta. Haastatteluissa on esitetyt tietyt kysymykset koskien poliisirikosprosessia ja haastattelukysymykset esitellään aineiston yhteydessä.

Ensimmäiseen kysymykseen vastauksia löytyy kaikista eniten aineiston pohjalta, mutta senkin osalta lisää syvyyttä on mahdollista saada haastattelun avulla. Vapaa-ajan ilmoitusmääriä koskevaan kysymykseen on luultavasti helpointa saada tietoa haastatteleamalla poliisirikosprosessiin perehtynyttä henkilöä ja pyrkiä saamaan lisää tietoa ja aiheeseen syvyyttä sitä kautta. Käytettävissä oleva aineisto ei myöskään aina anna tutkimuskysymykseen suoria vastauksia, joten tältäkin osin on perusteltua hakea vastauksia haastattelun avulla. Jälkimmäinen kysymys koskee sellaisia ilmoituksentekijöitä, jotka tekevät toistuvasti samasta asiasta rikosilmoituksia, vaikka asiassa olisi tehty jo päätös. Lainsäädännöstä ja viranomaisten ohjeistuksista on mahdollista jossakin määrin

löytää vastauksia tähän kysymykseen, mutta haastattelun avulla on mahdollista saada sellaisia tietoja, joita ei voi kirjallisesta aineistosta löytää.

1.4 Aineisto, aihepiirin keskeiset säännökset ja haastattelukysymykset

Aineistona pro gradu – työssä on esitutkintalaki ja siihen liittyvät hallituksen esitykset. Poliisirikosprosessista säädetään keskeisesti esitutkintalaissa ja sen hallituksen esityksessä HE 222/2010 vp. Esitutkintalaissa keskeinen pykälä on 2 luvun 4 §:ä, mutta joltakin osin käytetään myös esitutkintalain muita pykäläitä esimerkiksi esitutkintaviranomaisen kirjaamisvelvollisuutta koskevan 5 luvun 1 §:ää siltä osin kuin se vastaa tässä pro gradu – työssä asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Muuta aihetta sivuavaa lainsäädäntöä on niin perustuslaissa, hallintolaissa ja muissa poliisia ja poliisin toimintaa koskevissa laeissa, kuten poliisilaissa ja laissa poliisin hallinnosta. Voimassa olevan lainsäädännön lisäksi olen käyttänyt aikaisemman esitutkintalain hallituksen esitystä HE 131/1996 vp, koska kyseissä hallituksen esityksessä perehdytään vielä syvemmin poliisirikosprosessiin ja sen taustalla oleviin tavoitteisiin. Soveltuvilta osin käytetään myös muita hallituksen esityksiä.

Aineiston hankinnan haasteena on ollut se, että poliisirikosprosessia ei ole tutkittu oikeustieteellisessä tutkimuksessa kovinkaan paljon ja tästä johtuen on ollut jossakin määrin haastavaa löytää aiheeseen liittyvää oikeudellista kirjallisuutta. Viranomaiset ovat kuitenkin julkaisseet poliisirikoksia koskevia ohjeita ja erilaisia vuosikatsauksia, joita voidaan hyödyntää aineistona. Olen käyttänyt pro gradu – työssäni aiheeseen liittyvää ja aihetta sivuavaa oikeustieteellistä kirjallisuutta sekä myös vanhempaa julkaistua oikeustieteellistä kirjallisuutta tai artikkeleita, jos niissä on julkaistu jotain sellaista, mikä on jollakin tavoin huomionarvoista.

Poliisihallitus on julkaissut ohjeen Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinta POL-2021-144918. Ohje on voimassa 31.1.2026 asti. Valtakunnansyyttäjän toimiston poliisirikosyksikkö on julkaissut kolme poliisirikostutkinnan toimintakertomusta vuosilta 2020-2023, joissa tuodaan osaltaan ilmi poliisirikostutkinnassa olevia haasteita ja tietoa ilmoitusten määristä sekä mistä aiheista ilmoituksia on tehty. Tämän lisäksi Valtakunnansyyttäjän toimisto on vuonna 2020 julkaissut ohjeen ”Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen”. Pro gradu – työssä on käytetty myös muita viranomaisten julkaisemia selvityksiä ja raportteja.

Aineistona käytetään myös Eduskunnan oikeusasiamiehen julkaisemia ratkaisuja poliisirikosprosessiin sekä erilaisia oikeustapauksia niin korkeimmasta oikeudesta, hovioikeudesta kuin myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta.

Pro gradu – työssä on käytetty myös taustoittavana materiaalina mediassa julkaistuja uutisia esillä olleista poliisirikosasioista. Mediassa julkaisuissa uutisissa on käsitelty poliisirikosprosessia ja sieltä on mahdollista saada myös median esiin nostamia tapauksia, jossa poliisimiehen epäillään syyllistyneen rikokseen ja tällaisista tapauksista annettuja kommentteja niin asiantuntijoilta kuin myös kansalaisilta.

Pro gradu – työtä varten on kerätty aineistoa myös haastatteluiden avulla. Haastattelin pro gradu – työtäni varten erikoissyyttäjää Jonna Ryynästä 1.3.2024 ja Itä-Suomen poliisilaitoksen poliisilakimies Ilkka Jukaraista 22.3.2024.

Seuraavat kysymykset on esitetty erikoissyyttäjää Jonna Ryynäselle, jota haastattelin 1.3.2024.

- 1) Muuttuuko poliisirikosprosessi jotenkin sen myötä, että keskusrikospoliisi alkaa tutkimaan poliisirikoksia?
- 2) Millaiset valmiudet syyttäjillä on toimia tutkinnanjohtajina?
- 3) Onko tällaisia vapaa-aikaa koskevia rikosepäilyjä paljon?
- 4) Johtaako ne usein esitutkintaan ja/tai syyttämiseen?
- 5) Mistä tämä vähäinen/suuri määrä koskien vapaa-ajalla liittyvää poliisirikosta voisi johtua?
- 6) Edellytyksenä syyttäjän tutkinnanjohtajuudelle, silloin kuin epäilty rikos on tapahtunut muussa yhteydessä kuin virantoimituksessa, on esitutkintalain 2 luvun 4 §:n mukaan rikoksen vakavuus tai asian laatu. Milloin tämä vakavuus tai asian laatu voisivat mielestänne täytyä? Onko arviointikynnys korkea vai matala?
- 7) Millaiset rikokset voisivat vaikuttaa virassa pysymisoikeuteen? Mitkä taas ehkä eivät?
- 8) Millaisia syitä tällaisen toistuvasti samasta asiasta tehtävien ilmoitusten takana voisi olla?
- 9) Onko tällä hetkellä käytössä oikeudellisia keinoja, millä toistuvia ilmoituksia tekevien henkilöiden toimintaan voidaan puuttua?
- 10) Millaisia oikeussuojakeinoja tällaisia toistuvia ilmoituksia tekevien henkilöiden toimintaan puuttumiseen tarvittaisiin?
- 11) Voidaanko tällaisia toistuvia ilmoituksia tekevien henkilöiden toiminta nähdä maalittamisena tai onko sellaisia piirteitä havaittavissa?

- 12) Toimivatko toistuvia ilmoituksia tekevät henkilöt yksin vai onko taustalla esimerkiksi useamman eri ihmisen toimintaa?

Poliisilakimies Ilkka Jukaraista on haastatellut 22.3.2024 ja olen haastattelussa esittänyt hänelle kysymyksen poliisin virassa pysymisoikeudesta.

- 1) Millaiset rikokset voisivat vaikuttaa virassa pysymisoikeuteen?

1.5 Termien määrittely

Esitutkintalain 2 luvun 4 §:ssä käytetään termiä poliisimies. Poliisilain 1 luvun 12 §:ssä säädetään siitä, kuka on poliisimies ja sen mukaan poliisimiehiä ovat päällystöön, alipäällystöön ja miehistöön kuuluvat virkamiehet. Poliisimiehistä säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

Valtioneuvoston asetuksessa poliisista (VAP, 1080/2013) 1 §:ssä poliisimiehiä ovat: ”1) päällystöön kuuluvat:

- a) Poliisihallituksessa poliisiylijohtaja, poliisijohtaja, poliisiylitarkastaja, poliisilakimies, poliisitarkastaja, ylikomisario ja komisario;
- b) keskusrikospoliisissa keskusrikospoliisin päällikkö, apulaispäällikkö, rikosylitarkastaja, poliisilakimies, rikostarkastaja, rikosylikomisario ja rikoskomisario;
- c) suojelupoliisissa suojelupoliisin päällikkö, apulaispäällikkö, osastopäällikkö, poliisilakimies, ylitarkastaja ja tarkastaja;
- d) Poliisiammattikorkeakoulussa rehtori, ylikomisario ja komisario;
- e) paikallispoliisissa poliisipäällikkö, apulaispoliisipäällikkö, rikosylitarkastaja, poliisilakimies, rikostarkastaja, rikosylikomisario, ylikomisario, rikoskomisario ja komisario;

- 2) alipäällystöön kuuluvat rikosylikonstaapeli, ylikonstaapeli ja ylietsivä; sekä

3) miehistöön kuuluvat vanhempi rikoskonstaapeli, vanhempi konstaapeli, etsivä ja nuorempi konstaapeli.

Edellä 1 momentissa tarkoitettuja poliisimiehiä ovat myös sisäministeriön poliisiosaston poliisijohtaja, poliisiylitarkastaja, poliisilakimies ja poliisitarkastaja, Häätäkeskuslaitoksen ja Hallinnon tietotekniikkakeskuksen poliisimiehet sekä siviilihenkilöstön osallistumisesta kriisinhallintaan annetun lain (1287/2004) perusteella poliisitehtäviin nimitetyt poliisimiehet.”

Poliisirikostutkinnalla tarkoitetaan esitutkintalain 2 luvun 4 §:ssä tarkoitettuja erityisiä tutkintajärjestelyitä, jossa syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana ja sellaisia esitutkintoja, jossa tutkinnanjohtajana toimi syyttäjä ja epäiltynä on poliisimies.

1.6 Pro gradu – työn rakenne

Johdannon jälkeen seuraavaksi käyn tarkemmin läpi poliisirikosprosessia ja siihen liittyvää lainsäädäntöä sekä viranomaisten antamia ohjeita. Prosessin kulun lisäksi tarkastelen tässä kappaleessa myös syyttäjän roolia poliisirikosprosessissa sekä eduskunnan oikeusasiamiehen kannanottoja aiheesta.

Tämän jälkeen siirryn käsittelemään tutkimuskysymyksiäni yksitellen ja tarkemmin. Kolmannessa pääluvussa tarkastelen tarkemmin syyttäjän tutkinnanjohtajuutta vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjen rikosten osalta ja millaisessa tilanteessa syyttäjä voi ottaa tutkinnanjohtajuuden itselleen, kun poliisimiehen epäillään syyllistyneen rikokseen muussa yhteydessä kuin virantoimituksessa. Käsittelen tässä pääluvussa myös poliisirikosprosessin taustalla olevan sääntelyn tavoitteita ja keinoja tavoitteisen saavuttamiseksi. Neljännessä pääluvussa käsittelen vapaa-aikaa koskevien poliisirikosten määrää ja kuinka paljon vapaa-aikaa koskevia poliisirikosilmoituksia tehdään. Viidennessä pääluvussa käsittelen oikeussuojakeinoja, joilla voitaisiin puuttua toistuvasti samasta asiasta ilmoituksia tekevien henkilöiden toimintaan ja millaisia syitä tällaisen toiminnan takana mahdollisesti on. Pro gradu – työn lopussa on tutkimuksen johtopäätöksistä sekä tulevaisuuden näkemyksistä, jossa pohdin tarkemmin, millaisia lainsäädännöllisiä uudistuksia voisi olla tarpeen tehdä.

2 Poliisirikosprosessi

2.1 Taustaa

Aikaisemmin poliisin epäillyksi tekemiä rikoksia tutkittiin sisäasioiden ministeriön antamalla käskylehdelle nro 1/1973 ja tämän lisäksi tutkintajärjestelyissä oli läänikohtaisia eroja. Poliisirikosten tutkintaa uudistettiin vuonna 1997, kun voimaan tuli muutokset esitutkintalain 14 §:än 2 momenttiin ja 44 §:ään. Vuoden 1997 uudistus sai sysäyksen, kun silloinen oikeuskansleri Jorma S. Aalto toi valtioneuvostolle esille, että kanteluissa tuli esiin joskus seikkoja, joita oli syytä selvittää esimerkiksi tutkintatoimilla ja nämä tutkintatoimet oli annettu poliisin tehtäväksi. Silloinen oikeuskansleri Jorma S. Aalto toi esille, että yleisen uskottavuuden ja epäillyn poliisimiehen oikeusturvan kannalta oli tärkeää, että tutkinta suoritettiin tasapuolisesti ja puolueettomasti. Vuonna 1989 asetettiin poliisirikostyöryhmä, joka ehdotti kolmea erilaista vaihtoehtoa, 1) joko syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana, kun poliisia epäillään rikoksesta tai 2) perustetaan erillinen toimielin, joka tutkii näitä rikoksia tai 3) sitten tehdään näistä kahdesta yhdistelmä.¹⁹ Poliisirikosten tutkinta muuttui syyttäjäjohtoiseksi, kun oikeuskanslerilta siirrettiin ylimmän syyttäjän tehtävät valtakunnansyyttäjälle. Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan EOAK/188/2018 kirjoittanut, että taustalla oli myös huoli esitutkinnan puolueettomuudesta, jos esitutkinnan toimittaa sama organisaatio, johon rikoksesta epäilty kuuluu ja samalla katsottiin kuitenkin, että tällainen tehtävä vaatii erikoistaitoja ja -tietoja ja sen takia katsottiin, ettei asiaa voitu siirtää muulle viranomaiselle.²⁰

Hallituksen esityksessä kerrottiin, että aikaisemman esitutkintalain 14 §:n 2 momentissa säädettiin syyttäjän asemasta poliisirikostutkinnassa. Tällöin ilmeni ylempien laillisuusvalvojen ratkaisuksista, että silloin tällöin poliisimies teki sellaisia päätöksiä, jotka kuuluivat tutkinnanjohtajalle eli poliisirikosprosessissa syyttäjälle. Hallituksen esityksessä tuodaan ilmi, että tällaiset toimet ovat yleensä johtaneet siihen, että kyseiset asiat eivät ole siirtyneet syyttäjän käsiteltäväksi sillä tavalla, miten laki asiaa olisi edellyttänyt.²¹ Valtakunnansyyttäjän toimiston poliisirikosyksikkö aloitti toimintansa 1.1.2010 ja tämän uudistuksen tavoitteena oli saada yhdenmukainen, tehokkaampi ja nopeampi asioiden käsittely sekä esitutkinta.²²

Vuoden 1996 hallituksen esityksessä ehdotettiin, että syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana vain, jos poliisimiehen epäillään virantoimituksen yhteydessä syyllistyneen rikokseen ja virantoimituksen

¹⁹ Viitanen 2004, s. 94. Aiheesta tarkemmin kts. Viitanen 2007, s. 328-331.

²⁰ EOAK/188/2018, s. 11.

²¹ HE 222/2010 vp, s. 32.

²² Poliisin kohdistuva sisäinen laillisuusvalvonta 2013, s. 38.

ulkopuolella poliisimiehet olisivat samassa asemassa kuin muut kansalaiset eikä tutkinnanjohtoa järjestettäisi eri tavalla. Hallituksen esityksessä lähdettiin siitä, että suppeaa esitutkintaa ei voida käyttää poliisimiehen epäilyksi tekemän rikoksen tutkinnassa eikä vähäisiäkään rikoksia olisi rajattu ulkopuolisen tutkinnanjohtajan ulkopuolelle eli toisin sanoen kaikissa asioissa tutkinnanjohtajana olisi toiminut syyttäjä.²³ Lakivaliokunta omassa mietinnössään totesi, että kaikki poliisin tekemäksi epäiltyjen rikosten tutkinta olisi syytä järjestää niin, että tutkintaa johtaa ulkopuolinen tutkinnanjohtaja, joka tarkoittaa sitä, että myös vapaa-ajalla tapahtuneiden rikosten esitutkinnassa tutkinnanjohtajana toimisi syyttäjä. Lakivaliokunnan mietinnössä poliisimiesten tekemien vähäiset ja yksinkertaiset rikokset voidaan tutkia suppeassa esitutkinnassa eikä suppeaa esitutkintaa ole syytä rajata pois.²⁴ Vuoden 1987 esitutkintalain (VETL, 449/1987) 14 §:n muutettiin niin, että ”Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkintaa johtaa kuitenkin aina virallinen syyttäjä lukuun ottamatta rikesakkoasiana ja rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltäviä asioita. (11.3.1997/203)”. Kun uutta esitutkintalakia valmisteltiin vuonna 2010, syyttäjän asemaa tarkasteltiin uudelleen ja uudessa esitutkintalaissa päädyttiin siihen, että syyttäjä toimii aina tutkinnanjohtajana silloin, kun epäilty rikos on tehty virantoimituksen yhteydessä.²⁵ Lakiin otettiin kuitenkin poikkeus siitä, että mikäli asian laatu tai vakavuus sitä edellyttävät, syyttäjä voi toimia tutkinnanjohtajana myös silloin, jos epäilty rikos on tapahtunut vapaa-ajalla.²⁶ Muutos aikaisempaan esitutkintalakiin oli se, että syyttäjä toimii aina tutkinnanjohtajana, jos epäilty rikos on tehty virantoimituksen yhteydessä ja vapaa-ajalla epäilyksi tehtyjä rikoksia koskien syyttäjällä on harkintavalta sen suhteen, ottaako hän asiassa tutkinnanjohtajuuden vai ei.²⁷

Poliisirikosprosessista säädetään esitutkintalain 2 luvun 4 §:ssä, jonka mukaan: ”Syyttäjä johtaa esitutkintaa, jos poliisimiehen epäillään tehneen rikoksen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Vaikka poliisimiehen tekemäksi epäiltyä rikosta ei ole tehty virkatehtävien suorittamisen yhteydessä, syyttäjä voi rikoksen vakavuuden tai asian laadun sitä muuten edellyttäessä päättää ryhtymisestään tutkinnanjohtajaksi. Syyttäjä voi edellä tarkoitetuissa tapauksissa johtaa esitutkintaa myös siltä osin kuin asiassa on poliisimiehen lisäksi muu epäilty, jos se on asian selvittämiseksi tarkoituksenmukaista. Syyttäjä ei toimi tutkinnanjohtajana, jos asia käsitellään sakon ja rikesakon määräämisestä annetussa laissa (754/2010) säädettyssä menettelyssä. Syyttäjä johtaa esitutkintaa, kun kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain (459/1973) 7 §:n 3 momentin perusteella syyttäjälle

²³ HE 131/1996 vp, s. 29-30.

²⁴ LaVM 20/1996 vp, s. 5-6.

²⁵ HE 222/2010 vp, s. 33.

²⁶ EOAK/188/2018, s. 12.

²⁷ HE 222/2010 vp, s. 167.

ilmoitetussa kuolemantapauksessa poliisin palveluksessa olevan henkilön epäillään tehneen rikoksen. (23.3.2023/453) Tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjällä on tuossa tehtävässään samat toimivaltuudet kuin tutkinnanjohtajana toimivalla päällystöön kuuluvalla poliisimiehellä. Poliisimiehen tekemäksi epäilty rikos tutkitaan aina muussa kuin hänen toimipaikkansa poliisiyksikössä, jos asiaa ei käsitellä sakon ja rikesakon määräämisestä annetussa laissa säädettyssä menettelyssä. Muutenkin rikoksen tutkiva poliisiyksikkö tulee tarvittaessa määrätä niin, ettei luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen vaarannu.”

Huomionarvoista on se, että esitutkintalakia 2 luvun 4 §:ssä 2 momenttia on muutettu viime aikoina ja muutos on tullut voimaan lokakuussa 2023. Sen mukaan syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana tilanteissa, jossa syyttäjälle ilmoitetussa kuolemantapauksessa epäillään poliisin palveluksessa olevan henkilön syyllistyneen rikokseen. Kuolemansyyn selvittämisessä annetun lain (LKS, 459/1973) 7 §:n 3 momentin mukaan ”Poliisin on ilmoitettava syyttäjälle kuolemasta, joka on tapahtunut henkilön ollessa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006) 2 §:n 6 kohdassa tarkoitetussa säilytystilassa tai muuten poliisin valvonnassa vapautensa menettäneenä. (22.7.2011/832)”. Syyttäjä on toiminut aikaisemmin vain silloin tutkinnanjohtajana, kun poliisimiestä epäiltiin rikoksesta kuolemantapauksessa. Lokakuussa 2023 muuttuneen esitutkintalain mukaan syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana poliisimiestä koskevien rikosepäilyjen lisäksi myös silloin, kun poliisin palveluksessa olevaa henkilöä epäillään rikoksesta, jos kyseessä on 2 momentissa tarkoitettu kuolemantapauksesta. Hallituksen esityksessä todetaan, että tällaisia poliisin palveluksessa olevia henkilöitä olisivat esimerkiksi vartijat. Uudistusta on perusteltu sillä, että on tarkoituksenmukaista, että sama viranomainen tekee arvioinnin sekä poliisimiesten, että vartijoiden osalta, koska valtaosassa niin kutsutuissa putkakuolemissa arvioitavaksi tulee sekä poliisimiesten, että vartijoiden toiminta. Muutosta on perusteltu myös sillä, että näillä keinoilla vahvistetaan esitutkinnan uskottavuutta ja puolueettomuutta.²⁸

Poliisirikosprosessin ydin on se, että prosessin tarkoituksena on selvittää, onko poliisin toiminnassa syytä epäillä rikosta.²⁹ Tätä ydinkysymystä selvitetään näillä erityisillä tutkintajärjestelyillä, jotta esitutkinnan tasapuolisuus ja kansalaisten luottamus siihen, että esitutkinta suoritetaan puolueettomasti säilyy. Puolueettomuutta ja asianmukaisuutta turvaa myös se, ettei poliisimiehen tekemäksi epäiltyä rikosta tutkita siinä poliisilaitoksella, jossa kyseinen poliisimies työskentelee.³⁰

²⁸ HE 217/2022 vp, s. 132-133.

²⁹ Erikoissyyttäjä Jonna Ryytäsen haastattelu 1.3.2024.

³⁰ Fredman ym. 2020, s. 301.

Voidaan ajatella, että tämä turvaa sekä epäillyn asemassa olevan poliisimiehen oikeuksia, mutta myös poliisirikosilmoituksen tekijän luottamusta siihen, että hänen ilmoittamansa asia tutkitaan puolueettomasti.

Tästä esimerkkinä voidaan mainita Lapualla kadonneen nuoren henkilön tapaus, jossa poliisilaitos tutki nuoren henkilön katoamista ja samanaikaisesti poliisilaitoksen erästä poliisimiestä epäiltiin tämän kadonneen nuoren henkilön pahoinpitelystä. Ylen artikkelissa asiaa kommentoi Itä-Suomen rikos- ja prosessioikeuden professori Matti Tolvanen, Helsingin yliopiston rikosoikeuden professori Sakari Melander ja poliisitaustainen oikeustieteen tohtori ja dosentti Henri Rikander. Professorit Matti Tolvanen ja Sakari Melander ovat artikkelissa kommentoineet, että katoamistutkinta voisi olla hyvä siirtää toisen yksikön tutkittavaksi. Matti Tolvanen on sanonut, että tutkinta olisi hyvä siirtää sille yksikölle, joka tutkii pahoinpitelyä ja Sakari Melanderin mukaan olisi ainakin hyvä pohtia asian siirtoa toiselle yksikölle. Professori Matti Tolvanen on todennut, että olennaista on, miltä tutkinta näyttää puolueettomuuden ja luottamuksen näkökulmasta eikä olennaista ole se, onko asiassa ilmennyt jotain puolueellisuutta vaan olennaista on se, miltä asia näyttää ulospäin. Oikeustieteen tohtori ja dosentti Henri Rikander oli kuitenkin eri mieltä ja totesi haastattelussa, että ei pidä tilannetta sellaisena, että asia tulisi siirtää toiselle poliisilaitokselle tutkittavaksi vaan tutkinnanjohtajan vaihtaminen olisi tavanomaisempi keino.³¹ Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan EOAK/2875/2019 todennut, että poliisirikosprosessia on syytä noudattaa tinkimättömästi, jotta lain tavoitteet toteutuvat.³² Marko Viitanen on todennut, että tutkinnan vaatimukset kasvavat sen myötä, mitä vakavammasta rikosepäilystä on kyse.³³ Näitä voisi olla jo hallituksen esityksessäkin mainittu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen poliisirikosprosessia koskevasta oikeuskäytännöstä löytyvät vaatimukset siitä, että ”tutkinta on toimitettava tehokkaasti, joutuisasti, asianmukaisesti ja riippumattomasti”.³⁴

Eräs osa tätä puolueettomuutta on se, että esitutkintalain 16 luvun 1 momentin yleinen esteellisyyslauseke, jonka mukaan tutkinnanjohtaja tai tutkija on esteellinen silloin, jos jostain erityisestä syystä luottamus hänen puolueettomuuteen vaarantuu.³⁵ Esimerkiksi voisi ajatella, että luottamus tutkinnanjohtajan ja/tai tutkijan puolueettomuuteen voisi vaarantua, jos he tutkisivat oman

³¹ Yle: Poliisin toiminta hämmentää Lapualla: Tärkeä video katosi ja kadonneen pojan pahoinpitelystä epäilty poliisi teki rikosilmoituksen vanhemmista.

³² EOAK/2875/2019, s. 8.

³³ Viitanen 2004, s. 93.

³⁴ HE 222/2010 vp, s. 32.

³⁵ HE 222/2010 vp, s. 28.

poliisilaitoksen henkilöstön poliisirikosasioita, joten tästä syystä on perusteltua, että tutkintatoimet ja tutkinnanjohtaja ovat muualta. Luottamus tutkinnanjohtajan puolueettomuuteen voisi vaarantua esimerkiksi tilanteissa, joissa rikoksesta epäilty ja tutkinnanjohtaja olisivat toistensa työkavereita.³⁶ Aikaisemmin on tuotu esille Lapualla kadonneen nuoren henkilön tapausta, jossa esimerkiksi Itä-Suomen yliopiston rikos- ja prosessioikeuden professori Matti Tolvanen esitti näkemyksen siitä, että olennaista ei ole se, onko tutkinnassa puolueellisuutta havaittavissa vaan olennaista on se, että miltä asia näyttää ulospäin.³⁷ Tämän tulkinnan mukaan luottamuksen vaarantumisen ei tarvitse olla tosiasiallista vaan myös teoreettinen luottamuksen vaarantuminen on mahdollista. Jos asiaa pohtii epäillyn poliisimiehen kannalta, hän ei välttämättä kokisi saavansa reilua käsittelyä ja ilmoittaja taas voisi mahdollisesti epäillä epäillyn kollegoiden yrittävän suojella oman poliisilaitoksen työntekijää. Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan EOAK/2875/2019 todennut, että poliisirikosprosessissa poliisiorganisaation ulkopuolinen tutkinnanjohtaja on perusteltua siltä kannalta, että luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen voisi kärsiä, jos rikoksesta epäilty kuuluisi samaan organisaatioon, joka tutkisi epäiltyä rikosta.³⁸ Tätä ajatusta voinee hallituksen esityksessä esitetyn yleisen esteellisyysperusteen perusteella laajentaa niin, että luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen voisi kärsiä myös silloin, jos asiaa tutkisi sama poliisilaitos, jossa epäilty poliisimies työskentelisi.

Lähtökohtaisesti poliisirikosta tutkisi siis muu poliisilaitos kuin se, missä epäilty poliisimies on töissä. Tähän asiaan on tullut muutos nyt vuoden 2024 alussa, mutta siihen palataan hieman myöhemmin. Hallituksen esityksessä on kuitenkin todettu, että poliisirikosten tutkiminen muussa kuin epäillyn poliisimiehen poliisiyksikössä on kuitenkin tarpeellista rajata johdonmukaisuus- ja tarkoituksenmukaisuussyistä samalla tavalla kuin tutkinnanjohtajuus. Koska syyttäjää ei toimi tutkinnanjohtajana rikesakkomenettelyssä tai rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltävässä asiassa, tällöin ei olisi tarvetta sille, että asian tutkisi toinen poliisilaitos kuin missä epäilty poliisimies työskentelisi. Hallituksen esityksessä todetaan, että rikesakkomenettely ja rangaistusmääräysmenettely perustuvat sille, että asia käsitellään nopeasti jo tekopaikalla tai ainakin asia käsitellään nopeasti teon jälkeen. Tämän lisäksi rikesakkomenettelyssä ei ole varsinaista asianomistajaa, joten silloin asiassa ei ole asianomistajan oikeuksien turvaamiseen liittyviä ongelmallisia seikkoja ja rangaistusmääräysmenettelyn käyttäminen edellyttää sitä, että asianomistaja antaa suostumuksen siihen.³⁹

³⁶ HE 222/2010 vp, s. 28.

³⁷ Yle: Poliisin toiminta hämmentää Lapualla: Tärkeä video katosi ja kadonneen pojan pahoinpitelystä epäilty poliisi teki rikosilmoituksen vanhemmista.

³⁸ EOAK/2875/2019, s. 8.

³⁹ HE 222/2010 vp, s. 28.

Poliisihallituksen ohjeen mukaan, jos asia on sellainen, että se voidaan käsitellä sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain (LSR, 754/2010) mukaisessa menettelyssä, syyttäjä ei esitutkintalain 2 luvun 4 §:n mukaan toimi asiassa tutkinnanjohtajana. Tällöin tutkinnan alkuvaiheessa on oltava selvää, että sakkomenettelyä käytetään sekä näytön oltava selvä. Mikäli sakkomenettelyn aikana ilmenee, että kyseeseen tulisi sellainen seuraamus, jota ei sakkomenettelyssä voida määrätä, esimerkiksi huomautus on tällainen seuraamus, jota ei voida sakkomenettelyssä määrätä, pitää asia siirtää syyttäjälle päätettäväksi.⁴⁰ Esitutkintalain 2 luvun 4 §:n mukaan syyttäjä ei toimi tutkinnanjohtajana silloin, kun asiaa käsitellään sakko- ja rikesakkomenettelyssä, valtakunnansyyttäjän ohjeessa on kuitenkin huomioitu se, että mikäli kyseisessä menettelyssä ollaan antamassa huomautus, joka ei sakkomenettelyssä annetun lain 1 §:n mukaan ole mahdollinen menettely, täytyy asia siirtää päätettäväksi tutkinnanjohtajana toimivalle syyttäjälle.⁴¹ Tähän pääsääntöön on kaksi poikkeusta 1) teko on tehty muussa yhteydessä kuin viran toimituksessa ja syyttäjä on ilmoittanut, ettei toimi asiassa tutkinnanjohtajana tai 2) teko on sellainen, että se käsitellään liikenne rikkomusasiassa, joka on hallinnollinen menettely eikä syyttäjä ole toimivaltainen viranomaisen käsittelemään asiaa.⁴² Nämä kaksi ovat poikkeuksia sakkomenettelyn pääsääntöön, jonka mukaan asiaa ei voida käsitellä sakkomenettelyssä, mikäli kyseeseen tulisi joku muu seuraus kuin mitä sakkomenettelyssä voidaan määrätä. Varsinkin ensimmäisessä kohdassa korostuu se, että asiassa on jo tiedossa, että syyttäjä ei ota tutkinnanjohtajuutta itselleen ja näin ollen syyttäjä on jo aikaisemmin ottanut asiaan kantaa, jotta tällainen tieto on olemassa. Tähän kysymykseen on ottanut kantaa myös Eduskunnan oikeusasiamies ratkaisussaan EOAK/2875/2019, jossa nimenomaisesti todettiin, että sakkolakia sovellettaessa tulokinnanvaraisissa tilanteissa tulee asia saattaa syyttäjälle päätettäväksi.⁴³ Mikäli jo alkuvaiheessa on selvää, että asiaa tulisi käsittelemään sakko- tai rikesakkomenettelyssä poliisi voi tehdä asiassa suppean esitutkinnan, mutta mikäli tilanne on jollakin tapaa tulokinnanvarainen, tulee asia saattaa päätettäväksi tutkinnanjohtajana toimivalle syyttäjälle.⁴⁴

⁴⁰ Poliisihallituksen ohje: Poliisin epäillyksi tekemän rikoksen tutkinta POL-2021-144918, s. 5-6.

⁴¹ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 2.

⁴² Poliisihallituksen ohje: Poliisin epäillyksi tekemän rikoksen tutkinta POL-2021-144918, s. 6.

⁴³ EOAK/2875/2019, s. 7.

⁴⁴ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 2.

2.2 Prosessin kulku

Prosessi alkaa siitä, että ilmoittaja tekee esitutkintaviranomaiselle eli poliisille ilmoituksen jostakin tapahtumasta, joka on rikos tai jota ilmoituksen tehnyt henkilö pitää rikoksena ja ilmoituksessa rikoksesta epäillyksi nimetään joku poliisimies. Esitutkintalain 3 luvun 1 §:n mukaan, kun esitutkintaviranomainen saa ilmoituksen rikoksesta tai tapahtumasta, jota ilmoittaja pitää rikoksena, pitää esitutkintaviranomaisen kirjata asiasta ilmoitus. Esitutkintalain 5 luvun 1 §:n mukaan ”Esitutkintaviranomaisen on viipymättä ilmoitettava syyttäjälle asiasta, jossa rikoksesta epäiltynä on poliisimies, jollei asiaa käsitellä sakon ja rikesakon määräämisestä annetussa laissa säädettyssä menettelyssä. Syyttäjälle tulee ilmoittaa, jos henkilö on kuollut tai vakavasti loukkaantunut tilanteessa, jossa poliisimies on käyttänyt voimakeinoja. Syyttäjälle on lisäksi ilmoitettava tutkittavaksi tulleesta rikoksesta, jonka esitutkinta- ja syyttäväviranomaiset ovat yhdessä niille kuuluvan toimivallan perusteella päättäneet kuuluvan ilmoitusvelvollisuuden piiriin tai josta syyttäjä on pyytänyt ilmoittamaan. (23.3.2023/453) Esitutkintaviranomaisen on viipymättä ilmoitettava syyttäjälle myös rikosasiasta, jossa Euroopan syyttäjänvirasto voi käyttää toimivaltaa. (15.1.2021/67)”

Syyttäjälle on siis ilmoitettava siitä, että poliisimiehen epäillään syyllistyneen rikokseen, jotta syyttäjä voi päättää ryhtyykö hän tapauksessa tutkinnanjohtajaksi vai ei.⁴⁵ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohjeen mukaan, rikosilmoituksen kirjaamisen tekee esitutkintaviranomainen, joita on esitutkintalain 2 luvun 1 §:n 1 ja 2 momentin mukaan poliisin lisäksi rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaiset. Vaikka syyttäjä toimiikin poliisirikosprosessissa tutkinnanjohtajana, hän ei siitä huolimatta ole esitutkintaviranomainen.⁴⁶ Mikäli syyttäjä ei ota tutkinnanjohtajuutta tapauksessa, jossa epäilty rikos on tehty muussa yhteydessä kuin virantoimituksessa, tutkinnanjohtajana toimii poliisimies tai muu esitutkintaviranomainen.⁴⁷ Hallituksen esityksessä on todettu, että rikosilmoituksen kirjaaminen viipymättä tarkoittaa sitä, että ilmoitus on kirjattava nopeasti ja viitattu eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuun, jonka mukaan viipymättä tarkoittaa, että kirjaaminen ei saa kestää montaa päivää.⁴⁸

⁴⁵ Fredman ym. 2020, s 300

⁴⁶ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 3.

⁴⁷ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 6.

⁴⁸ HE 222/2010 vp, s. 175 ja eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu 22.10.2007 Dnro 474/4/07.

Prosessi siis alkaa sillä, että poliisille tehdään rikosilmoitus, jossa epäillyksi nimetään joku poliisimies. Ilmoitus kirjataan niillä tiedoilla, jotka ilmoittaja antaa ja asia kirjataan poliisiasian tietojärjestelmään sen poliisilaitoksen koodilla, joka suorittaa mahdollisen esitutkinnan asiassa.⁴⁹ Kun asia on kirjattu poliisiasian tietojärjestelmään, ilmoitetaan siitä valtakunnansyyttäjän toimiston virastosähköpostiin.⁵⁰ Kirjausten suhteen on 1.1.2024 alkaen tapahtunut muutos, kun valtakunnansyyttäjän toimisto on saanut oman piirikoodin poliisin tietojärjestelmään Patjaan.⁵¹ Haastattelin pro gradu – työtä varten erikoissyyttäjä Jonna Ryytästä ja haastattelun yhteydessä tiedustelin lisäkysymyksenä, että onko oman piirikoodin saamisella vaikutusta poliisirikosprosessiin ja muuttaako se sitä jollain tavalla. Valtakunnansyyttäjän toimiston saama piirikoodi liittyy osaksi tähän organisaatiouudistukseen, jossa poliisirikosprosessin tutkijaresurssit keskitettiin Keskusrikospoliisiin, mutta piirikoodin saaminen ei sinällään ole syyseurausta organisaatiouudistuksesta ja piirikoodin saaminen on ollut tarpeellinen uudistus. Poliisirikosprosessiin on tullut muutoksien 1.1.2024 alkaen niin, että varsinainen poliisirikosprosessi itsessään ei muutu vaan käytännön järjestelyihin on tullut muutoksia sen johdosta, että 1.3.2024 alkaen tutkijaresurssit on keskitetty Keskusrikospoliisin tutkintaosaston tiedonhankintalinjan erityistoimintayksikköön.⁵²

Poliisirikoksia tutkii valtakunnansyyttäjäviraston poliisirikosyksikkö, jossa syyttäjien ohella toimii määräaikaaisesti poliisimiehiä tutkijoina.⁵³ Poliisirikostutkinnan toimintakertomuksessa vuodelta 2023 kerrotaan, että poliisirikosten tutkinnanjohtajan tehtävissä toimi yhteensä 16 syyttäjää, joista 2 valtakunnansyyttäjän toimistossa ja 14 syyttäjäalueilla tutkinnanjohtajina.⁵⁴ Tilanne on tästä muuttunut, koska erikoissyyttäjä Jonna Ryytänen on haastattelussa kertonut, että valtakunnansyyttäjän toimistossa työskentelee tällä hetkellä kolme syyttäjää.⁵⁵ Syyttäjä voi harkita omaa tutkinnanjohtajuuttaan vasta sitten, kun hän on saanut tiedon, että rikoksesta epäilty on poliisi ja näin ollen prosessi ei voi alkaa ennen kuin syyttäjä saa tiedon asiasta ja voi harkita omaa tutkinnanjohtajuuttaan ja sitä, onko kyseisessä asiassa tarvetta sille, että syyttäjä johtaa tutkintaa.⁵⁶

⁴⁹ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 3.

⁵⁰ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 4.

⁵¹ Erikoissyyttäjä Jonna Ryytänen sähköposti 13.2.2024.

⁵² Erikoissyyttäjä Jonna Ryytänen haastattelu 1.3.2024.

⁵³ Poliisihallituksen ohje: Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinta POL-2021-144918, s. 3.

⁵⁴ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2023 3.4.2024 Dnro SY/551/2024, s. 4

⁵⁵ Erikoissyyttäjä Jonna Ryytänen haastattelu 1.3.2024. Kts. myös Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2023 3.4.2024 Dnro SY/551/2024, s. 13.

⁵⁶ HE 222/2010 vp, s. 168.

Kun asia saapuu valtakunnansyyttäjän toimiston poliisirikosyksikköön, siellä työskentelevä syyttäjä tekee asiassa alustavan selvityksen, jonka perusteella hän 1) päättää asian siirtämisestä alueellisille syyttäjille, jotka toimivat tutkinnanjohtajina, 2) päättää, ettei asiassa suoriteta esitutkintaa tai 3) jatkaa itse asiassa tutkinnanjohtajana.⁵⁷ Mikäli epäilty rikos on tapahtunut vapaa-ajalla, valtakunnansyyttäjän toimistossa työskentelevä syyttäjä päättää, ottaako syyttäjä asiassa tutkinnanjohtajuuden, ja mikäli syyttäjä ei ota asiassa tutkinnanjohtajuutta, siirtää hän asian tutkintavastuutaulukon mukaiselle poliisilaitokselle.⁵⁸ Tähän on tulossa nyt muutos, kun tutkintaa keskitetään Keskusrikospoliisille.⁵⁹ Valtakunnansyyttäjän toimisto voi ottaa myös tutkintavastuun poliisirikosasiassa, mutta tällöin asiaa lähtökohtaisesti tutkii muut kuin valtakunnansyyttäjän toimistoon määrätyt poliisimiehet.⁶⁰ Valtakunnansyyttäjän toimistossa työskentelevät syyttäjät tekevät poliisirikosasioissa esiselvityksen asioissa, jotka lähtevät alueellisille tutkinnanjohtajille ja valtakunnansyyttäjän toimistossa työskentelevät syyttäjät tekevät esitutkinnan toimittamatta jättämispäätökset vain sellaisissa asioissa, joissa asian siirtäminen alueellisille tutkinnanjohtajina toimiville syyttäjille ei olisi tarkoituksenmukaista.⁶¹

On otettava huomioon, että poliisirikosprosessissa pätee samat hallituksen esityksessä määritellyt edellytykset sille, aloitetaanko asiassa esitutkinta vai ei, eli poliisirikosprosessissa ei ole mitään erityisiä edellytyksiä sille, että esitutkinta aloitetaan tai sitä ei aloiteta. Hallituksen esityksen mukaan esitutkinnan aloittamisen edellytyksenä ei ole se, että mahdollisen rikoksen olisi pitänyt tapahtua suurella todennäköisyydellä. Poliisirikosprosessinkin esitutkinnan tarkoituksena on selvittää rikoksen tutkiminen eikä muun oikeudellinen erimielisyys, tähän kysymykseen palataan pro gradun myöhemmässä vaiheessa. Väite siitä, että rikos on tapahtunut, ei vielä riitä siihen, että esitutkinta aloitetaan vaan väitteen lisäksi on esitettävä konkreettiset ja asianmukaiset perustelut. Esitutkinta on hallituksen esityksen mukaan suoritettava ilman aiheetonta viivytystä, jotta kukaan ei joudu olemaan epäillyn asemassa tarpeettoman kauan. Hallituksen esityksessä todetaan, että esitutkinnan aiheeton viivästyminen voisi herättää epäillyt tutkinnan puolueettomuudesta ja tämä olisi erityisesti käsillä silloin, kun epäiltynä olisi poliisimies.⁶²

⁵⁷ Poliisihallituksen ohje: Poliisin epäillyksi tekemän rikoksen tutkinta POL-2021-144918, s. 4.

⁵⁸ Poliisihallituksen ohje: Poliisin epäillyksi tekemän rikoksen tutkinta POL-2021-144918, s. 5.

⁵⁹ Erikoissyyttäjä Jonna Rynnäs haastattelu 1.3.2024.

⁶⁰ Poliisihallituksen ohje: Poliisin epäillyksi tekemän rikoksen tutkinta POL-2021-144918, s. 5.

⁶¹ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 5.

⁶² HE 222/2010 vp, s. 177-188.

Esitutkintakynnys on siis sama kuin kaikissa muissakin rikoksissa.⁶³ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohjeen mukaan ”Tutkintakynnystä voidaan eräissä rikoksissa määritellä myös siten, että tutkintakynnyksen ylittyminen edellyttää asiassa saatavaa ulkopuolista selvitystä eikä vain tutkintapyynnön tekijän omaa käsitystä rikosepäilystä.”⁶⁴ Esitutkintalain 3 luvun 3 §:n mukaan tutkinnanjohtaja päättää, aloitetaanko asiassa esitutkinta vai ei. Esitutkintalain mukaan ketään ei saa tarpeettomasti asettaa epäillyn asemaan ja tästä johtuen esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan ennen tutkinnanjohtajan päätöstä siitä, aloitetaanko esitutkinta vai ei, on selvittettävä asiaan liittyviä seikkoja. Esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 3 momentin nojalla asian selvittämisen kannalta tarvittaviin esitutkintatoimenpiteisiin saa ryhtyä ennen tutkinnanjohtajan päätöstä siitä, aloitetaanko esitutkinta vai ei. Tämä oikeus on myös silloin, kun kyseessä on poliisirikostutkinta ja tutkinnanjohtajana toimii syyttäjä.⁶⁵ Poliisihallituksen ohjeessa todetaan, että tutkinnanjohtajana toimivan syyttäjän on johdettava aktiivisesti tutkintaa ja oltava yhteydessä tutkijoihin, koska esitutkinta vaatii välitöntä ja saumatonta yhteystyötä tutkinnanjohtajan ja tutkijoiden välillä.⁶⁶ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohjeessa todetaan, jos poliisirikosasiassa päädytään siihen, että asiassa toimitetaan esitutkinta, tutkinnanjohtajana toimiva syyttäjä vastaa esitutkintalain 5 luvun 1 §:ssä tarkoitetuista tutkinnanjohtajan tehtävistä, kuten esimerkiksi pakkokeinoista ja tiedottamisesta. Tutkinnanjohtajana toimivan syyttäjän rooliin kuuluu se, että hän päättää toimitetaanko esitutkinta, lopetetaanko esitutkinta tai annetaanko poliisimiehelle huomautuksen rikoksen vähäisyydestä johtuen, vaikka kyseistä poliisirikosasiaa olisi aiemmin käsitelty sakkomenettelyssä.⁶⁷ Esitutkinnan valmistuttua syyteharkinnan tekee muu kuin se syyttäjä, joka on toiminut tapauksessa tutkinnanjohtajana.⁶⁸

Tutkinnanjohtajana toimivan syyttäjän on tehtävä ennakoilmoitus poliisimiehen epäillyksi tehdystä rikoksesta siihen syyttäjälueelle toimipaikkaan, jossa päätettäisiin kyseisen asian syyteharkinnasta. Tämä ilmoitus on tehtävä heti, kun asiassa päätetään aloittaa esitutkinta tai kyseisen asian esitutkinnassa on syytä tehdä rajoittamispäätös.⁶⁹ Kun poliisirikosasiassa tehdään rajoittamispäätöstä on tärkeää varmistaa, että rajoittamisperusteen edellytykset täyttyvät ja poliisirikosasia on laadultaan

⁶³ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 8.

⁶⁴ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 8.

⁶⁵ HE 222/2010 vp, s. 177.

⁶⁶ Poliisihallituksen ohje: Poliisin epäillyksi tekemän rikoksen tutkinta POL-2021-144918, s. 2.

⁶⁷ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 7.

⁶⁸ Poliisihallituksen ohje: Poliisin epäillyksi tekemän rikoksen tutkinta POL-2021-144918, s. 2.

⁶⁹ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 14.

sellainen, että se luottamus, jota poliisirikosprosessissa on tarkoitus pitää yllä, ei edellytä sitä, että asiassa toimitetaan esitutkinta eikä asiassa asianomistajana olevan henkilön intressit ole ristiriidassa.⁷⁰ Esitutinnan jälkeen syyteharkinnan suorittaa ja syytettä ajaa muu syyttäjä kuin syyttäjä, joka on toiminut esitutkinnassa tutkinnanjohtajana.⁷¹

2.3 Syyttäjän rooli poliisirikosprosessissa

Valtakunnansyyttäjän toimistossa työskentelevät syyttäjät vastaavat poliisirikosprosessin kehittämisestä, koordinoinnista ja ohjauksesta sekä seuraavat syyttäjäalueilla työskentelevien syyttäjien toimintaa esimerkiksi alueellisten syyttäjien tekemiä pakkokeinopäätöksiä.⁷² He myös esikäsittelevät valtakunnansyyttäjän toimistoon saapuvat poliisirikosilmoitukset ja tekevät asiassa esiselvityksen, jonka perusteella alueellinen syyttäjä päättää, aloitetaanko asiasta esitutkinta vai ei. Valtakunnansyyttäjän toimistossa työskentelevät syyttäjät voivat yksinkertaisissa asioissa tehdä päätöksen, jos asian siirtäminen alueelliselle syyttäjälle olisi tarpeetonta. Syyttäjäalueilla työskentelevät syyttäjät vastaavat varsinaisista tutkintatoimista ja tutkinnanjohtajien tehtävistä.⁷³

Esitutkintalain 2 luvun 4 §:ssä säädetään syyttäjän roolista esitutkinnassa, kun poliisimiestä epäillään rikoksesta virkatehtävän yhteydessä ja silloin, kun mahdollinen rikos on tapahtunut vapaa-ajalla ja asian laadusta tai vakavuudesta johtuen, syyttäjä tulee toimia tutkinnanjohtajana. Pykälän perusteella on luettavissa, että syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana aina, kun rikos on tapahtunut virkatehtävän yhteydessä ja harkinnanvaraisesti silloin, kun epäilty rikos on tapahtunut virkatehtävän ulkopuolella eli vapaa-ajalla. Mikäli rikosepäilyssä on kyse sellaisesta rikoksesta, joka on mahdollisesti tapahtunut vapaa-ajalla, syyttäjä harkitsee, ottaako hän asiassa tutkinnanjohtajuuden vai ei, ja jos syyttäjä ei ota asiassa tutkinnanjohtajuutta, tulee hänen ilmoittaa siitä mahdollisimman pian asiaa tutkivan poliisilaitoksen poliisirikosyhdyshenkilölle.⁷⁴ Mikäli asia on jollakin tavalla tulkinvarainen, tulee poliisilaitoksen Poliisihallituksen ohjeen mukaisesti siirtää syyttäjälle ja antaa syyttäjän ratkaista, toimiiko syyttäjä asiassa tutkinnanjohtajana vai ei.⁷⁵

⁷⁰ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 18.

⁷¹ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 7.

⁷² Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2022 14.4.2023 Dnro SY/914/ 2023, s. 3.

⁷³ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2022 14.4.2023 Dnro SY/914/2023, s. 3.

⁷⁴ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 10.

⁷⁵ Poliisihallituksen ohje: Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinta POL-2021-144918, s. 5.

Kun syyttäjä toimii poliisirikosprosessissa tutkinnanjohtajana, hänellä on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin poliisimiehillä, jotka toimivat tutkinnanjohtajina.⁷⁶ ”Tutkinnanjohtajana toimiva syyttäjä vastaa esitutkintalain 5 luvun 1 §:n mukaisista ilmoituksista, pakkokeinoista, tiedottamisesta, esitutkinnan päättämisestä ja muista tutkinnanjohtajalle kuuluvista tehtävistä. Tutkinnanjohtajana toimiva syyttäjä voi antaa myös suullisen tai kirjallisen huomautuksen, jos esitutkinta lopetetaan esitutkintalain 3 luvun 9 §:n nojalla.”⁷⁷ Tämä tarkoittaa sitä, että syyttäjä päättää siitä, toimitetaanko esitutkinta, hän johtaa ja ohjeistaa tutkintaa, määrää tarvittaessa lisäselvityksiä tehtäväksi sekä mahdollisesta esitutkinnan päättämisestä.⁷⁸ Vaikka syyttäjä päättääkin esitutkintatoimista ja hänellä on tutkinnanjohtajan toimivaltuudet, varsinaiset tutkintatoimet suorittaa poliisi.⁷⁹ Esille on kuitenkin noussut se, että syyttäjällä, joka toimii tutkinnanjohtajana ei kuitenkaan ole päässyt kaikkiin poliisin rekistereihin, ja näin ollen tosiasiallisesti toimenpiteet, esimerkiksi rekisteriä koskien, joutuu tekemään tutkintaan osallistuva poliisimies eikä tutkinnanjohtajana toimiva syyttäjä.⁸⁰ Vaikka teoriassa toimivaltuudet ovat samat, tosiasiallisesti nämä toimivaltuudet eivät välttämättä toteudu samalla tavalla.

Esitutkintalain 3 luvun 3 §:ssä säädetään seuraavasti: ”Esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty. Ennen esitutkinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa selvittävä 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheuttomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan ja että asian sitä edellyttäessä voidaan tehdä 9 §:n 1 momentissa tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettu ratkaisu esitutkinnan toimittamatta jättämisestä. Esitutkinnan aloittamista edeltäviin toimenpiteisiin sovelletaan soveltuvin osin tämän lain säännöksiä. Tutkinnanjohtaja päättää tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta, ja päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämisestä. Asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkintatoimenpiteisiin saadaan ryhtyä ennen tutkinnanjohtajan päätöstä.”

On syytä kiinnittää huomiota siihen, että poliisirikosprosessissa nimenomaan syyttäjällä on oikeus päättää siitä, onko asiassa syytä epäillä rikosta ja suoritetaanko esitutkinta, eikä poliisi voi tätä arviota tehdä.⁸¹ Tähän seikkaan Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan EOAK/84/2022 kiinnittänyt huomiota. Tapauksessa kantelija tehnyt rikosilmoituksen, jossa oli kertonut poliisilaitoksen

⁷⁶ Poliisihallituksen ohje: Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinta POL-2021-144918, s. 3.

⁷⁷ Poliisihallituksen ohje: Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinta POL-2021-144918, s. 3.

⁷⁸ Poliisihallituksen ohje: Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinta POL-2021-144918, s. 3.

⁷⁹ EOAK/188/2018, s. 2.

⁸⁰ EOAK/188/2018, s. 2.

⁸¹ Helminen – Kuusimäki – Rantaeskola 2012, s. 144.

poliisimiehen syyllistyneen kunnianloukkaukseen ja perättömään lausumaan aikaisemmassa kanteluasiassa Eduskunnan oikeusasiamiehelle. Kantelija oli nimennyt kantelussaan erään poliisimiehen, mutta rikoskomisario A oli selvittänyt, että kyseinen poliisimies ei ole ollut millään tavalla mukana aikaisemmassa kanteluasiassa. Tästä johtuen rikoskomisario A oli päättänyt, että esitutkintaa ei ole tarpeen suorittaa, koska kyseessä on selvästi väärinkäsitys ja tämän johdosta rikoskomisario A oli päättänyt tutkinnan esitutkintalain 3 luvun 3 §:n perusteella. Ennen päätöksentekoa rikoskomisario A oli konsultoinut asiassa poliisilaitoksen poliisilakimies B:ta, joka oli pitänyt asian toimittamista poliisirikosprosessiin tarpeettomana. Kyseisessä tapauksessa eduskunnan oikeusasiamies totesi, että oikeus päättää esitutkinnan aloittamisesta on syyttäjällä eikä poliisilla ole toimivaltaa päättää tästä asiasta.⁸²

Olen haastattelussa kysynyt, millaiset valmiudet syyttäjillä on toimia tutkinnanjohtajina. Erikoissyyttäjä Jonna Rynänen on haastattelussa kertonut, että lainsäädäntö antaa raamit sille, että syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana, kun poliisimiehen epäillään syyllistyneen rikoksiin ja toiminta on Syyttäjälaitoksella järjestettävä niin, että on syyttäjiä, jotka voivat toimia tutkinnanjohtajana ja johtaa esitutkintaa. Tähän erityistä osaamista vaativaan tehtävään valitaan erikseen syyttäjät, jotka saavat erityistä koulutusta tehtävää varten. Suurin osa syyttäjistä, jotka toimivat tutkinnanjohtajina, ovat tehneet työtä pidemmän aikaa ja heillä on jopa parinkymmenen vuoden kokemus tehtävistä ja heti alusta asti on annettu koulutusta tutkinnanjohtajana toimimista varten.⁸³

Tutkinnanjohtajina toimivien syyttäjien osaamistasoa pidetään yllä myös sisäisellä valvonnalla ja tarkastelulla.⁸⁴ Osaamistasoa pidetään yllä myös sen avulla, että Valtakunnansyyttäjän toimistossa toimiva poliisirikosyksikkö saa kaikki alueellisilta tutkinnanjohtajina toimivien syyttäjien tekemät päätökset ja poliisirikosyksikkö tarkastelee kaikkia päätöksiä ja arvioi, onko tarvetta ”siirtää ratkaisussa vastuu valtiosyyttäjälle mahdollisia jatkotoimenpiteitä varten”.⁸⁵ Erikoissyyttäjä Jonna Rynänen on myös kertonut, että kansalaisten kantelumahdollisuuksilla on vaikutusta osaamistasoon, koska kansalaisilla on mahdollisuus tehdä kantelu tutkinnanjohtajana toimivan syyttäjän päätöksestä tai saattaa asia ylempien laillisuusvalvojen käsiteltäväksi mahdollisia jatkotoimenpiteitä varten.⁸⁶ Haastattelun perusteella on käynyt ilmi, että syyttäjillä on hyvät valmiudet työskennellä tutkinnanjohtajina poliisirikosasioissa ja heidän osaamistaan pidetään yllä koulutuksen avulla. Sisäisen valvonnan ja kansalaisten kantelumahdollisuuksien avulla myös osaamistasoa valvotaan.

⁸² EOAK/84/2022, s. 1-4.

⁸³ Erikoissyyttäjä Jonna Rynänen haastattelu 1.3.2024.

⁸⁴ Erikoissyyttäjä Jonna Rynänen haastattelu 1.3.2024.

⁸⁵ Erikoissyyttäjä Jonna Rynänen haastattelu 1.3.2024.

⁸⁶ Erikoissyyttäjä Jonna Rynänen haastattelu 1.3.2024.

Pitkä kokemus tutkinnanjohtajana toimisesta sekä syyttäjille annettu erityinen koulutus antaa valmiudet toimia tutkinnanjohtajina poliisirikosprosessissa. Sisäisellä valvonnalla voidaan esimerkiksi huomata mahdollisia puutteita ja tarjota sitten koulutusta. Huolimatta lainsäädännön selvyydestä eli virantoimituksen osalta syyttäjällä on toimivalta päättää, aloitetaanko esitutkinta vai ei, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu EOAK/84/2022 osoittaa, että tulkintavirheitä tehdään. Lisäksi on käynyt ilmi seikkoja, että vaikka syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana niin tosiasiallisia toimia voi joutua tekemään tutkijana toimiva poliisimies, koska syyttäjillä ei välttämättä ole pääsyjä kaikkiin poliisin rekistereihin ja tätä voinee pitää epäkohtana. Seuraavaksi perehdyn tarkemmin Eduskunnan oikeusasiamiehen tekemiin ratkaisuihin koskien poliisirikosprosessia.

2.4 Eduskunnan oikeusasiamiehen kannanotot

Eduskunnan oikeusasiamies on useammassakin eri ratkaisussa ottanut kantaa poliisirikosprosessiin ja siinä oleviin puutteellisuuksiin. Ratkaisussa EOAK/6488/2018, joka on annettu 4.3.2021, on koskenut poliisin menettelyä koskien kirjeiden ja ilmoitusten käsittelyä sekä kirjaaminen poliisiyksiköissä. Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan kirjoittanut, että asian selvittäminen on tarpeen sen takia, että vuosittain tulee ilmi tapauksia, jossa tutkinnanjohtajana oleva poliisi tekee päätöksen esitutkinnassa, vaikka toimivalta poliisia koskevassa esitutkinnassa on syyttäjällä. Erilaisia ilmoituksia ja kirjeitä tulee poliisille sekä virallisia kanavia pitkin esimerkiksi poliisilaitoksen kirjaamoon, mutta myös yksittäisten poliisimiesten omiin virkasähköposteihin, minkä johdosta on ilmennyt haasteita kirjoitusten hallinnan suhteen. Eräs haaste on ollut se, että jotkut poliisimiehet eivät käytä sähköpostissa poissaoloilmoituksia, joten asian käsittely on tältä osin voinut viivästyä.⁸⁷ Kuten aiemmin todettiin, esitutkintalain hallituksen esityksessä on todettu, että rikosilmoitus on kirjattava viipymättä ja apulaisoikeusasiamies on ratkaisussaan todennut, että viipymättä tarkoittaa sitä, että kirjaaminen ei saa kestää montaa päivää.⁸⁸ Eduskunnan oikeusasiamies on suositellut poissaoloilmoitusten käyttöä aikaisemmassa ratkaisussaan, koska se edistää perustuslain 21 §:n hyvää hallintoa ja hallintolain (HL, 434/2003) 7 §:n palveluperiaatteen toteutumista. Toinen haasteita aiheuttanut seikka on, että rikosilmoituksen yhteydessä on esitetty arvostelua poliisin menettelyä kohtaan, mutta tähän ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota, minkä johdosta asiaa ei ole huomioita

⁸⁷ EOAK/6488/2018, s. 1-5.

⁸⁸ HE 222/2010 vp, s. 175 ja eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu 22.10.2007 Dnro 474/4/07.

rikosilmoituksen kirjaamisen yhteydessä eikä tutkinnan aikana ja asia on käynyt ilmi vasta, kun kansalainen on kannellut asiasta eduskunnan oikeusasiamiehelle.⁸⁹

Ratkaisussa EOAK/2875/2019 kihlakunnansyyttäjä oli rajoittanut esitutkinnan tutkinnanjohtajana toimineen poliisimiehen esityksestä. Esitutkinnassa oli ollut kyse tapauksesta, jossa poliisimies oli ajanut tunnukseton poliisiauto hälytysvalot ja -äänet päällä ulos tieltä niin, että poliisiauto oli vaurioitunut. Tapausta oli tutkittu esitutkintalain 3 luvun 14 §:ssä tarkoitetussa suppeassa esitutkinnassa ja sakon ja rikesakon määräämisestä annetussa laissa määritellyssä menettelyssä. Eduskunnan oikeusasiamies toi ratkaisussaan esille sen, että suppeaa esitutkintaa ei voida päättää rajoittamalla ja rajoittamisesta päättää esitutkintalain 3 luvun 10 ja 10 a §:n mukaan tutkinnanjohtaja. Koska rajoittamismenettely ei ole mahdollinen suppeassa esitutkinnassa, eduskunnan oikeusasiamies katsoi ratkaisussaan, että tällöin asiaa ei voida enää selvittää suppeassa esitutkinnassa eikä näin ollen esitutkintalain 2 luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitettu poikkeus syyttäjän tutkinnanjohtajuuteen olisi enää voimassa ja näin ollen asia olisi tullut siirtää poliisirikosprosessiin ja syyttäjän päätettäväksi, rajoitetaanko esitutkinta.⁹⁰

Eduskunnan oikeusasiamies huomauttaa myös, että jo tutkinnan alkuvaiheessa olisi pitänyt arvioida myös virkarikoksen mahdollisuutta, jonka johdosta suppea esitutkinta ei olisi ollut edes mahdollinen, ja sen johdosta olisi asiasta heti alussa tehdä ilmoitus valtakunnansyyttäjän toimiston poliisirikosyksikköön ja siellä oleva syyttäjä olisi toiminut tutkinnanjohtajana.⁹¹ Eduskunnan oikeusasiamies tuo ratkaisussaan esille, että Valtakunnansyyttäjän toimiston ohjeen mukaisesti sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain tulkinnallisissa tilanteissa ”asia tulee siirtää syyttäjän tutkinnanjohtajuuteen”.⁹² Eduskunnan oikeusasiamies korostaa vielä, että hänen mukaansa sellaisissa tilanteissa, joissa poliisin epäillään tehneen rikos virantoimituksen yhteydessä ja asia on jollakin tavalla epäselvä tai tulkinnanvarainen, tulisi asiasta ilmoittaa syyttäjälle.⁹³

Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan EOAK/84/2022 kirjoittanut, että esitutkintalain 3 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan poliisilla ei ole harkintavaltaa sen suhteen, pitääkö se ilmoittajan asiaa rikoksena vai ei vaan asiasta on kirjattava ilmoitus, jos ilmoittaja pitää ilmoittamaansa asiaa rikoksena. Koska tässä tapauksessa oli perusteet arvioida, onko syytä epäillä eli onko perusteet suorittaa esitutkinta, olisi tämä arviointi kuulunut syyttäjän toimivallan piiriin eikä rikoskomisariolla

⁸⁹ EOAK/6488/2018, s. 5.

⁹⁰ EOAK/2875/2019, s. 1-8.

⁹¹ EOAK/2875/2019, s. 8.

⁹² EOAK/2875/2019, s. 8. Kts. myös Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 2.

⁹³ EOAK/2875/2019, s. 8

ollut toimivaltaa päättää, ettei esitutkintaa toimiteta. Eduskunnan oikeusasiamies toteaa, että syyttäjällä on toimivalta päättää esitutkinnan päättämisestä prosessissa, jossa poliisi on epäiltynä ja muu tulkinta on vastoin sääntelyn tarkoitusta.⁹⁴

Ratkaisuissa yhteisenä piirteinä voidaan havaita, että vaikka lainsäädäntö ja ylempien tahojen antamat ohjeet ohjaisivat poliisirikosprosessia, on tapauksia, jossa poliisirikosasiasta ei ole ilmoitettu syyttäjälle vaan asiassa ratkaisun siitä, toimitetaanko esitutkinta, on tehnyt poliisi. Tämä käy ilmi ratkaisuissa EOAK/6488/2018, EOAK/84/2022 ja EOAK/2875/2019. Varsinkin ratkaisussa EOAK/84/2022 näkyy, että tapauksessa on lähes selvää, että ilmoittajan nimeämä poliisimies ei voi olla oikea henkilö ja tällä perusteella on ajateltu, että asian saattaminen poliisirikosprosessiin on turhaa, mutta olennaista on se, että esitutkintalain 2 luvun 4 §:n mukaan syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana, jos poliisin epäillään syyllistyneen virantoimituksen yhteydessä rikokseen. Koska laissa sanotaan näin, poliisilla ei ole harkintavaltaa sen suhteen, saatetaanko asia poliisirikosprosessiin vai ei. Poliisihallitus on omassa ohjeessaan todennut, että epäselvissä tai tulkinnanvaraisissa tilanteissa asia pitää saattaa syyttäjän päätettäväksi.⁹⁵ Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussa EOAK/6488/2018 todennut, että vuosittain tulee ilmi, että tutkinnanjohtajana toimiva poliisimies tekee ratkaisun asiassa, vaikka toimivalta kuuluisi syyttäjälle.⁹⁶ Tosin sanoen voidaan tulkita, että kyseessä ei ole mikään täysin poikkeuksellinen tilanne, että tulee ilmi tapauksia, joissa tutkinnanjohtajana toimiva poliisi tekee ratkaisun, vaikka todellisuudessa asiassa toimivalta olisikin syyttäjällä. Tästä herääkin kysymys siitä, onko lainsäädännössä tai ohjeistuksissa jotain sellaista, jonka seurauksena poliisimiehet eivät osaa arvioida, kuuluuko asia syyttäjälle.

Kokonaisuudessa voidaan tehdä tulkinta sekä viranomaisten ohjeiden, että Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisujen perusteella, jos tapauksessa on jotain epäselvää, jotain tulkinnanvaraista tai se on jollakin tavalla rajatapaus, tällöin olisi syytä aina saattaa asia syyttäjälle ratkaistavaksi kuin olla saattamatta. Ehkä voidaan kärjistetyesti sanoa, että on mieluummin saatettava liian monta turhaa tapausta syyttäjälle kuin jättää yksin oikea tapaus viemättä. Jälleen kerran korostuu se, mikä on poliisirikosprosessin tarkoitus eli säilyttää kansalaisten luottamus ja tästä tavoitteesta on pidettävä tinkimättömästi kiinni.

⁹⁴ EOAK/84/2022, s. 3-4.

⁹⁵ Poliisihallituksen ohje: Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinta POL-2021-144918, s. 5.

⁹⁶ EOAK/6488/2018, s. 1.

3 Syyttäjän tutkinnanjohtajuus vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjen rikosten osalta

1) Millä perusteella syyttäjä voi päättää esitutkinnasta ja tutkinnanjohtajuudesta, kun poliisin epäillään syyllistyneen rikokseen muussa yhteydessä kuin virantoimituksessa?

3.1 Lainsäädäntö, esityöt ja oikeuskirjallisuus

Esitutkintalain 2 luvun 4 §:ssä säädetään erityisistä tutkintatoimista, jonka mukaan: ”Syyttäjä johtaa esitutkintaa, jos poliisimiehen epäillään tehneen rikoksen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Vaikka poliisimiehen tekemäksi epäiltyä rikosta ei ole tehty virkatehtävien suorittamisen yhteydessä, syyttäjä voi rikoksen vakavuuden tai asian laadun sitä muuten edellyttäessä päättää ryhtymisestään tutkinnanjohtajaksi. Syyttäjä voi edellä tarkoitetuissa tapauksissa johtaa esitutkintaa myös siltä osin kuin asiassa on poliisimiehen lisäksi muu epäily, jos se on asian selvittämiseksi tarkoituksenmukaista. Syyttäjä ei toimi tutkinnanjohtajana, jos asia käsitellään sakon ja rikesakon määräämisestä annetussa laissa (754/2010) säädettyssä menettelyssä. Syyttäjä johtaa esitutkintaa, kun kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain (459/1973) 7 §:n 3 momentin perusteella syyttäjälle ilmoitetussa kuolemantapauksessa poliisin palveluksessa olevan henkilön epäillään tehneen rikoksen. (23.3.2023/453) Tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjällä on tuossa tehtävässään samat toimivaltuudet kuin tutkinnanjohtajana toimivalla päällystöön kuuluvalla poliisimiehellä. Poliisimiehen tekemäksi epäilty rikos tutkitaan aina muussa kuin hänen toimipaikkansa poliisiyksikössä, jos asiaa ei käsitellä sakon ja rikesakon määräämisestä annetussa laissa säädettyssä menettelyssä. Muutenkin rikoksen tutkiva poliisiyksikkö tulee tarvittaessa määrätä niin, ettei luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen vaarannu.”

Esitutkintalain 2 luvun 4 §:n 1 momentissa säädetään, että syyttäjä voi olla tutkinnanjohtajana myös silloin, kun poliisin epäillyksi tekemä rikos on tapahtunut muussa yhteydessä kuin virkatehtävän toimittamisen. Muussa kuin virkatehtävän toimittamisen yhteydessä on lienee tulkittava siten, että rikos tapahtuu esimerkiksi vapaa-ajalla tai sellaisissa yhteyksissä, jossa poliisimies ei ole virkatehtävissä. Esitutkintalain 2 luvun 4 §:ään on kuitenkin kirjoitettu, että tämä on mahdollista silloin, kun rikoksen vakavuus tai asian laatu sitä edellyttävät. Toisin sanoen vapaa-ajalla tapahtuvien rikosepäilyjen osalta syyttäjän tutkinnanjohtajuus ei ole itsestään selvää vaan asiassa oltava jotain erityistä, jotta syyttäjä ottaa asiassa tutkinnanjohtajuuden itselleen. Esitutkintalain 2 luvun 4 §:n ehdollisuus näkyy ”voi päättää” sekä siitä, kun joko 1) rikoksen vakavuus tai 2) asian laatu sitä edellyttävät. Hallituksen esityksessä on kirjoitettu, että virallinen syyttäjä toimii lähtökohtaisesti vain

silloin tutkinnanjohtajan, kun poliisin epäilemäksi tekemä rikos on tehty virantoimituksen yhteydessä. Hallituksen esityksen mukaan rajanveto virassa tapahtuvien ja vapaa-ajalla tapahtuvien rikosten välillä on yleensä selvä, mutta epäselvissä tilanteissa tulisi syyttäjän ottaa tutkinnanjohtajuus itselleen.⁹⁷ Pykälässä on kuitenkin jätetty avoimeksi se, milloin asian laatu tai rikoksen vakavuus olisivat sellaiset, että syyttäjä voi ryhtyä tutkinnanjohtajaksi.

Hallituksen esityksessä on tarkennettu, millaisissa tilanteissa syyttäjä voi ottaa tutkinnanjohtajuuden itselleen, kun rikos on tapahtunut muussa yhteydessä kuin virantoimituksen. Hallituksen esityksen mukaan syyttäjä voi ottaa tutkinnanjohtajuuden itselleen, kun epäilty rikos on vakavuus tasoltaan sellainen, että sillä on merkitystä sen kannalta, voiko poliisimies pysyä virassaan. Toinen esitutkintalain 2 luvun 4 §:ssä mainituista seikoista, on asian laatu. Hallituksen esityksen mukaan asian laadulla voisi olla esimerkiksi silloin merkitystä, kun kyseessä olisi korkea-arvoinen poliisimies, jonka epäillään tehneen rikos vapaa-ajalla. Asian laadulla hallituksen esityksessä tarkoitetaan esimerkiksi sellaista rikosta, jossa poliisimies olisi voinut käyttää työssään saamia tietoja hyväksi rikoksen tekemistä varten tai rikoksella voi olla yhteys virkatehtäviin, vaikka rikos olisikin tehty vapaa-ajalla. Hallituksen esityksessä tuodaan esille myös se, että poliisimiehen vapaa-ajalla tekemään rikokseen voi liittyä myös yhteys toisen poliisimiehen virantoimituksen yhteydessä tekemään rikokseen.⁹⁸ Asian laatu voisi olla siis esimerkiksi jonkin sellaisen tiedon hankkimista, mikä mahdollistaa rikoksen tekemisen ja ilman tätä tietoa rikoksen tekeminen ei ole mahdollista eikä kyseistä tietoa ole saatavilla muulla keinolla kuin virantoimituksen yhteydessä.

Eroa vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjen rikosten osalta on se, että syyttäjällä on harkintavalta sen suhteen, alkaako syyttäjä asiassa tutkinnanjohtajaksi vai ei.⁹⁹ Harkinnanvaltaisuus tarkoittaa osin sitä, että vaikka poliisi olisi mahdollisesti syyllistynyt vapaa-ajalla rikokseen, syyttäjä ei automaattisesti nykyisen esitutkintalain mukaan tule tutkinnanjohtajaksi, mutta silloin, kun rikos on tehty virantoimituksen yhteydessä syyttäjä toimisi asiassa tutkinnanjohtajana. Tämän voi huomata jo esitutkintalain pykälän sanamuodosta, jossa virkatehtävien yhteydessä on sanottu, että ”Syyttäjä johtaa esitutkintaa”, kun taas vapaa-ajalla koskevan tutkinnanjohtajuuden osalta sanamuoto on ehdollinen ”syyttäjä voi rikoksen vakavuuden tai asian laadun sitä muuten edellyttäessä päättää ryhtymisestään tutkinnanjohtajaksi”. Syyttäjän tutkinnanjohtajuus on harkinnanvaraista silloin, kun epäilty rikos ei ole tehty virantoimituksen yhteydessä tai myös silloin, kun poliisimiehen lisäksi joku

⁹⁷ HE 222/2010 vp, s. 167-168.

⁹⁸ HE 222/2010 vp, s. 168.

⁹⁹ HE 222/2010 vp, s. 167.

muu henkilö on epäiltynä rikoksesta.¹⁰⁰ Henri Rikander on kirjoittanut, että ”syyttäjä ei toimi tutkinnanjohtajana vähäisissä asioissa”.¹⁰¹

Valtakunnansyyttäjän toimisto on julkaissut ohjeen ”Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen”. Ohjeen 10 kohdassa käsitellään vapaa-ajalla epäillyksi tehdyn rikoksen tutkinnanjohtajuutta. Ohjeessa ei ole tarkennettu esitutkintalaissa käytettyjä termejä vakavuus tai asian laatu eikä sitä, mitä näillä kyseisillä termeillä tarkoitetaan tai millä tavalla niitä olisi tulkittava. Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen on haastattelussa todennut, että käsite on laaja sekä esitutkintalaissa, että hallituksen esityksessä.¹⁰² Kun katsotaan esitutkintalain ja hallituksen esityksen sanamuotoja, ne jättävät yksittäisissä tapauksissa mahdollisuuden tehdä tapauskohtaista arviointia, ottaako syyttäjä asiassa tutkinnanjohtajuuden vai ei.

Poliisihallitus on antanut ohjeen koskien poliisimiehen epäilemäksi tekemän rikoksen tutkinnasta, jossa kirjoitetaan, että syyttäjä voi toimia tutkinnanjohtajana: 1) kun poliisimies työssä ollessaan mahdollisesti syyllistyy rikoksen tekemiseen, 2) kun poliisimies on jo jäänyt pois virasta, mutta virassaolon aikana mahdollisesti syyllistynyt rikokseen, 3) jos rikos tapahtuu silloin, kun poliisimies on vapaalla tai 4) jos rikos on tapahtunut ennen kuin henkilö on tullut töihin poliisiin.¹⁰³ Ohjeesta voidaan havaita, että Poliisihallitus on nähnyt neljä erilaista tilannetta, joissa syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana, kun poliisimiehen epäillään syyllistyneen rikokseen. Erityisesti tutkimuskysymyksen kannalta kiinnostavia ovat kohdat 3 ja 4, joissa molemmissa tilanteissa epäilty rikos olisi tapahtunut muussa yhteydessä kuin virkatehtävän yhteydessä. Valtakunnansyyttäjän toimiston ohjeessa mainitaan, että syyttäjällä on harkintavaltaa, kun kyseessä on sellainen rikos, joka on tapahtunut ennen kuin poliisimies on tullut virkaan. Valtakunnansyyttäjän toimiston ohjeen mukaan syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana myös silloin, kun poliisimies syyllistyy virantoimituksen aikana rikokseen, mutta tutkinnan aikana poliisimies ei enää ole virassa.¹⁰⁴ Tästä esimerkki on jo aikaisemmin mainittu tapaus poliisimiehestä, jonka epäillään syyllistyneen lukuisiin seksuaalirikoksiin.¹⁰⁵ Poliisimiehen epäillään syyllistyneen rikoksiin ollessaan töissä Helsingin poliisilaitoksella, mutta rikosepäilyjen tultua ilmi poliisimies irtisanoutui ennen kuin virkamiesoikeudellinen prosessi ehti alkaa.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Fredman ym. 2020, s. 300.

¹⁰¹ Rikander 2019, s. 316.

¹⁰² Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen haastattelu 1.3.2024.

¹⁰³ Poliisihallituksen ohje: Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinta POL-2021-144918, s. 2.

¹⁰⁴ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 1.

¹⁰⁵ Yle: Uutta tietoa ex-poliisin epäillyistä seksuaalirikoksista: kokonaisuudessa epäiltynä toinenkin henkilö.

¹⁰⁶ <https://poliisi.fi/-/helsingin-poliisilaitoksen-entista-poliisia-epaillaan-rikoksista>

3.2 Haastattelu

Kysyin erikoissyyttäjä Jonna Rynänen haastattelussa siitä, että milloin vakavuuus ja asian laatu voisivat täytyä ja onko arviointikynnys matalalla vai korkealla. Erikoissyyttäjä Rynänen vastasi, että lainsäädännössä pykälän käsite on laaja ja hallituksen esityksessä lähdetään myös pääperiaatteesta, joka on se, että jos poliisimiehen epäillään syyllistyneen rikokseen, syyttävä johtaa esitutkintaa ja arvioinnissa tämä pääperiaate myös vaikuttaisi. Hän kertoi haastattelussa esimerkinomaisesti sellaisista rikoksista, joissa syyttävä on päättänyt olla ottamatta tutkinnanjohtajuutta ja asia on siirretty poliisin tutkinnanjohtajuuteen. Tällaisia tekoja ovat muun muassa näpistykset sekä liikenneturvallisuuden vaarantamiset, mutta ei esimerkiksi törkeät liikenneturvallisuuden vaarantamiset sekä sellaiset vapaa-ajalla tehdyt lievemmät teot, joissa ei ole mitään erityisiä piirteitä. Haastattelussa erikoissyyttäjä Jonna Rynänen kertoi esimerkinomaisesti, että sellaisessa tapauksessa, jossa esimerkiksi poliisimies olisi syyllistynyt useampaan lievään petokseen tai lievissä petoksissa olisi luonteeltaan jotain sellaista, että se voisi taas aiheuttaa sen, että syyttävä ottaa asiassa tutkinnanjohtajuuden itselleen. Hän kertoi, että olennaista on nimenomaan se, että miltä tämä poliisimiehen toiminta näyttää ja onko poliisimiehen toiminta sellaista, että kansalaisten luottamus tähän kyseiseen poliisimieheen voisi horjua.¹⁰⁷

Mitään yksiselitteistä listaa ei ole siitä, milloin syyttävä ottaa tutkinnanjohtajuuden tai on ottamatta vaan kyseessä on nimenomaisesti tutkinnanjohtajana toimivan syyttäjän tapauskohtaisesta harkinnasta ja siitä täytyykö laissa mainitut edellytykset. Erikoissyyttäjä Jonna Rynänen vastasi jo aiemman kysymyksen kohdalla, että arviointikynnys on matalalla.¹⁰⁸

3.3 Poliisirikosprosessin sääntelyn tavoitteet ja keinot tavoitteiden saavuttamiseen

Poliisirikosprosessissa myös sääntelyn tavoitteet ovat olennaisia, koska pykälän ja hallituksen esityksen avoimeksi jätetyt sanamuodot antavat tulkinnanvaraa. Perehdyn nyt seuraavaksi, mitä eri viranomaislähteissä, oikeuskirjallisuudessa, lainsäädännössä ja hallituksen esityksissä on kirjoitettu siitä, mitkä ovat poliisirikosprosessin tavoitteet. Osaltaan eri viranomaisteksteissä tuodaan esille samoja tavoitteita, mutta tältä osin pyrin mainitsemaan, että kyseinen tavoite on mainittu useammassa eri lähteessä, joka tuo esille sitä, että kyseistä tavoitetta pidetään tärkeänä. Tämän lisäksi käyn läpi

¹⁰⁷ Erikoissyyttäjä Jonna Rynänen haastattelu 1.3.2024.

¹⁰⁸ Erikoissyyttäjä Jonna Rynänen haastattelu 1.3.2024.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä esiin tuodut tavoitteet poliisirikostutkinnan osalta.

Ensimmäinen tavoite, joka sääntelyn takaa voidaan havaita, on objektiivisuusperiaate eli tasapuolisuusperiaate. Tästä säädetään esitutkintalain 4 luvun 1 §:ssä ja sen mukaan ”Esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon sekä rikoksesta epäiltyä vastaan että hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet.” Viranomaiset ovat omissa julkaisussaan käyttäneet ilmaisua ”puolueettomuus” eikä esimerkiksi tasapuolisuusperiaate tai objektiivisuusperiaate. Viranomaisten julkaisuista on kuitenkin havaittavissa, että kyseessä on tasapuolisuus- ja objektiivisuusperiaatteesta. Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että ”objektiivisuusperiaate tarkoittaa yksinkertaistettuna sitä, että rikoksesta epäilty on kohdeltava esitutkinnan aikana syyttömänä”.¹⁰⁹ Toki tämä syyttömyysolettama on vielä erikseen kirjattu esitutkintalain 4 luvun 2 §:ään. Esitutkinnassa lähdetään siitä oletuksesta, että rikoksesta epäilty on syytön. Oikeuskirjallisuudessa on mainittu, että vaikka tasapuolisuusperiaate on laissa kirjoitettu sillä tavalla, että se viittaa nimenomaan epäillyn asemaan, voidaan käsitettä kuitenkin ymmärtää laajemmin niin, että se koskee myös rikoksen uhrin ja rikoksesta epäillyn välistä tasapuolisuutta.¹¹⁰ Oikeuskirjallisuudessa on tuotu esille se, että tasapuolisuusperiaatteen mukaisesti esitutkinnassa pyritään aineelliseen totuuteen eikä esimerkiksi tutkijalla saa olla ennakkokäsityksiä tai pyrkimystä siihen, että esitutkinta päättyy johonkin tiettyyn lopputulokseen.¹¹¹ Tasapuolisuusperiaate tarkoittaa siis yleisellä tasolla sitä, että esitutkinta pitää suorittaa niin, että tutkijalla ei ole ennakkokäsityksiä, tutkija ei saa pyrkiä johonkin tiettyyn lopputulokseen tutkinnan aikana ja esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon ne seikat ja todisteet, jotka puhuvat rikoksesta epäillyn syyllisyyden puolesta, mutta myös ne seikat, jotka puoltavat syyttömyyttä.

Oikeuskirjallisuuden mukaan tasapuolisuusperiaatteella on yhteys esitutkintalain 3 luvun 7 §:ssa säädettyyn tutkintatoimenpiteen suorittamiseen asianosaisen pyynnöstä, joka tarkoittaa sitä, että asianosaisen pyynnöstä eli tässä tapauksessa rikoksesta epäillyn henkilön pyytäessä jonkin esitutkinta toimenpiteen suorittamista, olisi sen suorittamista harkittava 3 luvun 7 §:n valossa, mutta ottamalla myös huomioon tasapuolisuusperiaate, ja mikäli esitutkinnan aikana asianosaisen pyyntöön ei suostuta, tulisi tästä tehdä esitutkintalain 11 luvun 1 §:n päätös tai ainakin tehdä siitä merkintä esitutkintapöytäkirjaan.¹¹² Kuten aikaisemmin mainitsin niin oikeuskirjallisuudessa on todettu, että tasapuolisuuden käsitettä on ymmärrettävä laajemmalla tavalla niin, että se koskee myös rikoksen

¹⁰⁹ Kortessalmi – Springare – Rantaeskola 2014, s. 117.

¹¹⁰ Vuorenpää ym. 2021, 4. Esitutkintaperiaatteet Tasapuolisuusperiaate.

¹¹¹ Kortessalmi – Springare – Rantaeskola 2014, s. 117.

¹¹² Kortessalmi – Springare – Rantaeskola 2014, s. 117.

uhrin ja epäillyn välistä tasapuolisuutta. Tämän voisi tulkita myös niin, että poliisin epäilyksi tekemän rikoksen tutkinnassa olisi erityisen tärkeää ottaa huomioon myös se, että rikoksen uhria kohdellaan tasapuolisesti tutkinnan aikana.

Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan EOAK/188/2018 maininnut, että poliisirikosasioissa syyttäjän tutkinnanjohtajuus on annettu, jotta esitutkinta toimitetaan epäillyn aseman siihen vaikuttamatta ja niin, että yleisön luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen säilyy.¹¹³ Tämä sama tavoite on mainittu Valtakunnansyyttäjän toimiston ohjeessa vuodelta 2020 ja tavoitetta on käsitelty myös hallituksen esityksessä HE 131/1996 vp. Tämän tavoitteen voidaan nähdä olevan kaksi osainen. Ensimmäinen tavoite on se, että esitutkinta toimitetaan sellaisella tavalla, että epäillyn asema ei siihen vaikuta ja toinen tavoite on se, että yleisön luottamus siihen, että esitutkinta on puolueeton säilyy. Marko Viitanen on artikkelissaan kirjoittanut, että poliisirikosprosessin kaksi eri osaa: yleinen luottamus, että poliisin tekemien ja poliisin epäilyksi tekemien rikosten tutkinta suoritetaan asianmukainen tutkinta sekä tutkinta on tosiasiallisesti asianmukainen.¹¹⁴ Vaikka lähde on parinkymmenen vuoden takaa en näe syytä, miksi nämä kaksi eri osaa olisivat lakanneet olemasta voimasta ja tätä tulkintaa tukee myös eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa mainittu epäillyn aseman siihen vaikuttamatta ja yleisön luottamuksen säilyttäminen. Poliisirikosprosessin yhteydessä on lienee tulkittava, että tosiasiallisella tutkinnalla tarkoitetaan sitä, että todellisessa tilanteessa, jossa esitutkinta suoritetaan, on sen oltava asianmukaista eikä esimerkiksi tutkinnan suorittamiseen vaikuta epäasiallisella tavalla se, että epäiltynä on poliisimies. Toisaalta taas Viitanen tarkoittama yleisön luottamus siihen, että poliisimiesten tekemäksi epäiltyjä rikoksia tutkitaan asianmukaisesti, on lienee tulkittava niin, että tällä tarkoitetaan sitä, että poliisimiesten asemasta huolimatta, tutkinta suoritetaan asianmukaisesti eikä esimerkiksi pyritä peittelemään poliisimiesten tekemiä rikoksia. Jos tutkinta suoritetaan niin, että epäillyn asema ei siihen vaikuta, tällöin voinee ajatella, että kyseessä on asianmukaisesti suoritettu esitutkinta.

Kuten aiemmin on tuotu esille, tässä tapauksessa poliisirikosprosessissa tasapuolisuus tarkoittaisi myös sitä, että rikoksen uhrin esiin tuomiin seikkoihin suhtaudutaan vakavasti ja esitutkinnassa otetaan huomioon rikoksen uhrin kertomuksessa sekä syyllisyyttä tukevia, että sitä heikentäviä seikkoja, mutta myös seikkoja, jotka tukevat rikoksesta epäillyn syyllisyyttä ja syyttömyyttä ja epäiltyä kohdellaan esitutkinnassa syyttömänä. Huomionarvoista on se, että lähes kaikissa viranomaislähteissä nimenomaan nämä kaksi tavoitetta toistuvat, joten on lienee pidettävä selvänä, että nämä ovat poliisirikosprosessin päätavoitteita. Hallituksen esityksessä 131/1996 vp todetaan, että

¹¹³ EOAK/188/2018, s. 11.

¹¹⁴ Viitanen 2004, s. 93.

yksi osa tätä puolueettomuuden ylläpitoa on se, että tutkinnanjohto järjestetään niin, että poliisilla ei ole mahdollisuutta omilla toimillaan lopettaa tutkintaa.¹¹⁵ Hallituksen esityksessä todetaan, että tarkoituksena on lisätä esitutkinnan uskottavuutta ja puolueettomuutta, kun tutkinnanjohtajana toimii poliisiorganisaation ulkopuolinen henkilö.¹¹⁶ Toinen keino on se, että poliisilla ei ole harkintavaltaa sen suhteen, että kirjaako se saadun ilmoituksen vai ei ja arviointi siitä, aloitetaanko asiassa esitutkinta vai ei, kuuluu syyttäjälle.¹¹⁷ Oikeuskirjallisuudessa on tuotu esille se, että tällainen poliisirikos on korostuneen puolueetonta, mutta tosiasiallisesti tutkinta on korostuneen puolueellista asianomistajan hyväksi.¹¹⁸

Toinen tavoite, joka nousee esille, on oikeusturva. Oikeusturvalla tarkoitetaan perustuslain 21 §:ssä suojattua perusoikeutta. Perustuslain 21 §:n mukaan ”Jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.” Oikeusturvasta on myös kansainvälisissä sopimuksissa, kuten Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdassa, jossa on määräykset koskien oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä.¹¹⁹ Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että oikeusturva on monitasoista ja oikeusturvan toteutumista edistää se, että esitutkintaan osallistuvien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet on tarkkaan laissa määriteltyjä.¹²⁰ ”Oikeusturvalla tarkoitetaan niiden oikeudellisten järjestelyjen kokonaisuutta, joilla pyritään turvaamaan yksityisten oikeussubjektien oikeuksia ja etuja suhteessa julkiseen valtaan”.¹²¹ Oikeuskirjallisuudessa on tuotu esille se, että poliisirikoksia tutkitaan asianmukaisesti on osa oikeusturvaa ja oikeusturva on taas keskeinen osa kansalaisten perusoikeuksia.¹²²

Oikeusturva ei nouse niin selkeästi esille kuin edellä mainittu tavoite puolueettomuudesta, mutta oikeusturva on myös yksi asia, jota poliisirikosprosessilla pyritään suojaamaan. Asia on nostettu esiin myös hallituksen esityksessä, jossa todetaan, että mikäli joku kuolee tai loukkaantuu vakavasti poliisin voimankäytön seurauksena, on yleisen edun, kansalaisten poliisin kokeman luottamuksen ja

¹¹⁵ HE 131/1996 vp, s. 45.

¹¹⁶ HE 217/2022 vp, s. 133.

¹¹⁷ EOAK/8/2022, s. 3-4.

¹¹⁸ Viitanen 2007, s. 345.

¹¹⁹ Hallberg ym. 2011, s. 784.

¹²⁰ Tolvanen – Kukkonen 2011, 19. Oikeusturva esitutkinnassa.

¹²¹ Helminen – Kuusimäki – Rantaeskolä 2012 6. Oikeusturva poliisitoiminnassa 6.1 Hallinnon oikeudellinen sääntely 6.1.1 Oikeusturvasta.

¹²² Viitanen 2004, s. 93.

tapahtumaan osallisten henkilöiden oikeusturvan kannalta tärkeää, että käytettyjen toimien asianmukaisuus selvitetään perusteellisesti.¹²³ Vaikka hallituksen esityksessä on mainittu kuoleman tapaus, ei ole perusteltua syytä, miksi tämä ei olisi voimassa myös muissa poliisirikoksia koskevissa tutkinnoissa. Rikoksesta epäiltynä olevan poliisimiehen oikeusturvan kannalta on erityisen tärkeää, että esitutkinta suoritetaan asianmukaisesti.¹²⁴ Yksi tavoite olisi siis se, että pyritään takaamaan kaikkien asiassa osallisten henkilöiden oikeusturva eli niin epäiltyjen kuin myös asianomistajan. Oikeusturvaa on siis luettava osaksi poliisirikosprosessissa niin, että sen toteutuminen on tärkeää niin rikoksesta epäillyn kuin myös rikoksen uhrin kannalta. Oikeuskirjallisuudessa todetaan, että oikeusturvan toteutumisen edellytyksenä on se, että asiaa selvitetään riittävästi.¹²⁵ Poliisirikosprosessissa tämän voisi tulkita niin, että kansalainen voi luottaa siihen, että hänen tehdessä ilmoituksen poliisimiehen mahdollisesti tekemästä rikoksesta niin siihen suhtaudutaan vakavasti ja kansalainen voi luottaa siihen, että hänen ilmoituksensa tutkitaan eikä esimerkiksi tutkijalla ole ennakkواسennetta siihen, että viranomainen eli poliisimies ei voisi syyllistyä rikokseen. Toisaalta taas poliisimies voisi luottaa siihen, että kaikki seikat, jotka tukevat hänen syyttömyyttään otetaan huomioon.

Poliisirikosprosessissa on siis kaksi tärkeää tavoitetta: puolueettomuus eli tasapuolisuusperiaate ja oikeusturva. Puolueettomuutta koskien erityisesti esille nousee viranomaisten ohjeista, että puolueettomuudessa on asianosaisen ja rikoksen epäillyn lisäksi näkemys yleisön luottamuksesta siihen, että tutkinta toteutetaan puolueettomasti. Poliisirikosprosessissa voinee siis nähdä, että tasapuolisuusperiaatteessa on epäillyn ja asianomistajan lisäksi vielä kolmaskin taso eli yleisö, jolla on merkitystä, kun arvioidaan puolueettomuutta. Poliisirikosprosessin eli näiden erityisten tutkintajärjestelyiden tarkoituksena on turvata kansalaisten luottamus tutkinnan puolueettomuuteen. Käytännön tasolla voisi ajatella, että tutkinta olisi puolueeton silloin, kun asianomistaja tekee rikosilmoituksen poliisimiehestä, asianomistaja voi luottaa siihen, että hänen tekemänsä rikosilmoitus kirjataan ja asiaa selvitetään asianmukaisesti, vaikka asianomistaja on nimennyt rikoksesta epäillyksi poliisimiehen. Toisaalta samalla tasapuolisuusperiaate tarkoittaisi poliisimiehen kannalta sitä, että vaikka hän on poliisimies niin hänen oletetaan olevan esitutkintalain 4 luvun 2 §:n mukaisesti olevan syytön.¹²⁶ Toisin sanoen tasapuolisuus eli puolueettomuus olisi sitä, että asianomistajan rikosilmoitusta tutkitaan asianmukaisesti, vaikka epäillyksi on nimetty poliisimies ja asianomistaja

¹²³ HE 217/2022 vp, s. 74.

¹²⁴ Parviainen – Rantaeskola 2014, s. 58.

¹²⁵ Hallberg ym. 2011, s. 802.

¹²⁶ Parviainen – Rantaeskola 2014, s. 58.

voi tähän luottaa ja toisaalta poliisimiehen kannalta tämä tarkoittaisi sitä, että vaikka hän on poliisimies ja epäiltynä rikoksesta niin esitutkinta suoritetaan asianmukaisesti ja häneen esimerkiksi suhtaudutaan syyttömänä. Koska hallituksen esityksissä ja viranomaisten ohjeissa tuodaan esille se, että on tärkeä turvata kansalaisten luottamuksen säilyminen poliisirikostutkinnan puolueettomuuteen, pykälän tulkitseminen laajentavasti olisi siis tulkittava myönteisesti. Voidaan myös tulkita, että teoreettinen asianmukainen tutkinta ei ole riittävää vaan tutkinnan on myös tosiasiallisesti oltava asianmukaista.

Hallituksen esityksessä on kerrottu, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on käsitellyt poliisirikosprosessia ja tästä prosessista on runsaasti ratkaisukäytäntöä.¹²⁷ EIT:n ratkaisukäytännöstä on pääteltävissä, että ”tutkinta on toimitettava tehokkaasti, joutuisasti, asianmukaisesti ja riippumattomasti”.¹²⁸ Vaikka näitä ei määritellä hallituksen esityksessä tavoitteiksi, on kuitenkin kirjoitettu, että ”Siitä tehtävien johtopäätösten mukaan –”, joten voinee tulkita, että nämä kyseiset seikat ovat tavoitteena myös Suomessa poliisirikostutkinnassa.¹²⁹ EIT:n useammassa eri ratkaisussa todetaan, että silloin, kun yksilö puolustettavien perustein väittää, että on joutunut poliisin pahoinpitelemäksi laittomasti, edellyttää tämä sitä, että asiassa suoritetaan tehokas ja virallinen tutkinta.¹³⁰ EIS:n 3 artiklaa on tulkittava yhdessä EIS 1 artiklan kanssa ja tämä edellyttää hiljaisestikin sitä, että tutkinnan tulisi olla sellaista, että sen avulla voidaan tunnistaa teosta vastuussa olevat henkilöt sekä tuomita heidät.¹³¹ EIT on Velikova – tapauksen ratkaisussa todennut, että tutkinnan tulee olla ”perusteellinen, puolueeton ja huolellinen”.¹³² Jokaisen yksittäistapauksen erityiset olosuhteet määrittävät sen, millainen ja minkä tasoinen tutkinta on riittävää, että se täyttää tehokkuusvaatimuksen minimiedellytyksen.¹³³ Tutkinnan kannalta on tärkeää, että tutkintaa suorittavat henkilöt ovat riippumattomia niistä henkilöistä, jotka ovat olleet osallisena tutkinnan kohteena olevista tapahtumista ja myös riippumaton hierarkioista ja institutionaalisista siteistä.¹³⁴ Selmouni – tapauksessa kansallinen prosessi oli kestänyt yli 6 vuotta ja 7 kuukautta, katsottiin, että

¹²⁷ HE 222/2010 vp, s. 32. EIT:n ratkaisukäytännöstä voidaan mainita ratkaisut: Gharibashvile v. Georgia 29.7.2008,

¹²⁸ HE 222/2010 vp, s. 32.

¹²⁹ HE 222/2010 v, s. 32.

¹³⁰ Yasa v. Turkki ja Assenov ja muut v. Turkki. Myös muun muuassa ratkaisut Çakici v. Turkki, Selmouni v. Ranska, Sevtap Veznedaroglu v. Turkki, Velikova v. Bulgaria, Salman v. Turkki, Dikme v. Turkki, Gül v. Turkki ja Önder v. Turkki. Ratkaisuissa Yasa v. Turkki ja Çakici v. Turkki todetaan, että valtiolla on velvollisuus suorittaa tehokas ja virallinen tutkinta silloin, kun yksilö kuolee voimankäytön seurauksena.

¹³¹ Assenov ja muut v. Turkki. Myös muun muassa ratkaisut Toteva v. Bulgaria ja Krastanov v. Bulgaria.

¹³² Velikova v. Bulgaria. Myös ratkaisu Anguelova v. Bulgaria.

¹³³ Velikova v. Bulgaria

¹³⁴ McShane v. Yhdistyneet kuningaskunnat, Bursuc v. Romania ja Barbu Anghelescu v. Romania.

EIS 6 artiklan 1 kohtaa oli rikottu ja kohtuullinen aika oli ylitetty.¹³⁵ EIT on todennut, että jos turvallisuusjoukkojen väitetään syyllistyneen vakaviin virheisiin ja laittomiin vahingontekoihin, on näihin väitteisiin vastattava aktiivisesti ja joutuisasti.¹³⁶ Martinez Sala ja muut – tapauksessa todettiin, että väitettyjen pahoinpitelyiden tutkinnat eivät olleet perusteellisia ja tehokkaita, kun valittajia kuulustelleita henkilöitä eikä myöskään heitä kuljettaneita tai heistä vastuusta olleista poliiseja ei oltu kuultu eikä myöskään valittajia itseään ei oltu kuultu.¹³⁷ Sunal – tapauksessa EIT oli kiinnittänyt huomiota siihen, että valittaja ei ollut saanut tutustua tutkinnan aikana asiakirjoihin, kuulustella todistajia tai esittää omia näkemyksiä tapahtumista ja EIT totesi, ettei tutkintaa voida pitää tehokkaana ja sellaisena, että sen avulla syylliset olisi voitu selvittää ja tuomita.¹³⁸ Mikheyev - tapauksessa EIT on luetellut yleisiä periaatteita koskien poliisin epäillyksi tekemien rikosten tutkintaa: tutkinnan pitää olla sellainen, että se johtaa tapauksen selviämiseen ja syyllisten tuomitsemiseen, tutkinnan pitää olla perusteellinen, tutkintaa ei saa päättää kiireeseen tai perusteettomiin johtopäätöksiin perustuen, viranomaisten pitää ryhtyä kaikkiin niihin toimenpiteisiin, jotka ovat perusteltuja sen kannalta, että tapauksen näyttö saadaan turvattu, tutkinnan pitäisi suorittaa joutuisasti ja sen pitää olla riippumatonta.¹³⁹ EIT on todennut, että tutkintaan ja tutkintatoimiin tulisi kohdistaa julkista valvontaa ja ottaa asianosaiset mukaan tutkintaan siltä osin kuin se on tarpeen asianosaisen hyväksyttävien intressien osalta.¹⁴⁰

Poliisirikosprosessin keskeiset tavoitteet on puolueettomuus ja oikeusturva. Poliisirikosprosessissa erityisesti korostuu se, että puolueettomuus eli tasapuolisuus kohdistuu myös sen esitutkinnan muihin osapuoliin kuin vain epäiltyyn. Tässä voidaan nähdä, että viranomaisen pitää kohdella epäiltyä ja asianosaista tasapuolisesti ja tämä sama tasapuolisuus pitää olla myös asianosaisten välillä. Poliisirikosprosessissa puolueettomuutta ja sen osallisten oikeusturvaa voidaan pitää yllä muutamilla esille tulleilla keinoilla, 1) poliisimiehen epäillyksi tekemiä rikoksia ei tutkita sillä poliisilaitoksella, jossa rikoksesta epäilty poliisimies työskentelee vaan tutkinnasta vastaa muu poliisilaitos, joka on nyt 1.3.2024 alkaen keskusrikospoliisi, 2) tutkinnanjohtajana ei toimi toinen poliisimies vaan syyttäjä, 3) poliisirikosasiassa tutkinnanjohto järjestetään niin, että poliisi ei omilla toimillaan voi päättää esitutkintaa ja päätöksen siitä, aloitetaanko asiassa esitutkinta tekee syyttäjä, 4) esitutkinnassa pyritään aineelliseen totuuteen eikä tutkijalla ole ennakkokäsityksiä tai pyrkimystä saada

¹³⁵ Selmouni v. Ranska.

¹³⁶ Mahmut Kaya v. Turkki.

¹³⁷ Martinez Sala ja muut v. Espanja.

¹³⁸ Sunal v. Turkki.

¹³⁹ Mikheyev v. Venäjä.

¹⁴⁰ Ognyanova ja Choban v. Bulgaria.

esitutkinnassa tietynlaista lopputulosta, ja 5) huolehditaan kaikkien osallisten oikeusturvan toteutumisesta.

EIT:n ratkaisukäytännössä on tuotu esille, millaisilla erilaisilla keinoilla on mahdollista saavuttaa näitä tavoitteita. Näitä tavoitteita ovat 1) tehokas ja virallinen tutkinta, 2) tutkinnassa syylliset on mahdollista selvittää ja tuomita 3) tutkinnan on oltava perusteellinen, huolellinen ja puolueeton, 4) tutkintaa suorittavien henkilöiden olisi oltava riippumattomia, 5) tutkinta olisi suoritettava joutuisasti ja kohtuullisessa ajassa, 6) näytön turvaamiseksi on ryhdyttävä tarpeelliseen toimiin, 7) tutkintaa ei saa päättää kiireeseen tai perusteettomiin johtopäätöksiin vedoten ja 8) tutkintaan tulisi kohdistaa julkista valvontaa. Voidaan sanoa, että poliisirikostutkinta on hyvä, mikäli se täyttää ainakin nämä edellytykset.

3.4 Analyysi

Huomionarvoista on se, että syyttäjä voi ottaa tutkinnanjohtajuuden silloin, kun asian vakavuus tai laatu sitä edellyttävät, kun poliisimiehen epäillään syyllistyneen rikokseen muussa kuin virantoimituksen yhteydessä. Esitutkintalain 2 luvun 4 §:ssä on kaksi vaihtoehtoa joko asian vakavuus tai laatu, mikäli jompikumpi näistä täyttyy niin tällöin syyttäjä ottaa tapauksessa tutkinnanjohtajuuden. Kuten aiemmin on tuotu esille, syyttäjän toiminen tutkinnanjohtajana vapaa-ajalla on harkinnanvaraista, kun taas syyttäjä on aina silloin tutkinnanjohtajana, kun epäilty rikos on tapahtunut virantoimituksen yhteydessä.¹⁴¹ Olennaista on siis arvioida, milloin jompikumpi näistä edellytyksistä täyttyvät, jotta syyttäjä voi tutkinnanjohtajuuden ottaa. Vaikka esitutkintalaissa onkin kirjoitettu, että syyttäjä voi ottaa, jos asian laatu tai rikoksen vakavuus sitä edellyttävät, on kuten erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen haastattelussa todennut, että pääperiaate on se, että jos poliisin epäillään syyllistyneen rikokseen niin syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana.¹⁴² Sanmuodon mukainen tulkinta ei tässä pykälässä riitä vaan on käytettävä myös muita tulkintatapoja apuna.

Esitutkintalain esitöistä voidaan nostaa esille kuusi eri perustetta, jolloin syyttäjä voi toimia tutkinnanjohtajana poliisimiehen vapaa-ajalla tekemäksi epäiltyä rikosta tutkittaessa. Nämä perusteet ovat 1) rikos on niin vakava, että poliisimiehen virassa pysymisoikeutta joudutaan pohtimaan, 2) rikoksen on tehnyt korkea-arvoinen poliisimies, 3) rikoksella on yhteys virkatehtäviin, vaikka sitä ei ole tehty virantoimituksen yhteydessä, 4) rikoksen tekemiseen on käytetty hyödyksi tietoja, jotka on

¹⁴¹ HE 222/2010 vp, s. 167.

¹⁴² Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen haastattelu 1.3.2024.

saatu virantoimituksen yhteydessä, 5) rikoksella on yhteys toisen poliisimiehen virantoimituksen ajalla tekemään rikokseen tai 6) erityiset tutkinnalliset syyt.¹⁴³ Seuraavaksi käyn tarkemmin läpi kunkin yksittäisen kohdan ja pohdin, millaiset seikat voisivat antaa perusteen syyttäjälle toimia asiassa tutkinnanjohtajana. Koska hallituksen esityksessä näitä erilaisia vaihtoehtoja ei ole määritelty sen tarkemmin, pyrin valottamaan tulkintojani esimerkkien kautta.

Esitutkintalain esitoissa on mainittu, että vakavuus on sellaista, että poliisimiehen oikeus pysyä virassa asettuu kyseenalaiseksi. Poliisin hallinnosta annetun lain (PoliisiHL, 110/1992) 15 f §:n mukaan ”Poliisimiehen on virassa ja yksityiselämässään käyttäytyttävä siten, ettei hänen käyttäytymisensä ole omiaan vaarantamaan luottamusta poliisille kuuluvien tehtävien asianmukaiseen hoitoon. Arvioitaessa poliisimiehen käyttäytymistä otetaan huomioon myös hänen asemansa ja tehtävänsä poliisihallinnossa.” Tämä käyttäytymisvelvoite velvoittaa poliisin toimimaan sekä työssään, että vapaa-ajallaan niin, että luottamus poliisille kuuluvien tehtävien asianmukaiseen hoitoon ei heikkene. Kun käyttäytymisvelvoite koskee viranhoidon lisäksi myös vapaa-aikaa on perusteltua, että syyttäjällä on harkintavaltaa sen suhteen, toimiiko hän tutkinnanjohtajana vapaa-ajalla epäilyksi tehdyn rikoksen tutkinnassa. Tämä käyttäytymisvelvoite, joka koskee myös vapaa-aikaa, voidaan jossakin määrin ymmärtää tulevan siitä, että kansalainen kokee, että poliisi on poliisi myös vapaa-ajalla.¹⁴⁴ Erilaiset toimet yksityiselämässä voivat heikentää luottamusta virkamiehen kykyyn toimia virkatehtävissä. Kun luottamus poliisia kohtaan heikkenee, voi se johtaa siihen, että ihmiset eivät luota poliisiin ja tämän seurauksena eivät esimerkiksi enää ilmoita rikoksista poliisille.¹⁴⁵

Poliisihallinnosta annetun lain 15 c §:ssä säädetään poliisin puuttumisvelvollisuudesta, jonka mukaan ”Poliisimies on ilman eri määräystä velvollinen ryhtymään kiireellisiin toimiin koko maassa myös toimialueensa ulkopuolella ja vapaa-aikanaan, jos se on välttämätöntä vakavan rikoksen estämiseksi, tällaista rikosta koskevan tutkinnan aloittamiseksi tai yleistä järjestystä ja turvallisuutta uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi taikka jos se näihin rinnastettavan muun erityisen syyn vuoksi on tarpeen.” Tätä vasten peilaten poliisilla on myös vapaa-ajalla velvollisuus puuttua rikoksiin, joita se havaitsee ja tästä johtuen kansalaiset voivat mieltää poliisin poliisiksi myös silloin, kun hän ei ole virkatehtävissä. Tässä myös vaikuttaa se, että Poliisilain 1 luvun 1 §:n mukaan poliisin tehtävänä on

¹⁴³ HE 222/2010 vp, s. 168.

¹⁴⁴ Yle: Poliisi puuttuu rikoksiin Itä-Suomessa myös vapaa-ajalla – ilmoituksia hätäkeskukseen viikoittain.

Artikkelissa on haastateltu kahta poliisimiestä, jotka kertovat, että poliisi puuttuu rikoksiin myös vapaa-ajalla.

¹⁴⁵ Viitanen 2007, s. 355. Lisää luottamuksesta kts. Viitanen 2007 s. 354-356.

oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, ylläpitää turvallisuutta ja järjestystä, ennaltaehkäistä rikoksia, mutta myös selvittää, paljastaa ja saattaa syyteharkintaan rikoksia. Senkin valossa on perusteltua, että poliisimiehen tulee myös vapaa-ajalla käyttäytyä asiallisesti ja mikäli hän syyllistyy rikokseen niin tällöin syyttäjän tutkinnanjohtajuus on ymmärrettävää. Mikäli poliisimies vapaa-ajallaan syyllistyisi rikoksiin niin väistämättä se voisi aiheuttaa kansalaisille ristiriidan siitä, että poliisin tehtävänä on ylläpitää järjestystä ja turvallisuutta, mutta vapaa-ajalla tämä samainen poliisimies tekee rikoksia. Tällaisessa tilanteessa ristiriita työn ja yksityiselämän välillä olisi valtava. Voiko kansalainen silloin luottaa siihen, että tämä poliisimies virkatehtävien toimittamisen yhteydessä noudattaa lakia, kun vapaa-ajalla hän ei sitä tee? Oikeuskirjallisuudessa onkin mainittu, että kansalaisen on voitava luottaa siihen, että poliisi noudattaa tarkasti lakia.¹⁴⁶ Edellä kuvatun kaltainen tilanne voisi rapauttaa kansalaisten uskoa siihen, että he voisivat luottaa poliisimieheen virkatehtävien yhteydessä.

Jos pohditaan sitä, millaiset rikokset voisivat aiheuttaa sen, että rikoksen tekemisellä olisi vaikutusta poliisimiehen virassa pysymisoikeuteen niin ensimmäisenä tulee esille varmasti sellaiset rikokset, joista tuomitaan vankeusrangaistus, esimerkiksi tällaisia voisivat olla rikoslain (RL, 39/1889) 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen on haastattelussa kertonut, että esitutkinnan aikana virassa pysymisoikeuteen liittyvät kysymykset eivät kuulu syyttäjän toimivaltaan eikä syyttäjä päättää tällaisista kysymyksistä esitutkinnan aikana vaan tästä asiasta päättää poliisilaitos itsenäisesti. Syyttäjä ei voi sanoa, pidätetäänkö joku virantoimituksesta vai ei vaan asiasta päättävät poliisilaitokset itsenäisesti.¹⁴⁷ Koska asia kuuluu jokaisen poliisilaitoksen omaan toimivaltaan, olen tästä johtuen haastatellut asiaan liittyen Itä-Suomen poliisilaitoksen poliisilakimies Ilkka Jukaraista ja kysynyt, millaiset rikokset voisivat vaikuttaa virassa pysymisoikeuteen. Poliisilakimies Ilkka Jukarainen on kertonut, että virassa pysymisoikeuteen voivat vaikuttaa ainakin sellaiset rikokset, kuten esimerkiksi huumausainerikokset, vakavat varkausrikokset ja väkivaltarikokset.¹⁴⁸ Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen on kuitenkin haastattelussa todennut, että mikäli ollaan jo siinä vaiheessa, että syyte on nostettu ja kysymys on siitä, mitä syyttäjä vaatii niin tällöin kyseessä on jokaisen syyttäjän omasta harkinnasta.¹⁴⁹

Toinen hallituksen esityksestä esiin nouseva peruste syyttäjän tutkinnanjohtajuudelle vapaa-ajalla koskevia rikoksia on se, että rikoksen on tehnyt korkea-arvoinen poliisi.¹⁵⁰ Kun katsotaan syitä, miksi

¹⁴⁶ Rikander 2018, s.5. Kts. myös Kääriäinen – Isotalus – Thomassen 2016, s. 72.

¹⁴⁷ Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen haastattelu 1.3.2024.

¹⁴⁸ Poliisilakimies Ilkka Jukaraisen haastattelu 22.3.2024.

¹⁴⁹ Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen haastattelu 1.3.2024.

¹⁵⁰ HE 222/2010 vp, s. 168.

korkea-arvoisen poliisin epäillyksi tekemän rikoksen tutkinnanjohtajana toimii syyttäjä, voidaan taustalla nähdä poliisirikosprosessin tavoitteet. Näitten erityisten tutkintajärjestelyn taustalla on tarve varmistaa asianmukainen käsittely ja kansalaisten luottamuksen säilyminen.¹⁵¹ Jos korkea-arvoinen poliisimies syyllistyy rikokseen, kansalaisten luottamus voisi rapautua merkittävästi. Jo hallituksen esityksen rivien välistä voi lukea sen, että poliisi voidaan mieltää hierarkkiseksi työpaikaksi, koska tässä yhteydessä käytetään nimenomaan käsitettä korkea-arvoinen, josta voidaan päätellä, että organisaatiossa on myös hänestä arvoasteikon alapuolella olevia henkilöitä. Jos esimerkiksi jonkin yksikön päällikkö tekisi rikoksia niin väistämättä se herättäisi kysymyksen siitä, että jos päällikkö tekee rikoksia, puuttuisiko hän omassa yksikössään esiin tulleeeseen rikosepäilyyn, jos hän itsekkin rikkoo lakia. Korkea-arvoinen poliisi voisi käyttää hyväksi korkeaa asemaansa voidakseen tehdä rikoksia ja pyrkiä peittelemään sitten rikoksia. Tästä syystä jos jonkun poliisilaitoksen poliisipäällikkö epäiltäisi rikoksista niin kansalaisten luottamus voisi kärsiä. Poliisibarometrissa todettiin, että Jari Aarnion tapaus on edelleen monella vastaajalla muistissa.¹⁵² Aarnio toimi Helsingin poliisilaitoksen huumepoliisin päällikkönä ja hänen oli rikosylikomisario.¹⁵³ Valtioneuvoston asetuksessa poliisista 1 §:n 1 momentin e-kohdan mukaan poliisin päällystöön kuuluu paikallispoliisista rikosylikomisario. Helsingin hovioikeus on ratkaisussaan (Helsingin HO 27.6.2019 t. 128376) todennut, että Jari Aarnio oli käyttänyt hyväkseen korkeaa asemaansa, jotta oli voinut tehdä huumerikoksia ja peitellyt niitä. Tätä taustaa vasten voidaan ymmärtää, että korkea-arvoisen poliisimiehen epäiltäessä tehneen rikoksen vapaa-ajalla, syyttäjän tutkinnanjohtajuus on perustelua.

Seuraavat kolme eri hallituksen esityksessä nousevaa perustetta ovat jossakin määrin samankaltaisia keskenään. Ensimmäisenä on se, että rikoksella on yhteys virkatehtäviin, vaikka sitä ei ole tehty virantoimituksen aikana, toisessa taas rikoksen tekoon on käytetty hyödyksi tietoja, jotka on saatu virantoimituksen yhteydessä ja rikoksella on yhteys toisen poliisin rikokseen, joka on tehty virantoimituksen yhteydessä. Näissä kolmessa nousee selvästi esille se ero kahteen aikaisempaan kohtaan, että näissä kolmessa esimerkissä on tuotu esille yhteys virkatehtävään, vaikka varsinainen teko olisi tehty vapaa-ajalla. Kaikissa näissä kolmessa esimerkissä rikoksella on yhteys virantoimitukseen, mutta varsinainen rikos ei ole suoritettu virantoimituksen yhteydessä. Hallituksen esityksessä on sanottu, että virkatehtävien aikana ja vapaa-ajalla tehtyjen rikosten

¹⁵¹ Valtakunnansyyttäjän toimiston ohje: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen 2020, kohta 1.

¹⁵² Vuorensyrjä ym. 2023, s. 75.

¹⁵³ <https://syyttajalaitos.fi/-/ita-uudenmaan-syyttajanviraston-tiedote-aarnion-juttu-siirtyi-syyteharkintaan>

välillä on yleensä selkeä raja ja tulkinnanvaraisissa tilanteissa syyttäjä ottaisi tutkinnanjohtajuuden itselleen.¹⁵⁴ Vapaa-ajalla tapahtuneet teot voivat liittyä läheisesti virkatehtäviin.¹⁵⁵

Näiden kolmen eri perusteen välillä on mielestäni eniten epävarmuutta sen suhteen, missä se raja virantoimituksen ja vapaa-ajalla tapahtuvien rikosten välillä kulkee. Jos pohditaan sitä, että mitä yhteys virantoimitukseen voisi tarkoittaa niin yksi vaihtoehto voisi olla se, että henkilöt ovat tavanneet virantoimituksen yhteydessä ja esimerkiksi jonkinlaisen erimielisyyden takia myöhemmin poliisimies syyllistyisi rikokseen. Esimerkiksi henkilö olisi haukkunut poliisimiehen työskentelyä virkatehtävän yhteydessä ja sen seurauksena poliisimies myöhemmin esimerkiksi pahoinpitelisi henkilön vapaa-ajalla. Mielestäni samankaltainen tilanne voisi olla myös edellä mainitun kaltainen, kun puhutaan siitä, että rikoksella on yhteys jonkun toisen poliisimiehen tekemään rikokseen. Selkein kuitenkin on se, että poliisimies on virantoimituksen yhteydessä saanut sellaisia tietoja, jotka ovat hyödyksi rikosta tehtäessä. Tämän tyyppisellä rikoksella on selkeä yhteys esimerkiksi sitä kautta, että poliisimies on virantoimituksen yhteydessä saanut sellaisia tietoja, jotka ovat edesauttaneet rikoksen syntymistä tai olleet välttämättömiä sen kannalta, että rikoksen tekeminen on ylipäättään ollut mahdollista.

Viimeinen hallituksen esityksessä esiin tuotu vaihtoehto on silloin, kun kyseessä on erityiset tutkinnalliset syyt.¹⁵⁶ Tämä on näistä epäselvin, mutta voinee tulkita niin, että tämä tarkoittaa kaikkia niitä erityisiä syitä, jotka eivät jollakin tavalla sovi edellä mainittuihin esimerkkeihin. Erityiset tutkinnalliset syyt voisivat olla Poliisihallituksen ohjeessa mainittu esimerkki, että poliisimies on ennen poliisiksi tuloa syyllistynyt rikokseen.¹⁵⁷ Tällöin rikos on tapahtunut muussa yhteydessä kuin virkatehtävän, koska henkilö ei ole vielä ollut poliisissa töissä ja tällöin ehkä se sopisi parhaiten hallituksen esityksessä mainittuun erityisiin tutkinnallisiin syihin. Toinen esimerkki voisi olla erikoissyyttäjä Jonna Rynäsän mainitsema tilanne, jossa poliisimies tekisi esimerkiksi paljon esimerkiksi lieviä petoksia tai näpistyksiä.¹⁵⁸ Hallituksen esityksessä mainitut seikat eivät siis ole ainoat mahdolliset tulkintavaihtoehdot vaan myös muut tilanteet ovat mahdollisia ja tämä viimeinen kohta erityisesti antaa mahdollisuuden siihen, että myös muut kuin hallituksen esityksessä mainitut tilanteet voivat olla mahdollisia eli hallituksen esityksen lista ei ole poissulkeva. Koska

¹⁵⁴ HE 222/2010 vp, s. 168.

¹⁵⁵ Viitanen 2007, s. 351.

¹⁵⁶ HE 222/2010 vp, s. 168.

¹⁵⁷ Poliisihallituksen ohje: Poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinta POL-2021-144918, s. 2.

¹⁵⁸ Erikoissyyttäjä Jonna Rynäsän haastattelu 1.3.2024.

esitutkintalaissa eikä hallituksen esityksessä ole määritelty ”asian laatu” tai ”rikoksen vakavuutta” sen tarkemmin, se antaa laajempia tulkintamahdollisuuksia.

Hallituksen esityksessä on mainittu erityiset tutkinnalliset syyt, jotka antavat mahdollisuuden pohtia vielä yhtä mahdollista tilannetta, jossa voitaisiin arvioida sitä, olisiko syyttäjän mahdollista ottaa asiassa tutkinnanjohtajuus itselleen. Tällainen tilanne olisi silloin, jos poliisimies tekee rikoksen niin, että poliisimies esiintyy poliisina ja hyväksikäyttää omaa virka-asemaansa niin, että se edesauttaa rikoksen tekemistä. Korkein oikeus on käsitellyt aihetta ratkaisussaan KKO 2013:6, jossa poliisimies oli vapaa-ajallaan ilmoittanut olevansa poliisi ja esittänyt virkamerkinsä 16-vuotiaalle kotoaan karkumatkalla olleelle tytölle ja saanut tytön tulemaan kanssaan asunnolle, jossa hän oli raiskannut tytön.¹⁵⁹ Esimerkki tällaisesta tilanteesta voisi olla se, että poliisimies esiintyisi poliisina ja onnistuisi sen avulla pääsemään sisälle taloon ja anastaisi sieltä omaisuutta tai jonkin muun rikoksen tekeminen, jonka onnistuminen on edellyttänyt sitä, että poliisimies on esiintynyt poliisimiehenä tai esimerkiksi rikoksen uhrin luottamus on voitettu sen avulla, että poliisimies on esiintynyt poliisimiehenä. Tällaisessa tilanteessa voisi pohtia sitä, että olisiko tarpeen, että syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana esitutkinnassa, vaikka rikos olisikin tapahtunut virkatehtävien ulkopuolella. Tällaisessa tapauksessa rikoksen tekemisessä on käytetty hyödyksi sitä, että henkilö toimii poliisimiehenä, vaikka rikos olisi tehty vapaa-ajalla. Aiemmin mainitusta poliisibarometristä kävi ilmi, että 91 % suomalaisista luottaa poliisiin.¹⁶⁰ Tällaisessa rikoksessa käytetään hyväksi edellä mainittua luottamusta poliisiin ja korkea luottamus poliisiin taas edesauttaisi sitä, että rikoksen tekeminen onnistuu. Tämänkaltaisen toiminta taas olisi omiaan heikentämään kansalaisten luottamusta sekä yksittäiseen poliisimieheen, että myös koko organisaatioon, joka taas osaltaan puoltaisi sitä, että olisi perusteltua, että syyttäjä toimisi tutkinnanjohtajana.¹⁶¹ Tällainen esimerkki voisi olla yksi mahdollinen vaihtoehto, mikä voisi täyttää hallituksen esityksessä mainitut erityiset tutkinnalliset syyt. Näin ollen pidän mahdollisena, että mikäli poliisimies vapaa-ajallaan esiintyisi poliisimiehenä ja esimerkiksi näyttäisi virkamerkkiään ja tämän avulla rakentaisi luottamusta rikoksen uhria kohtaan, voisi kyseessä olla tilanne, jolloin syyttäjän tutkinnanjohtajuudelle olisi perusteet. Syyttäjän tutkinnanjohtajuudelle tällaisessa tilanteessa ei voi ainakaan täysin suoralta käsin sulkea pois. Huomionarvoista on se, että erityiset tutkinnalliset syyt, on avoin termi, joten se voi kattaa hyvin erilaisiakin tilanteita ja tästä johtuen on

¹⁵⁹ Korkein oikeus totesi ratkaisussaan, että virkamerkin näyttäminen ei tarkoittanut, että henkilö toimii poliisimiehen virassa ja olisi käyttänyt julkista valtaa ja näin ollen korkein hylkäsi syytteen virka-aseman väärinkäytöstä.

¹⁶⁰ Vuorensyrjä ym. 2023, s. 8.

¹⁶¹ Rikander 2018, s. 29.

perusteltua, että käytetään tapauskohtaista harkintaa sen suhteen, ottaako syyttäjä asiassa tutkinnanjohtajuuden vai ei.

Tiedustelin haastattelun yhteydessä erikoissyyttäjä Jonna Rynäseltä, onko arviointikynnys korkealla vai matalalla, kun puhutaan vapaa-ajalla epäillyksi tehdyistä rikoksista. Kun arvioidaan vakavuutta tai asian laatua niin arviointikynnys siihen, ottaako syyttäjä tutkinnanjohtajuuden itselleen vai ei, on matalalla.¹⁶² Erikoissyyttäjä Jonna Rynänen kertoi myös, että lievätkin teot voivat olla sellaisia, että syyttäjä ottaa asiassa tutkinnanjohtajuuden itselleen, jos niitä on paljon tai jostain syystä lievässäkin teossa on jotain sellaista, että syyttäjän tutkinnanjohtajuus on perusteltua.¹⁶³ Pohdin erikoissyyttäjä Jonna Rynäsen käyttämää esimerkkiä siitä, että poliisimies syyllistyisi esimerkiksi lukuisiin näpistyksiin ja lieviin petoksiin. Jos poliisimies tekee lukuisia lieviäkin rikoksia, osoittaako se, että poliisimies suhtautuu välinpitämättömästi lain kieltoihin ja käskyihin. Kun pohtii sitä, mikä on poliisin tehtävä organisaationa ja yksittäisenä poliisimiehenä, tehtävänä on yksinkertaistettuna valvoa ja ylläpitää järjestystä ja selvittää rikoksia. Jos poliisimiehen toiminnasta syntyisi sellainen kuva, että hän ei noudata lain kieltoja ja käskyjä niin väistämättä joudutaan pohtimaan sitä, että voiko kansalainen luottaa siihen, että tämä poliisimies esimerkiksi pyrkisi selvittämään kansalaiseen kohdistuneen lievän petoksen. Tämänkaltaisen esimerkki voisi ehkä tarkoittaisi lainsäädännössä tarkoitettua asian laatua.

Rikoksen vakavuus käsitteellä voisi tulkita tarkoittavan esimerkiksi rikoksen vakavuutta siinä mielessä, kuinka ankaran rangaistuksen rikoksesta voisi saada tai kuinka vakavana rikosta pidettäisiin. Tällöin esimerkiksi vakavat väkivaltarikokset voisivat olla sellaisia, että poliisimiehen virassa pysymisoikeutta jouduttaisiin pohtimaan. Toisaalta voidaan pohtia myös sitä, miten esimerkiksi lähisuhdeväkivaltatilanteessa toimittaisiin. Olisiko lähisuhdeväkivalta esimerkiksi puolison lievä pahoinpitely sellainen teko, että se riittäisi ylittämään pykälässä tarkoitetun rikoksen vakavuuden niin, että syyttäjä ottaisi tapauksen tutkinnanjohtajuuden itselleen? Voisiko tällaisessa tilanteessa kansalaisen luottamus siihen, että poliisimies suhtautuu mahdolliseen virantoimituksen yhteydessä olevaan lähisuhdeväkivaltatilanteeseen sen vaatimalla vakavuudella? Selvää yksittäistä vastausta ei voida antaa vaan kyseessä olisi tapauskohtaisesta harkinnasta.

¹⁶² Erikoissyyttäjä Jonna Rynäsen haastattelu 1.3.2024.

¹⁶³ Erikoissyyttäjä Jonna Rynäsen haastattelu 1.3.2024.

3.5 Päätelmät

Esitutkintalain ja hallituksen esityksessä on poliisirikosprosessin osalta käytettyjä laajoja käsitteitä, joita ei tarkemmin määritelty ja erityisesti tämä korostuu, kun kyseessä on vapaa-ajalla epäillyksi tehdyn rikoksen tutkimisesta. Väistämättä tämä tarkoittaa sitä, että jokaisessa yksittäistapauksessa on tehtävä tapauskohtaista harkintaa ja arvioitava eri tilannetta sen mukaan, milloin syyttäjän on syytä ottaa asiassa tutkinnanjohtajuus ja milloin taas olisi kyse sellaisesta tilanteesta, ettei syyttäjän tutkinnanjohtajuudelle ole tarvetta. Arvioinnissa on olennaista se, onko poliisimiehen toiminta sen laatuista, että kansalaisten luottamus poliisimiehen kykyyn toimia poliisimiehenä heikkenisi. Tällöin syyttäjän toimiminen tutkinnanjohtajana olisi perusteltua, jotta poliisirikosprosessin tarkoitus eli kansalaisten luottamus poliisin organisaatioon sekä luottamus yksittäiseen poliisimieheen säilyy. Arviointikynnyksen pitäminen matalalla myös osittain tukee kansalaisten luottamuksen ylläpitoa.

Hallituksen esityksessä on annettu joitakin esimerkkejä siitä, milloin syyttäjän tutkinnanjohtajuus olisi perusteltua, esimerkiksi korkea-arvoinen poliisimies tai tiedot on hankittu virantoimituksen yhteydessä, vaikka varsinainen rikos olisikin tehty muussa yhteydessä kuin virantoimituksessa. Kuitenkin pykälän laajat käsitteet vakavuus ja asian laatu ovat sellaisia, ettei kaikkia mahdollisia tilanteita voi kirjoittaa esiin, joten tässä korostuu nimenomaan tapauskohtainen harkinta. Hallituksen esityksessä annettua listaa ei voi siis pitää poissulkevana, tätä tulkintaa tukee myös hallituksen esityksessä oleva kuudes kohta ”erityiset tutkinnalliset syyt”, jonka käsitteen alle voi mahtua monenlaisia erilaisia tekoja ja tilanteita. Tulkintaa tapauskohtaisesta arvioinnista tukee myös erikoissyyttäjä Jonna Ryynäsen haastattelussa esille tuoma seikka, että yksittäistä selvää listaa ei voi antaa rikoksista, milloin syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana tai milloin syyttäjä ei ota tutkinnanjohtajuutta itselleen. Esimerkiksi aiemmin pohtimani esimerkki siitä, että poliisimiehen toiminta voisi osoittaa piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä niin tämä voisi olla esimerkki pykälässä mainitusta asian laadusta. Jokaisen tapauksen erityiset piirteet vaikuttavat siihen, ottaako syyttäjä asiassa tutkinnanjohtajuuden.

Arvioinnissa on käytettävä tapauskohtaista harkintaa ja tavoitteellista tulkintaa on syytä käyttää, kun harkitaan, ottaako syyttäjä tutkinnanjohtajuuden itselleen vai ei. Pelkkä sanamuodon mukainen tulkinta ei tässä tapauksessa ole mahdollinen, koska pykälässä ja hallituksen esityksessä käytetyt käsitteet ovat avoimia, eikä sanamuodon mukainen tulkinta anna vastausta yksittäisiin tilanteisiin. Kun kussakin yksittäistapauksessa käytetään tavoitteellista tulkintaa, saavutetaan poliisirikosprosessille asetut tavoitteet. Tätä tavoitteellista tulkintaa tukee myös Eduskunnan

oikeusasiamiehen ratkaisusta ilmi käyvä seikka, että poliisirikosprosessia tulee noudattaa tinkimättömästi.¹⁶⁴

Vapaa-ajalla koskevista rikoksista ei voida antaa siis yksiselitteistä listaa siitä, milloin vapaa-ajalla epäillyksi tehdyssä poliisirikosasiassa syyttäjän tutkinnanjohtajuus olisi tarpeen ja milloin ei. Tapauskohtaisessa arvioinnissa on olennaista arvioida sitä, miltä asia näyttää ulospäin ja onko vaarassa, että kansalaisten luottamus poliisimiehen toimintaan ja poliisiin organisaatioon vaarantuisi. Mikäli vastaus tällaiseen kysymykseen on myöntävä, olisi tavoitteellisen tulkinnan myötä tarpeen, että syyttäjä toimisi asiassa tutkinnanjohtajana. Poliisirikosprosessin tarkoitus on taata tutkinnan puolueettomuus ja varmistaa kansalaisten luottamuksen säilyminen, joten pykälää tulkittaessa tavoitteellinen tulkinta on avain asemassa.

¹⁶⁴ EOAK/2875/2019, s. 8.

4 Vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjen rikosten määrä

2) Tehdäänkö poliisirikosilmoituksia paljon vapaa-aikana eli virantoimituksen ulkopuolella tapahtuneista tapahtumista?

4.1 Poliisirikostutkinnan toimintakertomukset

Poliisirikostutkinnan toimintakertomuksessa vuodelta 2020 kerrotaan, että vuonna 2020 poliisirikosyksikköön saapui 986 tapausta, joista uusia oli 905. Poliisirikostutkinnan toimintakertomukseen on erikseen jaoteltu, mitä asioita poliisirikosilmoitukset ovat koskeneet, tässä diagrammissa ei ole eritelty erikseen poliisin vapaa-ajalla tekemiä rikoksia vaan niitä on luokiteltu eri kategorioiden alle esimerkiksi vuonna 2020 vapaa-aikaa koskevia rikosepäilyjä voisi olla, Muut – kategoriassa, joka vastaa 25 % koko vuoden tutkinnoista eli 246 tapausta tai mahdollisten liikenne-rikosten osalta liikenne kategorian alle, joka vastaa 8 % eli 78 tapausta. Kolmas vaihtoehto, jossa mahdollisia vapaa-aikaa koskevia tapauksia voisi olla on poliisin käytös, joka on 11 % koko vuoden tapauksista ja tarkoittaa 108. Tilastossa suurin ryhmä koskee poliisin tekemiä päätöksiä, joka on 32 % eli koko vuoden tapauksista se vastaa 319 tapausta ja kolmanneksi suurin ryhmä on voimankäyttö, joka on 12 % eli 119 tapausta.¹⁶⁵ Tyypillisiä poliisimiehen tekemiä rikoksia Viitanen väitöskirjan mukaan on liikenne-, väkivalta- ja informaatorikokset, huolenpitoon, vapauteen, omaisuuteen kohdistuvat rikokset, taloudellisen edun tavoittelu ja muu menettely, esimerkiksi kotirauhan häirintä.¹⁶⁶ Nämä tekemuodot eivät juurikaan eroa pohjoismaisesta²⁸⁰ saati globaalista käsityksestä poliisirikosten eri muodoista.^{281,167}

Poliisirikostutkinnan toimintakertomuksessa vuodelta 2021 kerrotaan, että poliisirikosyksikköön saapui 1030 tapausta, joista uusia oli 973. Vuoden 2021 toimintakertomuksessa on samanlainen diagrammi kuin vuoden 2020 toimintakertomuksessa. Tässäkään diagrammissa ei ole eritelty vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjä rikoksia erikseen. Muutosta viime vuoteen on se, että nyt Muut kategoria on suurin 35 %, joka tarkoittaa 361 tapausta. Muita mahdollisia kategorioita joissa vapaa-aikaa koskevia rikosepäilyjä voisi olla on liikenne 5 %, joka tarkoittaa 50 tapausta ja käytös 4 %, joka tarkoittaa 38

¹⁶⁵ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2020 1.4.2021 Dnro 036/01/21, s.4 ja Liite 3.

¹⁶⁶ Viitanen 2007, s. 270. Suurin oli liikenne-rikokset, virkarikokset ja henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Kts. tarkemmin Viitanen 2007, s. 236.

¹⁶⁷ Rikander 2018, s. 29.

tapausta. Seuraavaksi on poliisin päätökset 34%, joka tarkoittaa 351 tapauksella ja voimankäyttö 13 %, joka tarkoittaa 138 tapausta.¹⁶⁸

Poliisirikostutkinnan toimintakertomuksessa vuodelta 2022 uusina asioina saapui 897 tapausta ja sellaisia tapauksia, joissa asiaa oli jo aikaisemmin käsitelty oli 60 kappaletta. Vuoden 2022 diagrammista huomataan, että Muut – kategoria on kasvanut huomattavasti edellisiin vuosiin nähden ja on vuonna 2022 45 % eli 429 tapausta. Poliisin käytös on vuoden 2022 diagrammissa kasvanut 6 %:iin, joka tarkoittaa 107 tapausta ja liikenne taas on pienentynyt ja se on kutistunut 6 %:iin, joka tarkoittaa 59 tapausta. Poliisin päätös on vuonna 2022 15 % eli 150 tapausta kaikista tapauksista ja voimankäyttö on 10 % eli 94 tapausta kaikista tapauksista.¹⁶⁹

Poliisirikostutkinnan toimintakertomuksessa vuodelta 2023 uusina asioina saapui 982 tapausta ja sellaisia tapauksia, joita oli käsitelty jo aikaisemmin oli 68 tapausta. Kokonaisuudessa vuonna 2023 poliisirikosyksikössä käsiteltiin yhteensä 1028 asiaa eli luvut ovat nousseet vuodesta 2022. Vuoden 2023 diagrammissa Muut – kategoria on pienentynyt viime vuodesta ja on nyt 38 % eli 393 tapausta, poliisin päätös on 14 % eli 144 tapausta, voimankäyttö 12 % eli 124 tapausta ja liikenne on ollut 6 % eli 62 tapausta.¹⁷⁰ Muutosta edellisvuoteen on se, että Muut – kategoria on pienentynyt ja muissa kategorioissa on pientä kasvua tai ne ovat pysyneet melko samana.

Kaikissa neljässä poliisirikostutkinnan toimintakertomuksessa olevat suurin osa diagrammin kohdista on määritelty niin, että niillä on yhtymä kohta jollakin tavalla virkatehtäviin. Kaikissa näissä diagrammeissa suurimpien joukkoon kuuluu poliisin tekemät päätökset, voimankäyttö ja käytös, toki määrät vaihtelee eri vuosien välillä.¹⁷¹ Poliisirikostutkinnan toimintakertomuksessa vuodelta 2023 todetaan, että jo useiden vuosien ajan ”vähäistä isompi määrää” tulevia poliisirikosasioita koskee nimenomaan poliisin päätöstä.¹⁷² Diagrammeista voi havaita sen, että suurin osa ilmoitetuista poliisirikosasioista näyttäisi jollakin tavalla olevan yhteydessä poliisin virkatehtäviin. Diagrammeista on mainittava se seikka, että ne on koottu sillä perusteella, minkä tyyppisiä asioita tehdyt poliisirikosilmoitukset ovat koskeneet eikä sitä, onko teko tehty vapaa-ajalla vai virkatehtävän yhteydessä. Toki diagrammista ei saada tarkkoja tietoja, mutta diagrammiin valittujen selitysten perusteella on pääteltävissä, että suurin osa on jollakin tavalla yhteydessä virkatehtäviin, mutta tämä

¹⁶⁸ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2021 19.4.2022 Dnro SY/471/2022, s. 4 ja Liite 2.

¹⁶⁹ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2022 14.4.2023 Dnro SY/914/2023, s. 4 ja Liite 2.

¹⁷⁰ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2023 3.4.2024 Dnro SY/551/2024, s. 5-6 ja Liite 2.

¹⁷¹ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2020 1.4.2021 Dnro 036/01/21, Liite 2, Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2021 19.4.2022 Dnro SY/471/2022, Liite 2 ja Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2022 14.4.2023 Dnro SY/914/2023, Liite 3.

¹⁷² Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2023 3.4.2024 Dnro SY/551/2024, s. 6.

tarkoittaa myös sitä, että tämä ei sulje pois sitä, että jokaisessa kategoriassa voi olla myös rikoksia, joilla on jonkinlainen yhteys vapaa-aikaan.

Koska diagrammissa vapaa-ajalla epäillyksi tehdyt rikokset eivät ole saaneet omaa väriään eikä selitystään mihinkään neljän vuoden diagrammeista, voidaan siitä tehdä ainakin se johtopäätös, että vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjä rikoksia ei ole niin paljon, että ne saisivat oman sarakkeen diagrammissa. Kuitenkin Muut – kategoria voi kuitenkin käsittää niin monia erilaisia poliisirikosilmoituksia, että päätelmiä ei voi tehdä pelkästään diagrammeja tarkastelemalla. Vuoden 2022 toimintakertomukseen on kirjoitettu, että Muut – kategoriassa on muun muassa omaisuusrikoksia, muut rikoslakirikokset, ilmoittajan epäily siitä, että poliisi tarkkailisi tai seuraisi henkilöä tai ilmoittaja mieltää jonkin poliisin toiminnan rikokseksi. Toisaalta tähän Muut - kategoriaan on kerrottu kuuluvan muita rikoslakirikoksia sekä omaisuusrikoksia, jotka voivat olla sellaisia, että niistä osa on voinut tapahtua vapaa-ajalla. Tässäkään ei nouse esiin vapaa-ajalla mahdollisesti tehdyt rikokset, joten senkin puolesta niitä ei aineiston perusteella ainakaan tule ilmoituksia. Poliisitutkinnan toimintakertomuksessa vuodelta 2022 käy ilmi, että poliisirikosprosessissa eniten ilmoituksia poliisin päätöksistä sekä voimankäytöstä.¹⁷³

Poliisirikostutkinnan toimintakertomuksessa ei ole määritelty vapaa-ajalla tehtyjä rikoksia erikseen, mutta vuoden 2020 toimintakertomuksessa on kirjoitettu, että poliisin epäillyksi tekemät tahalliset ja törkeät rikokset eivät ole yleisiä niissä tapauksissa, jotka poliisirikosprosessissa etenevät esitutkintaan, vaikka ne julkisuudessa saavatkin eniten huomiota.¹⁷⁴

Eduskunnan oikeusasiamies on oma-aloitteisesti tutkinut syyttäjätutkinnanjohtajiin koskevaa valvontaa tapauksessa EOAK/188/2018. Valtakunnansyyttäjänvirasto on antanut asiassa selvityksen, josta käy ilmi, että vuosittain tulee noin 500-600 poliisirikosilmoitusta, joista noin 150 etenee esitutkintaan, joista noin 100 syyteharkintaan ja näistä 100 tapauksesta alle 50 nostetaan syytteet.¹⁷⁵ Kyseiset luvut ovat vuosilta 2016-2017, mutta ne osaltaan antavat osviittaa sen suhteen, kuinka paljon tapauksia etenee poliisirikosprosessissa esitutkintaa pidemmälle. Toki eri vuoden toimintakertomuksista on havaittavissa se, että ilmoitusten määrä on kasvanut.

Aineiston perusteella ei siis voida tehdä suoraa tulkintaa siitä, onko vapaa-aikaa koskevia rikosepäilyjä paljon vai vähän, mutta eri diagrammien värien avulla voidaan päätellä minkälaisissa kategorioissa mahdollisia vapaa-ajalla tehtyjä rikoksia voisi olla. Tässä tulkinnassa on kuitenkin syytä

¹⁷³ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2022 14.4.2023 Dnro SY/914/2023, s. 7-8.

¹⁷⁴ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2020 1.4.2021 Dnro 036/01/21, s. 7-8.

¹⁷⁵ EOAK/188/2018, s. 3.

olla hyvin varovainen, ettei tee liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Kaikkien vuosien diagrammeissa kuitenkin poliisin päätös on usein yksi suurimmista aiheista, joista poliisirikosilmoituksia tehdään ja poliisin päätös on ainakin suurimmissa osassa tapauksia sellainen, että se on tehty virkatehtävän yhteydessä.

4.2 Haastattelu

Tämä tutkimuskysymys on sellainen, että kirjallisesta aineistossa kysymykseen ei ole juurikaan mahdollista saada vastauksia. Osaltaan haastattelussa ilmeni, ettei vapaa-ajalla epäillyksi tehdyistä rikoksista ole tilastoa ja tältä osin myöskään haastattelussa ei vastauksia tähän kysymykseen ollut mahdollista saada.

Kysyin haastattelussa, että tehdäänkö vapaa-ajalla epäillyksi tehdyistä rikoksista paljon ilmoituksia. Tästä näkökulmasta asiasta ei ole mahdollista saada tilastoa, mutta erikoissyyttäjä Jonna Rynänen on haastattelussa kertonut, että tutkinnanjohtajina toimivilla syyttäjillä on ihan tavanomaisesti tutkittavana tai arvioitavana sellaisia rikosepäilyjä, jotka liittyvät vapaa-ajalle.¹⁷⁶

Kysyin haastattelussa johtaako vapaa-ajalla epäillyksi tehtyt rikostutkinnat usein esitutkintaan tai syyteharkintaan. Erikoissyyttäjä Jonna Rynänen kertoi, ettei asiasta ole tilastoa ja kysymykseeni on haastava vastata, mutta hän kertoi, että vähempi määrä on vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjä rikoksia kuin virantoimituksen yhteydessä. Tiedustelin haastattelussa mistä vähäinen tai suuri määrä poliisirikoksia voisi johtua. Erikoissyyttäjä Jonna Rynänen totesi haastattelussa, ettei oikein pysty vastaamaan kysymykseen.¹⁷⁷

4.3 Päätelmät

Tähän kysymykseen ei ole saatu täysin lopullista ja aukotonta vastausta, koska tästä kyseisestä aiheesta ei ole juurikaan tilastoa, mutta aineiston ja haastattelun perusteella voidaan kuitenkin tehdä jonkinlaisia päätelmiä.

Vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjä rikoksia on ja niitä on varsin tavanomaisesti. Jo pro gradu – työn alussa on käytetty esimerkkeinä kahta eri tapaus, jossa poliisin epäillään syyllistyneen rikoksiin vapaa-ajalla. Toinen tapaus on nuoren henkilön katoamista Lapualla, jonka yhteydessä poliisimiehen

¹⁷⁶ Erikoissyyttäjä Jonna Rynänen haastattelu 1.3.2024.

¹⁷⁷ Erikoissyyttäjä Jonna Rynänen haastattelu 1.3.2024.

epäillään syyllistyneen pahoinpitelyyn ja toinen tapaus, jossa Helsingin poliisilaitoksen entistä työntekijää epäillään lukuisista seksuaalirikoksista. Poliisibarometristä kävi ilmi, että Helsingin poliisilaitoksen huumorikosyksikön entisen päällikkö Jari Aarnion tapaus nousee esille vielä useita vuosia tapahtuneen jälkeen. Vapaa-ajalla epäillyksi tehdyt rikokset eivät siis ole poikkeuksellisia tapauksia. Toisaalta vapaa-ajalla koskevien rikosepäilyjen määrää ja vakavuutta ei ole syytä kuitenkaan liioitella, koska huomionarvoista on se, että paljon huomiota saa vakavat ja poikkeukselliset rikokset kuin tavanomaiset ja ei niin vakavaksi luokiteltavat rikokset.

Merkille pantavaa on se, että poliisirikostutkinnan toimintakertomuksissa julkaistuissa diagrammeissa ei ole omaa osiota vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjä rikoksia koskien, joten varovaisesti voisi tehdä ainakin sen tulkinnan, että vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjä rikoksia ei ainakaan ole siinä määrin paljon, että olisi katsottu tarpeelliseksi varata sille oma osuus diagrammista. Toisaalta poliisirikostutkinnan toimintakertomusten diagrammeissa on lähdetty siitä, että siellä on eritelty ilmoitetut tapahtumat sen mukaan, mihin eri kategoriaan ne istuvat eikä sen mukaan, miten paljon epäiltyjä rikoksia tapahtuu virantoimituksessa tai miten paljon taas vapaa-ajalla. Näin ollen diagrammien tulkinnassa on oltava varovainen, ettei tee liian pitkälle meneviä tulkintoja. Diagrammissa käytetyt selitteet antavat kuitenkin osittain osviittaa siitä, onko sen kategorian alla mahdollisesti vapaa-ajalla tehtyjä rikoksia vai ei. Vuoden 2023 poliisirikostutkinnan toimintakertomuksen diagrammissa poliisin päätös, voimankäyttö, pakkokeinojen käyttö, urkinta ja kuollut poliisin tiloissa ovat sellaisia, jotka sopivat paremmin koskemaan sellaisia poliisirikosilmoituksia, joilla on yhteys virkatehtäviin enemmän kuin vapaa-aikaan.¹⁷⁸ Vuoden 2022 poliisirikostutkinnan toimintakertomuksen diagrammista poliisin päätös, voimankäyttö, pakkokeinojen käyttö, urkinta sekä kuollut poliisin tiloissa ovat kategoriatyypiltään sellaisia, että ne sopivat paremmin virkatehtävän yhteydessä epäillyksi tehdyksi teoksi kuin vapaa-aikaa koskevaksi.¹⁷⁹

Kysymykseen siitä, tehdäänkö vapaa-ajalla epäillyksi tehdyistä rikoksista paljon ilmoituksia ei siis ole mahdollista saada vastausta, mutta haastattelun perusteella tutkinnanjohtajina toimivilla syyttäjillä on varsin tavanomaisesti näitä asioita omalla pöydällään käsiteltävinä. Poliisirikosilmoituksista kuitenkin iso osa vaikuttaisi olevan sellaisia, että ne koskevat virantoimituksen yhteydessä epäillyksi tehtyjä rikoksia. Vapaa-ajalla epäillyksi tehdyt rikokset eivät kuitenkaan ole poikkeuksia vaan niitä on säännöllisesti esillä poliisirikosprosessissa, mutta virantoimitusta koskevia rikosepäilyjä vaikuttaisi aineiston perusteella olevan enemmän. Osaltaan tässä voi vaikuttaa se, että vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjen rikosten osalta syyttäjällä on harkintavaltaa

¹⁷⁸ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2023 3.4.2024 Dnro SY/551/2024, Liite 2.

¹⁷⁹ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2022 14.4.2023 Dnro SY/914/2023, Liite 2.

sen suhteen, ottaako hän asian käsittelyyn vai päättääkö hän olla ottamatta tutkinnanjohtajuutta itselleen. Kun kyse on virantoimituksen yhteydessä epäillyksi tehty rikos, tällöin syyttäjä on automaattisesti asiassa tutkinnanjohtajana. Osa poliisimiehen epäillyksi tekemistä rikoksista ei siis välttämättä päädy syyttäjän tutkinnanjohtajuuden alaisuuteen, vaan osa rikoksista on sellaisia, että asian tutkii paikallinen poliisilaitos eikä kyseessä ole poliisirikosprosessi vaan esimerkiksi sakkomenettely.

Pohdinta siitä, mistä voisi johtua vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjen rikosten suuri tai vähäinen määrä on sellainen kysymys, johon ei tässä pro gradu – työssä voida vastata. Spekuloida voidaan toki siitä, että yhtenä suurimpana poliisirikosilmoituksen kohteena vuodesta toiseen on poliisin tekemä päätös sekä poliisin voimankäyttö. Ilmeiseksi on käynyt se, että sekä diagrammin, että haastattelun perusteella ei ole katsottu olevan olennaista se, tehdäänkö mahdollinen rikos vapaa-ajalla vai virkatehtävän yhteydessä vaan diagrammissakin on määritelty ilmoitetut asiat enemmän sen mukaan, minkälaiseen kategoriaan rikokset kuuluvat ja sen osalta esimerkiksi liikennerikosten alla voi olla tekoja, jotka ovat tapahtuneet vapaa-ajalla kuin myös tekoja, jotka ovat tapahtuneet virantoimituksen yhteydessä. Näin ollen on mahdotonta arvioida sitä, että kuinka paljon rikoksia on vapaa-ajalla ja kuinka paljon taas virkatehtävien yhteydessä.

5 Oikeussuojakeinot toistuvasti samasta asiasta ilmoituksia tekevien henkilöiden toimintaa vastaan

3) Voidaanko toistuvien ilmoitusten tekoa estää oikeudellisilla keinoilla?

5.1 Lainsäädäntö ja esityöt

Esitutkintalain 3 luvun 1 §:n mukaan ”Kun esitutkintaviranomaiselle ilmoitetaan rikos tai tapahtuma, jota ilmoittaja epäilee rikokseksi, esitutkintaviranomaisen on viipymättä kirjattava ilmoitus. Jos ilmoitus on epäselvä tai puutteellinen, ilmoituksen tekijää on tarvittaessa kehotettava täsmentämään tai täydentämään sitä. Rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus koskee myös muuten kuin 1 momentissa tarkoitetulla tavalla esitutkintaviranomaisen tietoon tullutta epäiltyä rikosta, jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitetut toimenpiteistä luopumisen edellytykset eivät täyty. Asianomistajalle on annettava hänen tekemästään rikosilmoituksesta kirjallinen vahvistus, joka sisältää ilmoituksen tekemistä ja ilmoitettua rikosta tai tapahtumaa koskevat perustiedot. (8.1.2016/10)” Edellä esitetystä käy ilmi, että esitutkintalaki velvoittaa esitutkintaviranomaista kirjaamaan ilmoituksen, jos ilmoittaja epäilee asiasta tai tapahtumaa rikokseksi. Hallituksen esityksessä todetaan, että viranomaisella ei ole harkintavaltaa sen suhteen, kirjaako se ilmoituksen perusteella vai ei.¹⁸⁰

Oikeuskirjallisuudessa on esitutkintaviranomaisen kirjaamisvelvollisuudesta kirjoitettu, että esitutkintaviranomaisilla on velvollisuus kirjata ilmoitus, jossa sille ilmoitetaan rikos tai tapahtuma, mitä ilmoittaja epäilee rikokseksi. Esiin tuodaan kuitenkin myös näkökulma siitä, että kirjaamisvelvollisuuden lisäksi esitutkintaviranomaisilla on myös velvollisuus torjua aiheettomat ilmiannot ja mahdolliset väärinkäytökset, joita rikoksen ilmoittamiseen mahdollisesti voisi liittyä. Ilmoitusta ei tarvitse ottaa vastaan siinä tapauksessa, jos jo ilmoituksesta ”voi selvästi päätellä”, että sen johdosta ei ryhdytä esitutkintatoimenpiteisiin. Esitutkinta ja pakkokeinot – kirjassa käytetään esimerkkinä sitä, että selvästi mieleltään häiriintynyt henkilö tekee rikosilmoituksen, jossa ei ole järjellistä sisältöä, ja tällaisessa tilanteessa ilmoitusta ei tarvitsisi ottaa vastaan. Tällaiseksi mainitaan esimerkkinä ilmoitukset ”henget uhkaavat ja säteilyä lämpöpattereista”.¹⁸¹ Oikeuskirjallisuudessa on siis tehty poikkeava tulkinta siitä, että esitutkintaviranomaisella ei välttämättä kaikissa tapauksissa

¹⁸⁰ HE 222/2010 vp, s. 175.

¹⁸¹ Fredman ym. 2020, s. 265.

olisikaan velvollisuutta kirjata kaikkia tietoonsa tulleita ilmoituksia, vaikka oikeuskirjallisuudessa käytetty esimerkki soveltuu vain hyvin rajallisiin tapauksiin.

5.2 Poliisirikostutkinnan toimintakertomukset

Poliisirikosyksikköön saapui vuoden 2020 toimintakertomuksen mukaan 986 tapausta, joista uusia oli 905 tapausta eli jo aikaisemmin poliisirikosyksikössä olleita tapauksia saapui 81 kappaletta.¹⁸² Vuoden 2021 poliisirikostutkinnan toimintakertomuksen mukaan sinne saapui 1030 uutta tapausta, joista uusina kirjattiin 973 tapausta, joten jo aikaisemmin poliisirikosyksikössä olleita tapauksia oli 48.¹⁸³ Vuoden 2022 poliisirikostutkinnan toimintakertomuksen mukaan sinne saapui 897 uutta tapausta ja aikaisemmin poliisirikosyksikössä käsiteltyjä tapauksia oli 60 kappaletta.¹⁸⁴ Vuoden 2023 poliisirikostutkinnan toimintakertomuksen mukaan 1028 toimenpiteitä vaatinutta tapausta, joista aikaisemmin jo ratkaistuja oli 68.¹⁸⁵ Edellä mainituista luvuista voidaan havaita se, että toistuvasti uusia ilmoituksia samoista asioista tekevien määrä oli vuonna 2020 korkein, jonka jälkeen vuonna 2021 asiassa oli pientä laskua, mutta taas vuonna 2022 määrä kasvoi ja jatkoi kasvuaan vuonna 2023.

Poliisirikostutkinnan toimintakertomuksessa vuodelta 2022 kerrotaan, että henkilöt, jotka tekevät uusia rikosilmoituksia samasta asiasta ja henkilöt, jotka uudistavat rikosilmoituksiaan epäillystä rikoksista, vaikka asiassa on jo aikaisemmin tehty tutkimatta jättämispäätös, työllistävät huomattavasti poliisirikostiimiä. Rikosilmoitusten uusijat työllistävät erityisesti silloin, kun henkilöt lähettävät sähköpostin massajakeluna rikosilmoituksia useampaan eri virastoon sekä useille poliisilaitoksille.¹⁸⁶ Toistuvia ilmoituksia tekevät henkilöt siis työllistävät poliisirikostutkintaa merkittävästi ja erityisen paljon silloin, kun viestejä lähetetään sähköpostitse massajakeluna moniin eri virastoihin.

Toistuvien ilmoitusten taustalla on havaittavissa se, että henkilö on tyytymätön siihen, että poliisin on tehnyt jonkin päätöksen hänen asiassaan, esimerkiksi esitutkintaa ei toimiteta tai poliisi on tehnyt jonkin muun toimen esitutkinnan aikana. Tällaisten ilmoittajien tavoitteena on saada poliisi tekemään esitutkinta ilmoituksen perusteella tai ilmoittajan pyrkimys vaikuttaa poliisiin.¹⁸⁷ Samasta asiasta

¹⁸² Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2020 1.4.2021 Dnro 036/01/21, s. 4.

¹⁸³ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2021 19.4.2022 Dnro SY/471/2022, s. 4.

¹⁸⁴ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2022 14.4.2023 Dnro SY/914/2023, s. 4.

¹⁸⁵ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2023 3.4.2024 Dnro SY/551/2024, 5-6

¹⁸⁶ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2022 14.4.2023 Dnro SY/914/2023, s. 5.

¹⁸⁷ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2020 1.4.2021 Dnro 036/01/21, s. 7.

tehtävät rikosilmoitukset ovat joko saman sisältöisiä kuin aikaisemmat tai sitten henkilö lisää vanhaan rikosilmoitukseen uusia rikosnimikkeitä tai nimetään uusia rikoksesta epäiltyjä henkilöitä.¹⁸⁸

5.3 Havaintoja aineistosta

Huomionarvoista on se, että poliisirikostutkinnan toimintakertomuksista käy ilmi, että vuositasolla toistuvia ilmoituksia ei ole kovin suurta määrää; suurin lukumäärä on vuodelta 2020, jolloin tapauksia oli 81 kappaletta ja pienin vuodelta 2021, jolloin tapauksia oli 48.¹⁸⁹ Näin ollen tapauksia ei itsessään ole kovin suurta määrää, kun verrataan siihen, että vuosittain tapauksia on ollut noin 900 kappaletta. Poliisirikostutkinnan toimintakertomuksessa vuodelta 2022 mainitaan kuitenkin, että toistuvasti samasta asiasta uusia ilmoituksia tekevät henkilöt työllistävät poliisirikosyksikkö paljon, koska uusien ilmoitusten johdosta aikaisemmat ilmoitukset pitää käydä läpi ja rikosilmoitusten uusijoille pitää lähettää myös ilmoitukset. Erityisen työllistäviä ovat sellaiset ilmoitusten tekijät, jotka lähettävät sähköpostitse isolla jakelulla usealle viranomaiselle ilmoituksia, koska aikaa kuluu kirjaamisen koordinointiin ja siihen, että varmistetaan, että ilmoitus on kirjattu.¹⁹⁰

Tästä voidaan todeta, että vähäisestä määrästä huolimatta, nämä ilmoitukset työllistävät erityisen paljon ja erityisesti silloin, kun ilmoituksia lähetetään isolla jakelulla useammalle eri viranomaiselle. Pieni joukko siis työllistää paljon ja tältä kannalta on perusteltua pohtia sitä, millaisia oikeudellisia keinoja tällaisen asian torjumiseen on vai onko niitä ollenkaan.

5.4 Toistuvien ilmoitusten tekemisen taustalla olevia mahdollisia syitä

Kun pohditaan sitä, mitä syitä tällaisen toistuvasti samasta asioista tehtävien ilmoitusten takana voisi olla, joudutaan väistämättä toteamaan, että tähän kysymykseen ei ole saatavissa mistään aineistosta suoraa ja yksiselitteistä vastausta, koska aihetta ei ole tutkittu. Aiheen tutkiminen olisi myös jossakin määrin haastavaa, koska yksittäisillä henkilöillä, jotka tekevät toistuvasti samasta asiasta uusia ilmoituksia, on omia henkilökohtaisia syitä, miksi he toimivat näin. On kuitenkin mielestäni perusteltua, että tätä kysymystä pohditaan jossakin määrin tässä pro gradussa, koska osaltaan sen avulla voidaan ymmärtää siellä taustalla olevia mahdollisia seikkoja ja kyetään löytämään erilaisia

¹⁸⁸ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2021 19.4.2022 Dnro SY/471/2022, s. 6.

¹⁸⁹ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2020 1.4.2021 Dnro 036/01/21, s. 4. ja Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2021 19.4.2022 Dnro SY/471/2022, s. 4.

¹⁹⁰ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2022 14.4.2023 Dnro SY/914/2023, s. 5.

ratkaisuja siihen, miten tähän toistuvasti samasta asiasta uusia ilmoituksia tekevien henkilöiden toimintaan voitaisiin puuttua.

Ratkaisussa EOAK/6488/2018 eduskunnan oikeusasiamies tuo esille, että poliisirikosprosessissa on ongelmana se, että rikosilmoitusten yhteydessä on arvosteltu poliisin menettelyä, mutta tähän arvosteluun ei olla kiinnitetty huomiota rikosilmoituksen kirjaamisen tai tutkinnan aikana vaan asia on havaittu vasta sitten, kun ilmoittaja on kannellut asiasta eduskunnan oikeusasiamiehelle.¹⁹¹ Jos tällainen tilanne käy, että rikosilmoituksen tekijän tuomaa arvostelua poliisia kohtaan ei huomioida, voi se johtaa siihen, että ilmoituksen tekijä voi kokea, että viranomainen pyrkii peittelemään ilmoituksen tekijän vääräksi kokemiaan tekoja, jonka seurauksena ilmoituksen tekijä alkaa tekemään toistuvasti samasta asiasta uusia ilmoituksia. Kun poliisirikosprosessin tarkoituksena on taata kansalaisten luottamus prosessin asianmukaisuuteen ja puolueettomuuteen, virheellisen toiminnan johdosta tämä luottamus voi kärsiä ja sen seurauksena voisi olla esimerkiksi tämä toistuvien ilmoitusten tekeminen samasta aiheesta.

Poliisirikostutkinnan toimintakertomuksissa on tuotu esille se, että yksi syy tehdä poliisirikosilmoitus on ilmoittajan tyytymättömyys yleensä poliisin tekemään esitutkintapäätökseen, päätökseen siitä, ettei esitutkintaa toimiteta tai esitutkinnassa tehty toimi, johon ilmoittaja ei ole tyytyväinen.¹⁹² Vuoden 2021 toimintakertomuksessa on todettu, että henkilöt, jotka tekevät toistuvasti samasta asiasta uusia ilmoituksia lähestyvät asiaa 1) joko tekemällä täysin samanlaisen ilmoituksen, johon on jo annettu vastaus, 2) uusien rikosnimikkeiden kautta tai 3) nimeämällä uusia henkilöitä epäillyksi.¹⁹³ Tämä voidaan tulkita, että tällaiset henkilöt ovat todennäköisesti tyytymättömiä poliisin tekemään päätökseen ja kuten tilastoista on käynyt ilmi iso osa poliisirikosasioista koskee poliisin tekemää päätöstä.¹⁹⁴ Vuoden 2022 toimintakertomuksessa tuodaan esille, että usein poliisirikosilmoituksen tekemisen taustalla on toive siitä, että ilmoittajan asiassa toimitettaisiin esitutkinta eikä varsinaisena tarkoituksena ole niinkään se, että poliisimies, jonka epäillään syyllistyneen rikokseen, joutuisi rikosoikeudelliseen vastuuseen. Tämä voi olla yksi syy siihen, miksi toistuvia ilmoituksia tehdään. Henkilöt kokevat, että poliisin tekemä esitutkintapäätös on väärä ja pyrkivät saamaan itselleen mieluisan ratkaisun tai että asiaa tutkitaan heidän haluamallaan tavalla ja parhaaksi keinoksi koetaan poliisirikosprosessi, vaikka se ei välttämättä ole sitä, kuten poliisitutkinnan toimintakertomuksissa

¹⁹¹ EOAK/6488/2018, s. 5.

¹⁹² Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2020 1.4.2021 Dnro 036/01/21, s. 7. Kts. Myös Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2021 194.2022 Dnro SY/471/2022, s.7.

¹⁹³ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2020 1.4.2021 Dnro 036/01/21, s. 5 ja 7.

¹⁹⁴ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2020 1.4.2021 Dnro 036/01/21, s. 5. Poliisin päätöksiä koskevien rikosilmoitusten määrä on havaittavissa myös muiden vuosien poliisirikostutkinnan toimintakertomuksista.

todetaan, että parhaat keinot saattaisivat olla esimerkiksi hallintokantelun tekeminen tai pyytää alueellista syyttäjää määräämään asiassa esitutkinta.¹⁹⁵

Esitutkintalain 3 luvun 3 §:ssä on esitutkinnan toimittamisesta. Hallituksen esityksessä on mainittu, että esitutkinnan tarkoituksena on nimenomaan rikoksen tutkiminen eikä muiden oikeudellisten erimielisyyksien tutkiminen.¹⁹⁶ Kun otetaan huomioon poliisirikostutkinnan toimintakertomuksissa ilmennyt seikka, että iso osa poliisirikosilmoituksia koskee poliisin tekemää päätöstä esitutkinnassa, tämä voi olla keskeinen seikka. Joillakin henkilöillä voi olla näkemys siitä, että on tapahtunut rikos, mutta poliisi tekee päätöksen siitä, että esitutkintaa ei aloiteta, kun kyseessä on jonkinlainen muu oikeudellinen erimielisyys eikä esitutkinnan tarkoituksena ole selvittää muita oikeudellisia erimielisyyksiä vaan selvittää, onko tapahtunut rikos. Ilmoituksen tekijä ehkä kokee, että kyseessä on rikos eikä muu oikeudellinen erimielisyys, ja kun poliisin päätös onkin, että esitutkintaa ei aloiteta, henkilö pettyy viranomaisen toimintaan. Koska henkilö on pettynyt poliisin tekemään esitutkintapäätökseen, hän tekee poliisirikosilmoituksen, ja kun päätös ei poliisirikosilmoituksen myötä muutu henkilön toivomaksi, voi pettymys purkautua niin, että henkilö alkaa tekemään toistuvasti samasta asiasta uusia ilmoituksia.

Erikoissyyttäjä Jonna Ryynänen nosti haastattelussa esille sen, että kansalainen ei välttämättä ymmärrä sen päätöksen tai ratkaisun sisältöä, minkä hän on saanut. Vaikka tähän ratkaisun sisällön ymmärrettävyyteen pyritään kiinnittämään huomiota niin, että se kirjoitetaan kansalaisille ymmärrettävään muotoon, siitä huolimatta kansalainen ei välttämättä ymmärrä sitä, miksi kyseisessä asiassa ei ole aloitettu esitutkintaa.¹⁹⁷ Tästä voidaan ehkä nähdä linkitys hallintolain 9 §:ään, jossa on hyvän kielenkäytön vaatimus, ja sen mukaan viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Tämän hyvän hallinnon periaatteen valossa sellainen ratkaisu, joka on kirjoitettu selkeästi ja ymmärrettävästi niin, että kansalainen ymmärtää sitä lukiessaan, miksi esitutkinta ei aloiteta, ja se voisi edistää sitä, että kansalainen ei ryhdy tekemään toistuvasti samasta asiasta uusia ilmoituksia. Tämä ei ehkä estä kaikkia sarjailmoittajia, koska syyt sarjailmoittamisten tekemisen taustalla ovat yksilöllisiä, mutta ratkaisu, joka on selkeä ja ymmärrettävä voi auttaa ymmärtämään, miksi päätös ei ole ehkä kansalaiselle mieleinen.

Toisaalta erikoissyyttäjä Jonna Ryynänen on nostanut esille sen, että kansalainen ei välttämättä ymmärrä, miksi esitutkintaa ei ole aloitettu.¹⁹⁸ Tässä voi tulla jo aikaisemmin esiin nostettu kysymys

¹⁹⁵ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2022 14.4.2023 Dnro SY/914/2023, s. 4-5.

¹⁹⁶ HE 222/2010 vp, s. 177.

¹⁹⁷ Erikoissyyttäjä Jonna Ryynäsen haastattelu 1.3.2024.

¹⁹⁸ Erikoissyyttäjä Jonna Ryynäsen haastattelu 1.3.2024.

siitä, mikä on esitutkinnan tarkoitus. Hallituksen esityksen mukaan esitutkinnan tarkoituksena on selvittää rikos eikä muiden oikeudellisten erimielisyyksien selvittäminen.¹⁹⁹ Poliisirikosprosessissa tämä tarkoittaa sitä, että prosessin tarkoituksena on selvittää, onko poliisimies omassa toiminnassaan syyllistynyt rikokseen. Jos kansalainen ei ymmärrä saamaansa ratkaisua voi tämä seikka jäädä kansalaiselle epäselväksi ja se aiheuttaa toistuvasti uusien ilmoitusten tekemistä. Kansalaisille voi myös jossakin määrin olla epäselvää se, missä prosessissa olisi parasta käsitellä hänen asiaansa eli onko se esimerkiksi poliisirikosprosessi vai esimerkiksi poliisilaitokselle tehtävä hallintokantelu.²⁰⁰

Erikoissyyttäjä Jonna Rynänen nosti esille, että mikäli henkilö tekee päivittäin useiden viikkojen ajan samasta poliisimiehestä tai poliisimiehistä uusia poliisirikosilmoituksia, se kertoo suuresta turhautumisesta.²⁰¹ Tällainen turhautuminen voi johtua esimerkiksi siitä, että henkilö kokee, että häntä ei kuulla, hän ei saa omaa näkökulmaansa tuotua esille tai henkilö toivoo, että lukuisten ilmoitusten johdosta hänen asiansa otetaan käsittelyyn ja hän ehkä saa sellaisen ratkaisun, jollaista on toivonut alusta asti. Turhautuminen voi ehkä myös johtua siitä, että kansalainen ei koe ymmärtävänsä päätöksen sisältöä, joka hänelle on lähetetty tai henkilö voi ajatella, että tällaisen toiminnan avulla hän kykenee vaikuttamaan siihen, miten järjestelmä toimii tai pyrkiä saada se toimimaan itselleen mieluisalla tavalla. Toistuvasti samasta asiasta uudestaan ilmoituksia tekevien henkilöiden toiminnan taustalla voidaan siis nähdä myös turhautumista jollakin tavalla siihen prosessiin ja prosessin etenemiseen.

5.5 Maalittaminen

Viranomaisten toimintaa on voitava kritisoida ja arvostella sekä tehdä esimerkiksi kanteluja tai tässä tapauksessa poliisirikosilmoituksen, jos henkilö katsoo, että sellaiseen on aihetta ja tämä on osa avointa yhteiskuntaa.²⁰² Viranomaisen on siis kestettävä kritiikkiä omasta toiminnastaan ja kansalaisilla on oltava mahdollisuus arvostella viranomaisten toimintaa, mutta ongelmallista tämä on, kun se muuttuu siihen, että saaduista vastauksista huolimatta tehdä toistuvasti uusia ilmoituksia ja sitä jaellaan useille eri viranomaisille isoilla jakeluilla, jotka työllistävät merkittävästi viranomaisia.

Viime vuosina keskusteluissa on noussut esille maalittaminen, jolla sisäministeriön mukaan tarkoitetaan sitä, että yksi tai useampi ihminen kehottaa suurempaa joukkoa hyökkäämään yhden tai

¹⁹⁹ HE 222/2010 vp, s. 177.

²⁰⁰ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2022 14.4.2023 Dnro SY/914/2023, s. 4-5.

²⁰¹ Erikoissyyttäjä Jonna Rynänen haastattelu 1.3.2024.

²⁰² <https://intermin.fi/poliisiasiat/viharikollisuus/maalittaminen>

useamman ihmisen kimppuun, esimerkiksi sosiaalisessa mediassa tai lähettämällä sähköpostiviestejä. Maalittamisen katsotaan olevan järjestelmällistä toimintaa, jonka tarkoituksena on rapauttaa kansalaisten luottamusta tärkeisiin organisaatioihin ja instituutioihin uhkailemalla ja painostamalla yksittäisiä työntekijöitä.²⁰³ Oikeuskirjallisuudessa esimerkkinä maalittamisesta, joka kohdistuu viranomaisiin, on mainittu perusteettomat kantelut ja tietopyynnot, jonka tarkoituksena on häiritä viranomaisen työskentelyä ja virkatoimien hoitamista.²⁰⁴ Eri viranomaistahot, kuten esimerkiksi Poliisihallitus ja Valtakunnansyyttäjän toimisto, ovat ehdottaneet maalittamisen kriminalisoimista, koska tämän hetkinen lainsäädäntö ei riittävästi kata tekoja eikä kykene suojaamaan maalittamisen kohteeksi joutunutta henkilöä.²⁰⁵ Maalittamisen katsotaan olevan suoraa ja epäsuoraa uhkailua tai esimerkiksi yksityiselämään liittyvien asioiden esiin tuomista sekä sellaisten tietojen vääristelemistä.²⁰⁶ On kuitenkin huomioitava, että maalittamista ei ole se, että kansalainen arvostelee viranomaisia, yksittäistä virkatoimea arvostellaan tai kansalainen käyttää tavanomaisia oikeussuojakeinoja.²⁰⁷ Maalittamisen motiivina voi olla, halu vaikuttaa maalittamisen kohteeksi joutuneen henkilön toimintaan, esimerkiksi saamaan hänet tekemään haluttu ratkaisuja tai esimerkiksi kosto jostakin epämieluisasta päätöksestä.²⁰⁸

Sisäministeriö on julkaisemassa Maalittamisen vastaisten toimien tehostamisen työryhmäraportissa maalittaminen on määritelty seuraavasti: ”Maalittaminen on toimintaa, jossa yksittäinen henkilö omin toimin tai muita mobilisoimalla käynnistää tai kannustaa yhteen kohteeseen kohdistuvan järjestäytyneen häirinnän, joka voi olla suoraa tai epäsuoraa. Keinoja ovat muun muassa mustamaalaaminen, yksityisluontoisten tietojen levittäminen tai uhkaaminen. Maalittaminen voi kohdistua myös henkilöön hänen läheistensä kautta. Maalittamisen tavoitteena on vaikuttaa ihmisiin tai yhteiskunnan rakenteisiin ja instituutioihin sekä erityisesti niitä kohtaan tunnettuun luottamukseen.”²⁰⁹

Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänenkin nosti esille, että maalittamisesta ei ole rikoslainsäädännössä pykälää, mutta tämänkaltaisen ilmiö on kuitenkin havaittu poliisirikosyksikössä. Sellaista rikosnimikettä kuin maalittaminen ei rikoslaista tai muustakaan laista löydy. Edellä on esitelty määritelmä, mitä maalittamisella tarkoitetaan. Kun verrataan edellä esitettyjä määritelmiä siitä, mikä on maalittamista, poliisirikosprosessin väärinkäytön osalta ainakaan kaikki määritelmän osat eivät

²⁰³ <https://intermin.fi/poliisiasiat/viharikollisuus/maalittaminen>

²⁰⁴ Koivukari 2021, s. 963.

²⁰⁵ Koivukari 2021, s. 965

²⁰⁶ <https://intermin.fi/poliisiasiat/viharikollisuus/maalittaminen>

²⁰⁷ <https://intermin.fi/poliisiasiat/viharikollisuus>

²⁰⁸ Illman 2020, s. 10.

²⁰⁹ Maalittamisen vastaisten toimien tehostaminen työryhmäraportti 2021, s. 13.

täyty. Esimerkiksi aineiston perusteella olisi tulkittavissa, että poliisirikosilmoituksia tekee yksittäisissä asioissa aina yksi henkilö ja sama ihminen tekisi samasta asiasta uudelleen uusia ilmoituksia, tämä tulkinta on kuitenkin virheellinen. Erikoissyöttäjä Jonna Rynänen on haastattelussa kertonut, että ilmoitusten tekijöinä on sekä yksittäisiä ihmisiä, mutta myös useamman henkilön toimintaa esimerkiksi toinen henkilö tekee ilmoittajan nimissä poliisirikosilmoituksen.²¹⁰ Hän kertoi esimerkkinä muun muassa, että henkilö ilmoittaa poliisirikosilmoituksen tekemisen yhteydessä toimivansa, jonkun toisen henkilön puolesta ja jossakin tapauksissa ilmoittaja voi olla itsekin tehnyt ilmoituksen samasta tai samoista poliisimiesten toiminnasta omissa nimissään ja tällöin voitaisiin katsoa, että siinä ryhmä toimisi yksilön asian edestä.²¹¹ Kuitenkin maalittamisen yhtenä tavoitteena voi olla painostaa ja uhkailla yksittäisiä työntekijöitä, joten tältä osin olisi mahdollista, että toistuva samasta asiasta uusia ilmoituksia tekevä henkilö voisi maalittaa yksittäistä poliisimiestä ja käyttää poliisirikosilmoitusten tekoa painostamiskeinona. Toistuvasti samasta asiasta uusia ilmoituksia tekevien henkilöiden taustalla voi olla yksittäisen ihmisen lisäksi myös ryhmä, joka pyrkii edistämään yksilön asiaa.

Poliisirikostutkinnan vuosikertomuksessa vuodelta 2020 on erikseen alaotsikko, jossa kerrotaan maalittamisesta poliisirikosprosessissa. Sen mukaan poliisista tehdään rikosilmoituksia, joiden tarkoituksena on rikostutkinnan jarruttaminen tai tiedonhankinta rikostutkinnasta.²¹² Toimintakertomuksen mukaan rikosilmoitusten tavoitteena on joskus pyrkiä vaikuttamaan virkamiehen tekemään ratkaisuun tai toimintaan ja esimerkiksi pyrkiä tekemään tällaisella toiminnalla kyseinen virkamies esteelliseksi tutkimaan kyseistä asiaa.²¹³ Muissa poliisirikostutkinnan vuosikertomuksissa vuosilta 2021, 2022 ja 2023 ei ole otettu kantaa maalittamiseen ollenkaan niin kuin vuoden 2020 toimintakertomuksessa. Vuoden 2020 toimintakertomuksen perusteella voidaan kuitenkin tehdä päätelmä siitä, että maalittamisen kaltainen ilmiö on kuitenkin havaittu olevan olemassa poliisirikosyksikössä.

Keskeinen asia pohdittaessa maalittamisen kriminalisointia on se, että tilanteessa vastakkain on perustuslain 12 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa suojattu sananvapaus, joka tarkoittaa sitä, että jokaisella on oikeus julkaista, ilmaista ja vastaanottaa erilaisia viestejä, mielipiteitä tai tietoja, myöskin silloin, kun ne ovat kriittisiä, provosoivia, järkyttäviä tai jopa tiettyyn rajaan asti loukkaavia. Toisaalta vastapuolella on muita perus- ja ihmisoikeuksia kuten yksityiselämän suoja, koskemattomuuden ja turvallisuuden ja kunnian suoja. Maalittamisen kriminalisoinnissa joudutaan

²¹⁰ Erikoissyöttäjä Jonna Rynänen haastattelu 1.3.2024.

²¹¹ Erikoissyöttäjä Jonna Rynänen haastattelu 1.3.2024.

²¹² Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2020 1.4.2021 Dnro 036/01/21, s. 6.

²¹³ Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2020 1.4.2021 Dnro 036/01/21, s. 6.

punnitsemaan sanavapauden suojaa ja sitä, missä määrin sananvapautta voidaan rajoittaa, jotta muita perus- ja ihmisoikeuksia voidaan suojata. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan mukaan sananvapautta voidaan rajoittaa, mutta sen on oltava laissa säädettyä, välttämätöntä ja rajoituksen on suojattava artiklassa lueteltuja intressejä, kuten esimerkiksi muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi tai estämään luottamuksellisten tietojen paljastumista. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty näkemys siitä, että maalittamisen kriminalisoinnissa suojattaisiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa tarkoitettuja oikeuksia, kuten esimerkiksi oikeutta nauttia yksityiselämän ja perhe-elämän kunnioitusta. Kuitenkin esiin on tuotu näkemys siitä, voidaanko sananvapautta rajoittaa niin, että se koskisi haitallista ja tahallista maalittamista, mutta niin, ettei se estäisi kriittistä yhteiskunnallista keskustelua.²¹⁴

Maalittamiseen käytettäviä keinoja kuten laitton uhkaus, kunnianloukkaus tai yksityiselämää loukkaavien tietojen levittäminen on säädetty laissa rangaistavaksi, mutta ongelmallista on se, että maalittamista ei itsessään ole säädetty rikokseksi vaan maalittamistilanteissa katsotaan aina yksittäisiä tekoja, jotka voivat olla lieviä tai eivät välttämättä täytä rikoksen tunnusmerkistöä.²¹⁵ Oikeuskirjallisuudessa on myös todettu, että vaikka teot olisivat itsessään vähäisiä, tekojen kohteelle voi aiheutua huomattavaa haittaa tai vahinkoa.²¹⁶ Olen haastattelussa erikoissyöttäjä Jonna Ryytäselä tiedustellut, ilmeneekö toistuvia ilmoituksia tekevien henkilöiden toiminnassa maalittamiseksi tulkittavaa toimintaa. Erikoissyöttäjä Jonna Ryytänen kertoi, että jos kansalainen tekee samoista poliisimiestä lukuisia ilmoituksia peräkkäisinä päivinä useiden viikkojen ajan niin se kertoo suuresta turhautuneisuudesta ja se voinee ehkä tulkita jonkin asteiseksi maalittamiseksi tätä kyseistä poliisimiestä kohtaan.²¹⁷

5.4 Yksittäisen poliisimiehen tämänhetkiset oikeussuojakeinot

Tällä hetkellä on yksittäisillä poliisimiehillä joitakin oikeussuojakeinoja, joiden avulla he voivat yrittää puuttua tilanteeseen, jossa heihin kohdistetaan esimerkiksi maalittamisen kaltaista toimintaan. Perehdyn nyt tarkemmin tässä niihin keinoihin, joita tällä hetkellä on käytössä. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty luettelo niistä rikosnimikkeistä, jotka voisivat tulla kyseeseen maalittamistilanteessa: ”Kohteen häirinnässä saattaa olla kyse ainakin yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä (RL 24:8–8a), kunnianloukkauksesta (RL 24:9–10), laittomasta uhkauksesta

²¹⁴ Koivukari 2021, s. 967-969.

²¹⁵ Maalittamisen vastaisten toimien tehostaminen työryhmäraportti 2021, s. 20.

²¹⁶ Koivukari 2021, s. 970.

²¹⁷ Erikoissyöttäjä Jonna Ryytänen haastattelu 1.3.2024.

(RL 25:7), vainoamisesta (RL 25:7a), viestintärauhan rikkomisesta (RL 24:1a), julkisesta kehottamisesta rikokseen (RL 17:1) tai viranomaiseen kohdistuessaan esimerkiksi virkamiehen vastustamisesta tai haitanteosta virkamiehelle (RL 16:1–3).”²¹⁸ Osa edellä mainituista rikosnimikkeistä on sellaisia, että ne eivät välttämättä tulisi kyseeseen tilanteessa, jossa maalittamisen kohteeksi on joutunut virkamies oman työnsä takia.

Rikoslain 24 luvun 9 §:ssä 1 momentissa säädetään kunnianloukkauksesta ja sen mukaan ”Joka 1) esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka 2) muuten kuin 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla halventaa toista, on tuomittava kunnianloukkauksesta sakkoon.” Kunnianloukkauksessa on kuitenkin rajoitussäännös, jonka mukaan 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettua halventamista ei ole se, että arvostelee esimerkiksi julkisessa virassa olevan henkilön toimintaa ja voidaan katsoa, että arvostelu ei selvästi ylitä hyväksyttävänä pidettävää rajaa. Tässä korostuu se, että arvostelu on hyväksyttävää ja esimerkiksi kritiikin esittäminen on sallittua. Valtioneuvoston selvityksessä tuodaan esille se, että silloin, kun esitetään väitteitä, jotka on ilmeisen perättömiä tai käytetään halventavia tai karkeita ilmaisuja niin rajanveto sananvapauden ja kunniansuojan välille ei yleensä tuota ongelmia.²¹⁹

On kuitenkin suhtauduttava hyvin varauksellisesti sen suhteen, että poliisi alkaisi tekemään rikosilmoituksia kansalaisista, joka on tehnyt poliisimiehestä rikosilmoituksen. Tällainen toiminta voisi osaltaan vaikeuttaa poliisirikosprosessin tarkoitusta eli taata asianmukainen käsittely epäillyn asemasta huolimatta ja yleisön luottamus siihen, että poliisinkin epäillyksi tekemät rikokset tutkitaan asianmukaisesti. Toisaalta, jos poliisi alkaisi tekemään rikosilmoituksia niistä henkilöistä, jotka ovat tehneet poliisirikosilmoituksen voisi tämä mahdollisesti antaa vaikutelman siitä, että poliisi haluaa vaientaa ilmoitusten tekijät tai pyrkiä vaikuttamaan siihen, että ilmoittajat eivät tekisi poliisirikosilmoituksia.

Tästä voidaan mainita esimerkkinä Lapualla tapahtunut nuoren henkilön katoaminen vuonna 2022, jossa poliisimiehestä oli tehty poliisirikosilmoitus koskien kadonneen henkilön pahoinpitelyä. Poliisimies teki myöhemmin kadonneen henkilön vanhemmista rikosilmoituksen koskien kunnianloukkausta.²²⁰ Toisaalta silloin, kun henkilö tekee toistuvasti samasta asiasta rikosilmoituksia samalla rikosnimikkeillä tai lisäämällä uusia nimiä tai rikosnimikkeitä vanhoihin rikosilmoituksiin

²¹⁸ Koivukari 2021, s. 969-970.

²¹⁹ Illman 2020, s. 39-40.

²²⁰ Yle: Poliisin toiminta hämmentää Lapualla: Tärkeä video katosi ja kadonneen pojan pahoinpitelystä epäilty poliisi teki rikosilmoituksen vanhemmista.

niin tällöin ehkä jossakin yksittäistapauksessa voisi mahdollisesti ajatella, että poliisimies voisi tehdä asiasta rikosilmoituksen kunnianloukkauksen. Varsinkin, jos ilmoittaja toiminta voisi täyttää kunnianloukkauksen tunnusmerkistön eli ilmoittaja levittäisi valheellisia tietoja tai vihjauksia niin, että se aiheuttaisi tälle poliisimiehelle vahinkoa tai kärsimystä tai häneen kohdistuvaa halveksuntaa.

Toinen mahdollinen oikeussuojakeino voisi olla perätön lausuma, jonka erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen mainitsi esimerkkinä siitä, millaisia oikeussuojakeinoja yksittäisellä poliisimiehellä voisi olla.²²¹ Rikoslain 15 luvun 2 §:ssä säädetään perättömästä lausumasta viranomaismenettelyssä ja sen mukaan ” Jos 1) joku valan tai vakuutuksen nojalla oikeudenkäyntiin rinnastettavassa viranomaismenettelyssä, 2) muu kuin rikoksesta epäilty rikosasian esitutkinnassa henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa tai 3) muu kuin poliisilain (872/2011) 6 luvun 2 §:n 2 momentissa tarkoitettussa asemassa oleva poliisitutkinnassa tai siihen rinnastettavassa viranomaismenettelyssä henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan, hänet on tuomittava perättömästä lausumasta viranomaismenettelyssä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. (22.7.2011/815) Oikeushenkilön lakimääräinen edustaja, jota esitutkinnassa kuulustellaan tämän oikeushenkilön rangaistusvastuuta selvitettyä, rinnastetaan rikoksesta epäiltyyn.” Perätön lausuma voidaan toteuttaa kahdella eri tavalla, joko antamalla väärää tietoa tai salaamalla joku seikka asiasta ilman, että tähän salaamiseen on laillinen syy. Väärää tietoa antaessa tiedonantajan on tiedettävä, että tieto, jonka hän antaa on väärää tai tieto, jonka hän salaa on sellainen, että tiedolla on olennainen merkitys asian kannalta. Perätön lausuma edellyttää siis tahallisuutta eli henkilön on tiedettävä, että tieto on väärää tai salaa jonkin asian ilman laillista syytä.²²² Perättömän lausuman kohteeksi joutunut poliisimies voisi yrittää hakea oikeussuojaa tämän lain pykälän nojalla.

Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen kertoi haastattelussa, että sellaisen henkilön toiminnassa, jossa hän tekee useiden viikkojen ajan joka päivä samasta tai samoista poliisimiehistä uusia rikosilmoituksia, voisi olla piirteitä maalittamisesta. Tällaisessa tilanteessa voisi pohtia myös sitä, että olisiko kyseessä rikoslain 25 luvun 7 a §:ssä tarkoitettu vainoamisesta. Rikoslain 25 luvun 7 a §:n mukaan ”Joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta, vainoamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.” On esitetty näkemys siitä, että toistuvat kantelut ja tutkintapyynnöt voisivat poikkeuksellisissa tapauksissa

²²¹ Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen haastattelu 1.3.2024.

²²² Nuotio ja Majanen 2022, s. 373-375.

muodostaa vainoamisen tunnusmerkistössä tarkoitetun oikeudettoman menettelyn.²²³ Kuitenkin kyseinen tilanne olisi käsillä ”silloin, kun tällaisia keinoja käytetään ilmeisen perusteettomasti häiritsemis- tai painostustarkoituksessa taikka muuten ilmeisen shikaaniluonteisesti”.²²⁴ Vainoamistapauksessa eri osatekojen on muodostettava yhtenäinen kokonaisuus, tekojen on oltava tahallisia, ja yhteydenottojen on oltava sellaisia, että niiden voidaan katsoa olevan oikeudettomia, esimerkiksi hallituksen esityksessä mainitaan oikeudettomasta yhteydenotosta sellaiset yhteenotot, jossa uhkaillaan.²²⁵ Kun toiminnan tarkoituksena on vaikeuttaa virkamiehen toimintaa tai esimerkiksi tarkoituksena on painostaa tällaisilla keinoilla virkamiestä tekemään painostajalle mieluinen päätös, voidaan toiminnan katsoa olevan maalittamista.²²⁶

Vainoaminenkin voisi tulla kyseeseen, mutta tällainen tilanne olisi kyseessä harvemmin ja toiminnan olisi oltava, kuten edellä on esitetty poikkeuksellista ja sen pitäisi ainakin täyttää edellä mainitut edellytykset. Tilanteessa, jossa vainoaminen voisi tulla kyseeseen, toistuvia kanteluita tekevän henkilön tosiasiallisena tarkoituksena pitäisi olla se, että virkamiestä pyritään painostamaan toimimaan tietyllä tavalla tai esimerkiksi pyrkiä siihen, että tällaisten toimien avulla virkamies pyritään tekemään esteelliseksi.²²⁷ Tällaisessa tilanteessa kansalaisten laillisia oikeussuojakeinoja ei käytetä niihin tarkoituksiin, johon ne on luotu, eli esimerkiksi valvomaan viranomaisten toiminnan laillisuutta vaan tarkoitus on painostaa viranomaista toimimaan jollakin halutulla tavalla.²²⁸ Edellä esitetyn perusteella vainoamista voisi ainakin teoriassa pitää yhtenä mahdollisena oikeussuojakeinona, mutta käytännössä asiasta ei ole tuomioistuimen ratkaisuja, joten kyse on teoriasta.

Oikeuskirjallisuudessa mainittu virkamiehen väkivaltainen vastustaminen tai virkamiehen vastustaminen (RL 16:1-2)²²⁹ ei ainakaan suoraan sovellu sovellettavaksi tilanteissa, jossa henkilö tekee toistuvasti samasta poliisimiehestä uusia ilmoituksia. Pykälissä on mainittu tekemuodoiksi ”1) pakottaa tekemään tai jättämään tekemättä joku virkatoimi, 2) väkivallan tai sen uhan käyttö virkatoimen johdosta ja 3) kosto virkatoimesta” ja kaikissa muodoissa on jollakin tavalla mukana väkivalta tai sen uhka.²³⁰ Rikoslain 16 luvun 3 §:ssä säädetään haitanteosta virkamiehelle. Mika Illman on todennut, että kyseisen pykälän soveltuminen maalittamistilanteisiin on hyvin teoreettinen,

²²³ Illman 2020, s. 36.

²²⁴ Illman 2020, s. 36.

²²⁵ HE 19/2013 vp, s. 51-52.

²²⁶ Illman 2020, s. 36.

²²⁷ Illman 2020, s. 36. Vainoamisesta maalittamistapauksessa kts. tarkemmin Illman 2020, s. 46-52.

²²⁸ Illman 2020, s. 51.

²²⁹ Koivukari 2021, s. 969-970.

²³⁰ Kts. tarkemmin Nuotio – Majanen 2022, s. 394-399.

mutta samalla pidetään mahdollisena ainakin periaatteellisella tasolla, että mikäli viranomaisesta tehdään lukuisia kanteluita, joiden tarkoituksena olisi haitata virkamiehen kykyä suorittaa virkatoimia, voisi haitanteko virkamiehelle pykälän tunnusmerkit täytyä.²³¹ Toisin sanoen voisi olla mahdollista, että tämä pykälä voisi tulla kyseeseen, mutta kuten edellä on mainittu kyseessä on hyvin teoreettinen tulkinta.

Näissä kaikissa edellä esitellyissä oikeussuojakeinoissa on kuitenkin ehkä ongelmana se, että jos poliisimies tekee esimerkiksi ilmoittajasta rikosilmoituksen kunnianloukkauksesta, voisi tällainen rikosilmoitus entisestään ärsyttää ilmoittajaa ja aiheuttaa lisää ilmoituksia. Tavoitteen sijaan voisi siis käydä päinvastoin ja henkilön toiminta kiihtyisi. Toisaalta rikosilmoituksen tekeminen voisi myös antaa kansalaisille kuvan siitä, että jos hän kritisoi poliisimiehen toimintaa, siitä seuraa rikosilmoitus, jossa hänet nimetään epäilyksi. Toisaalta erikoissyöttäjä Jonna Ryytäsen käyttämä esimerkki pitkäkestoisesta ja jatkuvasta ilmoitusten teosta on sellainen tilanne, että jollakin tavalla siihen on puututtava varsinkin, jos se aiheuttaa ahdistusta. Toisaalta ongelmalliseksi voitaisiin nähdä jo otsikostakin huomattava seikka eli yksittäisen poliisimiehen käytössä olevat oikeussuojakeinot eli toisin sanoen tässä vastuu rikosilmoituksen tekemisestä olisi sillä yksittäisellä poliisimiehellä eikä organisaatiolla ole ainakaan tästä näkökulmasta toiminta mahdollisuuksia. Edellä esitellyt mahdolliset pykälät eivät ole ainoita mahdollisia pykäläiä vaan erilaisissa yksittäistapauksissa voisi kyseeseen tulla myös muita pykäläiä.

5.7 Ehdotetut ratkaisut

Poliisitutkinnan toimintakertomuksessa pohditaan ratkaisuksi esimerkiksi sitä, että jatkossa rikosilmoitusten tekemiseltä vaadittaisiin jonkinlaista määrämuotoa tai -keinoa. Tämä luonnollisesti vaikuttaisi jo Poliisirikostutkinnan vuosikertomuksissa esiin tuotuun ilmiöön siitä, että ilmoittaja lähettää isolla jakelulla usealle viranomaiselle ilmoituksen rikoksesta. Mikäli jonkinlaista määrämuotoa tai -keinoa edellytettäisiin, tällaisia isona jakeluna sähköpostitse tulevia ilmoituksia ei otettaisi enää vastaan rikosilmoituksina. Kuten aiemmin on käynyt ilmi tämä isolla jakelulla lähettäminen aiheuttaa poliisirikosyksikössä paljon työtä, kun joudutaan koordinoimaan sitä, kuka kirjaa asiasta ilmoituksen ja siihen, että asia tulee varmasti kirjattua.²³²

²³¹ Illman 2020, s. 41-42. Kts. tarkemmin Illman 2020, s. 41-42.

²³² Poliisirikostutkinnan toimintakertomus vuodelta 2022 14.4.2023 Dnro SY/914/2023, s. 5-6.

Jo aikaisemmin esiin on noussut se, että mikäli kyse on maalittamisen kaltaisesta toiminnasta, jonka tarkoituksena on pyrkiä uhkailemaan tai painostamaan virkamiestä, pitäisi erilliset teot nähdä yhtenä kokonaisuutena, jotta tilanteen vakavuus ilmenee.²³³ Kuitenkin kuten haastattelussa erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen kertoi, poliisimiehen pitää itse tehdä rikosilmoitus, mikäli kokee, että hänen kunniaansa on loukattu tai jos kokee esimerkiksi ilmoittajan syyllistyneen perättömään ilmiantoon.²³⁴ Vastuu rikosilmoituksen teosta jäisi siis hänelle, joka on joutunut painostavan teon kohteeksi. Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen kuitenkin totesi sen, että mikäli poliisimies kokee, että hän on joutunut rikoksen uhriksi niin rikosilmoituksen tekemisen jälkeen arvioidaan seuraavaksi se, onko asiassa syytä epäillä rikosta.²³⁵

Poliisimies voisi siis yksilönä tehdä rikosilmoituksen, ja sen jälkeen asia etenisi normaalissa esitutkintaprosessissa arvioitavaksi, onko asiassa syytä epäillä rikosta. Se tekeekö poliisimiehet tällaisten henkilöiden toiminnasta rikosilmoituksia esimerkiksi kunnianloukkauksina tai perättöminä ilmiäntöinä ei tässä pro gradu – työssä selvitetä, mutta esimerkkinä voidaan mainita Lapualla tapahtuneen nuoren henkilön katoaminen, jossa poliisimiestä epäillään kadonneen ja myöhemmin kuolleen löytyneen nuoren henkilön pahoinpitelystä. Poliisimies teki myöhemmin kadonneen nuoren henkilön vanhemmista rikosilmoituksen, mutta molempien vanhempien osalta asiassa tehtiin syyttämättäjäntämispäätös.²³⁶ Ei siis ole mitenkään mahdotonta, että poliisimies voisi tehdä poliisirikosilmoituksen ilmoituksen tekijästä tai tekijöistä, joiden uskoo jollakin tavalla esimerkiksi loukanneen hänen kunniaansa.

Kuten jo aiemmin on todettu, että viranomaisen on kestettävä omaan toimintaansa kohdistuvaa kritiikkiä niin tässäkin tapauksessa on huomioitava se, että ensimmäisen kerran tehtävä poliisirikosilmoitus ei voisi olla sellainen teko, että se olisi tulkittava maalittamisen kaltaiseksi teoksi. Kuitenkin erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen haastattelussa on kertonut, että jos sama poliisimies joutuu useiden viikkojen ajan päivittäin tehtävien poliisirikosilmoitusten kohteeksi niin tilanne voisi olla sellainen, että se on tulkittavassa maalittamisen kaltaiseksi toiminnaksi ja tässäkin asiassa kyseessä pitäisi tehdä tapauskohtainen arviointi.²³⁷ Eräs keino tällaisten henkilöiden toiminnan puuttumiseen voisi olla maalittamisen kriminalisoiminen. Kriminalisoinnin osalta kuitenkin on oleellista ottaa huomioon, että perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen, erityisesti sananvapauden toteutuminen,

²³³ Maalittamisen vastaisten toimien tehostaminen työryhmäraportti 2021, s. 20.

²³⁴ Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen haastattelu 1.3.2024.

²³⁵ Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen haastattelu 1.3.2024.

²³⁶ Yle: Rasmus Takaluoman katoaminen oli mysteeri lähes vuoden – tämän kaiken tiedämme koko Suomea kiinnostaneesta tapauksesta.

²³⁷ Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen haastattelu 1.3.2024.

turvataan ja se, että maalittamisen kriminalisoinnilla ei estetä sitä, että kansalaiset käyttävät tavanomaisia oikeussuojakeinoja esimerkiksi tilanteissa, jossa kansalainen haluaa selvitetävän, onko poliisimies syylistynyt rikokseen.

Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen mainitsi kuitenkin, että jos poliisirikosprosessin aikana ilmenisi tutkinnanjohtajana toimivan syyttäjän näkökulmasta, että prosessissa olisi tarpeen oma rikosilmoitus niin syyttäjä voi tehdä ilmoituksen kirjaamista koskevan määräyksen esitutkintaviranomaiselle eli tässä tapauksessa poliisille ja tällöin asianomistajana on se poliisimies, joka on joutunut mahdollisen maalittamisen kaltaisen toiminnan kohteeksi.²³⁸

Toisaalta ehkä ongelmallisena voidaan pitää sitä, että toistuvasti samasta asiasta uusia ilmoituksia tekevä henkilön toimien kohteeksi joutuva poliisimies voi olla yksin tilanteessa, kun hänen pitää itse tehdä asiassa rikosilmoitus ja tämäkin voisi puoltaa sitä, että tarvittaisiin keinoja, joilla myös organisaatioilla olisi mahdollisuutta puuttua tällaisten henkilöiden toimintaan eikä vastuu olisi vain yksittäisillä henkilöillä. Toisaalta tätä tukisi myös se, että mikäli sama henkilö, joka tekee useista eri poliisimiehistä yhä uudelleen samasta asiasta lukuisia uusia ilmoituksia, organisaation mahdollisuus puuttua tällaiseen toimintaan voisi edistää sitä, että tällaisen henkilön toiminnasta tulisi kokonaiskuva eikä vastuu ilmoittamisesta jäisi yksittäisen poliisimiehen vastuulle. Tällaisessa tilanteessa osa poliisimiehistä voisi tehdä rikosilmoituksen tällaisen henkilön toiminnasta, mutta osa poliisimiehistä taas voisi jättää rikosilmoituksen tekemättä tai ei haluaisi tehdä rikosilmoitusta, ja tästä johtuen tultaisiin tilanteeseen, ettei kokonaiskuvaa tilanteen ja toiminnan vakavuudesta välttämättä pystyittäisi muodostamaan.

Vaikka oikeuskirjallisuudessa onkin esitetty näkemys siitä, että tietyissä selvissä tapauksissa esitutkintaviranomaisella ei olisi velvollisuutta kirjata ilmoitusta, on tähän näkemykseen syytä suhtautua hyvin suurella varauksella tässä prosessissa. Jos esitutkintaviranomainen eli tässä tapauksessa poliisi saisi tietoonsa rikoksen, jossa ilmoittaja ilmoittaisi rikoksesta epäillyksi poliisimiehen ja esitutkintaviranomainen eli poliisimies tekisi päätöksen siitä, että asiaa ei kirjattaisi voisi tämä vaarantaa kokonaisuudessaan koko poliisirikosprosessin tarkoituksen. Kallistuisin tässä kuitenkin siihen, että poliisirikosprosessissa turvataan kansalaisten luottamuksen säilyminen poliisiin ja tästä johdosta on päätetty turvata se tämänkaltaisilla erityisillä tutkintatoimilla ja sen johdosta ehkä kirjaamatta jättäminen ei olisi paras mahdollinen keino yrittää puuttua toistuvasti samasta asiasta uusia ilmoituksia tekevien henkilöiden toimintaan. Tällainen kirjaamatta jättäminen voisi myös vesittää koko poliisirikosprosessin ideaa, koska kuten hallituksen esityksessä on todettu niin

²³⁸ Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen haastattelu 1.3.2024.

poliisirikosprosessissa on tarkoituksena, että poliisi ei voi omilla tutkintatoimillaan lopettaa poliisin kohdistuvien rikosepäilyjen tutkintaa.²³⁹ Tästä johtuen on suhtauduttava hyvin pidättyväisesti siihen ajatukseen, että tätä keinoa käytettäisiin oikeudellisena keinona, jolla yritettäisiin puuttua toistuvasti samasta asiasta uusia ilmoituksia tekevien henkilöiden toimintaan.

Tällä hetkellä ei siis näytä olevan juurikaan oikeudellisia keinoja, joilla voidaan puuttua toistuvasti samasta asiasta uusia ilmoituksia tekevien henkilöiden toimintaan. Yksittäinen poliisimies voisi tilanteen sellaiseksi muuttuessa yrittää puuttua tekemällä henkilöstä rikosilmoituksen esimerkiksi kunnianloukkauksesta tai perättömästä lausumasta, mutta organisaatiolla tällaisia oikeussuojakeinoja ei ole. Poliisirikostutkinnan toimintakertomuksessa esitetty rikosilmoituksen määrämuoto voisi auttaa joissakin tapauksissa, mutta se vaatisi lainsäädännön uudistamista eikä tällä hetkellä ole käytössä oleva mahdollinen keino puuttua tällaisten henkilöiden toimintaan.

²³⁹ HE 222/2010 vp, s. 32.

6 Johtopäätökset ja tulevaisuus

Esitutkintalaissa ja sitä koskevassa hallituksen esityksessä on määritelty hyvin laveasti se, milloin syyttäjä voi toimia tutkinnanjohtajana, kun poliisimiehen epäillään syyllistyneen rikokseen muussa yhteydessä kuin virantoimituksessa. Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen kertoi esimerkinomaisesti, milloin tutkinnanjohtajana toimiva syyttäjä ei ole ottanut tutkinnanjohtajuutta itselleen. Näin ollen on tulkittava, että jokaisessa yksittäistapauksessa on kyse tapauskohtaisesta harkinnasta, jossa jokaisen yksittäisen tapauksen yksittäiset seikat vaikuttavat siihen, ottaako syyttäjä tutkinnanjohtajuuden vai ei. Esimerkiksi lievät rikokset, joissa syyttäjä ei välttämättä toimisi tutkinnanjohtajana, voivat isona tekokokonaisuutena, jossa samoja lievempiä rikoksia on tehty isoja määriä, johtaa siihen, että syyttäjä ottaakin tutkinnanjohtajuuden itselleen. Tärkeä seikka tapauskohtaisessa arvioinnissa on pitää mielessä poliisirikosprosessin tavoitteet kuin myös se, miltä poliisimiehen toiminta näyttää ulospäin ja onko se toiminta sellaista, että se on omiaan vaarantamaan kansalaisten luottamuksen sekä tätä poliisimiestä, että koko organisaatiota kohtaa. Jos tämä luottamus voi jollakin tavalla vaarantua, on tärkeää, että näillä erityisillä tutkintatoimilla pyritään säilyttämään tämä luottamus, mutta myös epäillyn oikeus oikeudenmukaiseen käsittelyyn. Mikäli kansalaisten luottamus poliisiin vaarantuu, on syyttäjän tutkinnanjohtajuudelle vähintään tulkittava olevan vahvat perusteet. Jos kansalaisten luottamus yksittäiseen poliisimieheen tai poliisiin yleisesti vaarantuu, on lienee yleensä kyse sellaisesta tilanteesta, että rikos on sen verran vakava tai asian laatu on sellainen, että pykälässä olevat edellytyksen syyttäjän tutkinnanjohtajuudelle on olemassa.

Hallituksen esityksessä sekä muissa viranomaislähteistä saadut esimerkit siitä, milloin syyttäjä voi ottaa tutkinnanjohtajuuden ovat esimerkinomaisia eikä hallituksen esityksessä esitetyt listat ole poissulkevia vaan myös muut tapaukset ovat mahdollisia. Erityisesti tätä korostaa hallituksen esityksessä mainittu kuudeskohta, jossa on ”erityiset tutkinnalliset syyt”.²⁴⁰ Tämä esimerkin alle mahtuu monta erilaista vaihtoehtoa, joka korostaa sitä, että tapauskohtainen arviointi on tärkeää. Esitutkintalain pykälän avoin muoto mahdollistaa tulkintojen tekemisen ja korostaa sitä, että jokaisessa yksittäisessä poliisirikosasiassa on käytettävä tapauskohtaista harkintaa ja tapauskohtaisen harkinnan myötä päätettävä, tarvitseeko syyttäjän olla vapaa-aikaa koskevissa rikosepäilyssä tutkinnanjohtajana. Tavoitteellisen laintulkinnan avulla voidaan taata se, että poliisirikosprosessin tarkoitus säilyy ja tavoitteet toteutuvat kaikissa yksittäisissä tilanteissa. Kun arvioitaessa katsotaan poliisirikosprosessilla suojeltavia tavoitteita, päästään todennäköisemmin parhaimpaan lopputulokseen.

²⁴⁰ HE 222/2010 vp, s. 168.

Vapaa-aikaa koskevien rikosepäilyjen määrää ei ole mahdollista saada luotettavaa ja tilastollisia lukuja, koska aiheesta ei ole tilastoa. Julkaissut tilastot poliisirikosprosessista ovat erilaisesta näkökulmasta ja sen takia vapaa-ajalla olevia rikoksia ei voida suoraan erottaa diagrammeista. Toki joitakin diagrammin alueita voidaan sulkea pois ja rajata ne diagrammin alueet, joissa todennäköisesti on myös vapaa-aikaa koskevia rikosepäilyjä. Aineistojen ja haastattelun pohjalta on kuitenkin syntynyt sellainen kuva, josta voidaan kuitenkin tehdä tulkinta siitä, että vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjä rikoksia on kuitenkin vähemmän kuin virantoimituksen yhteydessä epäillyksi tehtyjä rikoksia. Vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjä rikoksia on kuitenkin säännöllisesti eikä ne ole poikkeuksia poliisirikosasioissa. Diagrammien perusteella kuitenkin valtaosa poliisirikosprosessiin tulevista ilmoituksista koskee virantoimituksen yhteydessä tehdyksi epäiltyjä rikoksia, kuten poliisin tekemää päätöstä, voimankäyttö ja poliisin käytös.

Vaikka tässä pro gradu – työssä ei pystytty selvittämään sitä, miten paljon vapaa-ajalla epäillyksi tehtyjä rikoksia on, saatiin kuitenkin selville, että niitä on tavanomaisesti. Mediassa esillä olleet kaksi viime aikaista tapausta osoittavat sen, että tällaisia tapauksia on julkisuudessa esillä. Ehkä poliisirikosasioissa ei ole olennaista se, onko rikos tehty vapaa-ajalla vai ei, vaan olennaista on se, että nyt olemassa olevalla erityisillä tutkintajärjestelyillä pyritään toteuttamaan lainsäädännön tavoite eli taata puolueeton tutkimus niin epäillyn kuin myös ilmoittajan kannalta ja myös taata se, että kansalaisten luottamus poliisiin säilyy korkealla tasolla. Kansalaisten näkökulmasta ajateltuna sillä ei ole juurikaan väliä, tekeekö poliisimies rikoksia vapaa-ajalla vai ei vaan olennaista on se, että poliisimiehen tämänkaltaisen toiminta on omiaan rikkomaan luottamusta koko poliisiorganisaatiota vastaan. Kuitenkin poliisibarometrin korkea lukema kertoo, että suomalaiset luottavat poliisiin. Kansalaisten silmissä poliisi on poliisi, vaikka poliisimies olisikin vapaalla.

Tällä hetkellä tilanne sen osalta, millaisia oikeudellisia keinoja on sen suhteen, miten tällaiseen toistuvasti samasta asiasta ilmoituksia tekevien henkilöiden toimintaan voidaan puuttua, on vähän tai ei käytännössä ollenkaan. Esitutkintalaissa on säädetty esitutkintaviranomaisen velvollisuus kirjata kansalaisen ilmoittamista rikoksista rikosilmoitus. Tämä johtaa siihen, että jokaisesta uudesta ilmoituksesta on kirjattava uusi rikosilmoitus ellei esitutkintaviranomainen, kuten erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen haastattelussaan kertoi, yhdistä useampaa erillistä ilmoitusta yhdeksi ilmoitukseksi.²⁴¹ Oikeudellisia keinoja on kuitenkin ainakin tällä hetkellä vähän eikä tilanteeseen ole nähtävissä ainakaan pikaisia muutoksia. Kuitenkin kirjaamisvelvollisuuden muuttuminen vaatisi sen, että lainsäädäntöä muutetaan.

²⁴¹ Erikoissyyttäjä Jonna Ryyänen haastattelu 1.3.2024.

Prosessissa on haasteita muun muassa se, että henkilöt tekevät toistuvasti samoista asioista uusia ilmoituksia eikä tällä hetkellä juurikaan ole oikeudellisia keinoja puuttua tällaisten henkilöiden toimintaan. Tältä osin olisi syytä pohtia tarvetta lainsäädännöllisiin uudistuksiin, jossa esitutkintaviranomaisten velvollisuutta kirjata ilmoitus muutettaisiin tavalla, joka ehkäisisi toistuvasta samasta asiasta uusien ilmoitusten tekemisen. Poliisirikostutkinnan toimintakertomuksissa tuotiin esille, että toistuvasti samasta asiasta uusia ilmoituksia tekevät henkilöt työllistävät poliisirikostutkintaa suurissa määrin ja kaikki tähän kuluva aika on pois jostakin muusta viranomaistoiminnasta.

Vaikka oikeuskirjallisuudessa on esitetty näkemys siitä, että kirjaamisvelvollisuudessa on esitutkintaviranomaisilla velvollisuus torjua aiheettomat ilmoitukset ja väärinkäytökset, tämä ei kuitenkaan keinona ole tehokas estämään toistuvasti samasta asiasta uusia ilmoituksia tekevien henkilöiden toimintaa. Ilmoituksen perusteella tulisi olla selvää, että esitutkintatoimenpiteitä ei aloiteta. Poliisirikosprosessissa kuitenkin tavoitteena on se, että erityisillä tutkintajärjestelyillä estetään se, että poliisi ei voi omilla toimillaan lopettaa poliisiin kohdistuvia rikosepäilyjen tutkintoja.²⁴² Tämän johdosta on erityisen tärkeää, että tätä oikeuskirjallisuudessa esitettyä näkemystä ei missään tapauksessa pidä liian helpoilla perusteilla soveltaa, jottei poliisirikosprosessilla suojattuja tavoitteita vesitetä. Epäselvissä ja tulkinnanvaraisissa tilanteissa, tulee mahdollinen poliisirikosasia saattaa syyttäjän arvioitavaksi, jotta voidaan torjua mahdolliset epäilykset poliisimiesten tekemäksi epäiltyjen rikosten peittelystä sekä taata kansalaisten luottamus puolueettomuuteen.

Lainsäädännöllisesti olisi syytä selvittää, olisiko tarpeen saada lainsäädäntöön oikeudellisia keinoja, joilla voitaisiin puuttua toistuvasti samasta asioista uusia ilmoituksia tekevien henkilöiden toimintaan. Vaikka yksittäinen poliisimies voisi pyrkiä lopettamaan itseään kohdistuvan maalittamisen kaltaisen toiminnan tekemällä tällaisista henkilöistä rikosilmoituksen, se ei kuitenkaan tarjoaisi mahdollisuutta organisaatio tasolla tehokkaasti keinoja puuttua tällaisten ihmisten toimintaan. Rikosilmoituksen tekeminen maalittamisen kohteeksi joutuneen virkamiehen itsensä tekemisen vastuulla ja tältä osin voisi olla syytä selvittää, olisiko mahdollista esimerkiksi tämänkaltaisessa tilanteessa muuttaa lainsäädäntöä niin, että organisaation olisi mahdollista tehdä tilanteesta rikosilmoitus. Maalittamisen uhriksi joutuneelle henkilölle tilanne on kuormittava ja välttämättä ei ole halua eikä jaksamista sen suhteen, että tekisi tapahtuneesta rikosilmoituksen, joten tästä näkökulmasta katsottuna tämä voisi parantaa maalittamisen uhriksi joutuneen virkamiehen oikeusturvaa.

²⁴² HE 222/2010 vp, s. 32.

Toki huomioitavaa on se, että maalittaminen ei ole laissa säädetty rangaistavaksi. Tämän asian suhteen olisi syytä pohtia pitäisikö, maalittaminen säätää laissa rangaistavaksi. Tällä hetkellä rikoslaissa olevat teot, jotka voivat olla maalittamisen osatekoja, kuten kunnianloukkaus ja perätön lausuma ovat jo säädetty rangaistavaksi. Osa kuitenkin rikosnimikkeistä on asianomistajarikoksia, joka tarkoittaa sitä, että syyttäjä ei saa nostaa syytettä, mikäli asianomistaja ei sitä vaadi.²⁴³ Näin ollen edellä ehdotettu uudistus siitä, että maalittamistilanteissa organisaatio voisi tehdä rikosilmoituksen ei ole mahdollinen ellei tulevaisuudessa lainsäädäntöä muuteta niin, että esimerkiksi maalittamistilanteissa muulloin asianomistajarikoksia olevat rikosnimikkeet olisivatkin virallisen syytteen alaisia. Maalittamista kriminalisoitaessa on syytä ottaa huomioon perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen erityisesti siltä osin, että sanavapautta ei rajoiteta liikaa ja mahdollisuus kritisoida viranomaisten toimintaa säilyy edelleen.

Kolmas ehdotettu uudistus olisi se, joka jo poliisirikostutkimuksen toimintakertomuksessa vuodelta 2022 mainittiin, että tulevaisuudessa rikosilmoitukselta vaadittaisiin määrämuotoa. Tämä voisi tulevaisuudessa tarkoittaa esimerkiksi sitä, että poliisirikosilmoitus pitäisi tehdä jonkinlaisella lomakkeella joko poliisiasemalla tai sähköisesti. Tällöin ongelmallisiksi havaitut massasähköpostiviestit eivät kelpaisi rikosilmoituksen tekemiseen. Toki tämä keino ei välttämättä silti estäisi toistuvasti samasta asiasta uusien ilmoitusten tekemistä, mutta se voisi edistää sitä, että sen avulla rikosilmoitukset tulisivat ainakin lomakkeen ohjaamalla mallilla. Toki tätä uudistusta tehtäessä olisi syytä huomioda ja pitää huolta, että kansalaisten oikeutta käyttää tavanomaisia oikeussuojakeinoja ei rajoitettaisi sillä tavalla, että poliisirikosilmoitusten tekeminen muuttuisi mahdottomaksi tai sellaiseksi, että käytännössä sen tekeminen vaatisi liian suurta vaivaa.

Poliisirikosprosessin tarkoituksena on turvata kansalaisten luottamus niin poliisiin organisaationa kuin myös yksittäiseen poliisimieheen. Tämän luottamuksen säilymisen kannalta avoin ja toimiva poliisirikosprosessi on ensiarvoisen tärkeä, jotta kansalaisten luottamus poliisiin säilyy korkeana. On tarkasteltava myös poliisimiehen epäillyksi tekemän rikoksen uhriksi joutunutta kansalaista, myös hänen luottamuksen kannalta on tärkeää, että rikoksen selvittämistä johtaa puolueettomasti joku toinen viranomainen kuin poliisi. Se, että kansalaisten luottamus viranomaisiin pysyy korkealla tasolla on tavoittelemisen arvoinen. Tehokkaalla ja toimivalla poliisirikosprosessilla osaltaan varmistetaan, että kansalaisten luottamus poliisiin pysyy korkealla myös tulevisissa poliisibarometrin kyselyissä. Toimiva prosessi vaatii kuitenkin myös jonkinlaisia oikeussuojakeinoja sellaisten ihmisten toimia vastaan, jotka pyrkivät käyttämään prosessia väärin ja esimerkiksi turhautumisen

²⁴³ Melander 2022, s. 832.

takia yrittävät toistuvilla ilmoituksilla saada järjestelmän toimimaan heille mieluisalla tavalla tai saamaan sen päätöksen, jonka he kokevat oikeaksi. Toimiva, uskottava ja tehokas poliisirikosprosessi on koko yhteiskunnan etu.